

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ І ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ

ВОВК Мирослава Петрівна

**Фольклористика у класичних університетах України
(друга половина ХІХ – початок ХХІ ст.)**

Навчальний посібник

2014

УДК 378.4:398 (477)51«18»-15«20»
ББК 74.58:63.5 (2Ук)
В 61

Вовк М.П. Фольклористика у класичних університетах України (друга половина ХІХ – початок ХХІ ст.): навч. посібн. / Мирослава Петрівна Вовк. – К.: Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України, 2014. – 202 с.

*Рекомендовано до друку ухвалою вченої ради Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України
(протокол № 6 від 23 червня 2014 р.)*

У навчальному посібнику представлено історико-педагогічний аналіз вивчення фольклористики у класичних університетах України. Розкрито культурно-історичний дискурс становлення фольклористики протягом другої половини ХІХ – у перше десятиліття ХХІ ст., охарактеризовано зміст, методи, форми, навчально-методичне забезпечення вивчення народної словесності, усної народної творчості у професійній підготовці майбутніх фахівців на історико-філологічних факультетах університетів, визначено традиційні та інноваційні напрями фольклористичної діяльності університетських та академічних осередків України і зарубіжжя.

Для викладачів, студентів і магістрантів філологічних факультетів вищих навчальних закладів, де вивчаються фольклористичні, історико-педагогічні дисципліни, а також усіх, хто цікавиться проблемами української фольклористики.

Рецензенти:

С.Б. Пономаревський – доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник відділу теорії та історії педагогічної майстерності Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України;

О.П. Івановська – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри фольклористики Київського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка;

Л.М. Горболіс – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української літератури Сумського державного університету імені А.С. Макаренка.

ЗМІСТ

Вступ	5
Розділ 1. Фольклористика в системі професійної підготовки філолога	
1.1. Стан і проблеми вивчення фольклористики в сучасному освітньому просторі.....	8
1.2. Фольклористична підготовка майбутнього філолога в сучасних соціокультурних умовах.....	27
1.3. Досвід вивчення фольклору в університетах зарубіжжя.....	38
<i>Творчо-пошукові завдання</i>	49
<i>Теми рефератів</i>	50
<i>Питання для самоконтролю</i>	50
<i>Література до теми</i>	51
Розділ 2. Витоки становлення української фольклористики як науково-освітньої галузі (XII –XIX ст.)	
2.1. Донауковий та науковий етапи вивчення усної народної творчості як передумова становлення фольклористики у класичних університетах України.....	54
2.2. Фольклор у вимірах освітньої діяльності навчальних закладів: історико-педагогічний екскурс.....	60
2.3. Науково-фольклористична та педагогічна діяльність М. Максимовича у контексті становлення української університетської фольклористики.....	68
2.4. Соціально-політичні та культурні чинники вивчення народної словесності на українських теренах (друга половина XIX ст.).....	75
2.5. Практика вивчення народної словесності у класичних університетах України другої половини XIX ст.....	88
<i>Творчо-пошукові завдання</i>	107
<i>Теми рефератів</i>	108
<i>Питання для самоконтролю</i>	109
<i>Література до теми</i>	110

Розділ 3. Розвиток фольклористики у класичних університетах України (XX – перше десятиліття XXI ст.)	
3.1. Культурно-історичні умови розвитку української фольклористики як науково-освітньої галузі у 1910 – 1940-і рр.....	114
3.2. Досвід вивчення усної народної творчості в умовах вищих навчальних закладів України у 1910 – 1940-і рр.....	122
3.3. Специфіка вивчення усної народної творчості у класичних університетах радянської доби (1950 – 1980-х рр.).....	138
3.4. Зміст, форми, методи викладання усної народної творчості в освітній практиці 1950 – 1980-х рр.....	144
3.5. Внесок викладачів-фольклористів у розвиток української фольклористики в університетах радянської доби.....	152
3.6. Розвиток української фольклористики як науково-освітньої галузі у 1990-х рр. – перше десятиліття XXI ст.....	165
<i>Творчо-пошукові завдання.....</i>	<i>175</i>
<i>Теми рефератів.....</i>	<i>176</i>
<i>Питання для самоконтролю.....</i>	<i>177</i>
<i>Література до теми.....</i>	<i>178</i>
Питання до заліку.....	184
Рекомендована література.....	188

ВСТУП

На сучасному етапі трансформації освіти України необхідно акцентувати увагу на пріоритетному завданні – «утверджувати національну ідею, сприяти національній самоідентифікації розвитку культури українського народу, оволодінню цінностями світової культури, загальнолюдськими надбаннями»¹. У цьому контексті актуалізується вивчення історичного, теоретико-практичного досвіду культурологічних, гуманітарних науково-освітніх галузей, які акумулюють методологічні засади та практичні результати дослідження, вивчення культури етносу, серед яких домінуючі позиції займають фольклористика, етнографія, етнологія тощо. У вимірах розвитку національної освіти виокремлюється необхідність системної підготовки фахівців, аксіологічно спрямованих на трансляцію культурно-мистецького етнічного досвіду, на глибоку професійну аналітичну діяльність щодо оцінювання фольклорного, етнографічного фонду культури. У провідних класичних університетах упродовж XIX – XX ст. кристалізувались фундаментальні напрями, наукові школи фольклористики, освітні традиції вивчення фольклору, окреслились інноваційні підходи дослідження фольклорної традиції у зв'язках з суміжними науковими галузями. Цей факт засвідчує, що «головним підсумком сьогодення, – як зазначено у «Національній доповіді про стан і перспективи розвитку освіти в Україні» (2011), – є функціонуюча та самодостатня національна освітня система, що здебільшого зберегла кращі здобутки і традиції минулого та водночас накопичила потенціал модернізації в контексті європейської інтеграції, світової глобалізації, національної самоідентифікації»².

Фольклористика як науково-освітня галузь розвивалась протягом двох століть (XIX – XX ст.), що пов'язано зі

¹ Національна доктрина розвитку освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/popup_article?art_id=10249289. – Загол. з екрану. – Мова укр.

² Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні (друге видання) / Нац. акад. пед. наук України; [авт.: В.П. Андрущенко, І.Д. Бех та ін.; редкол.: В.Г. Кремень (голова), В.І. Луговий (заст. голови) та ін.]; за заг. ред. В.Г. Кременя. – К.: Пед. думка, 2011. – 304 с. – С. 8.

збиральницькою, науковою та педагогічною діяльністю викладачів-фольклористів, етнографів, істориків, мовознавців у класичних університетах (у Київському університеті – М. Максимович, М. Костомаров, О. Котляревський, В. Перетц, А. Лобода, М. Довнар-Запольський та ін.; у Харківському університеті – О. Потебня, І. Срезневський, М. Сумцов, Д. Багалій та ін.; у Львівському університеті – Я. Головацький, О. Огоновський, Ф. Колесса, М. Грушевський, В. Гошовський, Т. Комаринець, І. Денисюк та ін.). У сучасних класичних університетах сформувались вагомі підвалини фольклористичної підготовки фахівців, яка спрямована на формування аксіологічно орієнтованої, високопрофесійної, творчої особистості, її художньо-естетичного світогляду, стійкого прагнення до науково-дослідницького пошуку, ретрансляції професійного досвіду у педагогічній діяльності.

Навчальний посібник «Фольклористика у класичних університетах України (друга половина ХІХ – початок ХХІ ст.)» призначений для студентів, магістрантів вищих навчальних закладів, де вивчаються фольклористичні та історико-педагогічні дисципліни.

Зміст посібника структуровано на основі історико-ретроспективного вивчення процесу розвитку фольклористики у класичних університетах України. Акцентовано увагу на витоках української фольклористики у різних освітніх закладах (у школах киеворуського періоду, у козацьких і братських школах, у перших вищих навчальних закладах), на результатах збиральницького етапу дослідження фольклору, на перших професійних зацікавленнях фольклорною традицією. Визначено знакові події, специфіку розвитку фольклористики у контексті університетської освіти, охарактеризовано специфіку формування її наукових засад та становлення традицій освітньої практики за основними періодами (1848 – 1900 рр.; 1901 – 1950 рр., 1951 – 1980-і рр.; 1990 – перше десятиліття ХХІ ст.). Розкрито внесок багатьох викладачів у формування науково-фольклористичних шкіл, у процес збагачення змісту, методів і форм вивчення фольклористики, у становлення сучасної системи фольклористичної підготовки майбутніх філологів, фольклористів.

Сподіваємось, що навчальний посібник «Фольклористика у класичних університетах України (друга половина ХІХ – початок ХХІ ст.)» сприятиме формуванню фольклористичної компетентності майбутнього філолога, його методологічній обізнаності, розвитку наукової культури, аксіологічній спрямованості дослідницької і педагогічної діяльності упродовж життя.

Висловлюємо глибоку вдячність за спонукання авторських пошуків у напрямі дослідження історико-педагогічного досвіду вивчення фольклористики у класичних університетах України доктору педагогічних наук, професору, дійсному члену НАПН України Неллі Григорівні Ничкало, доктору педагогічних наук, професору Олені Миколаївні Семенов, доктору педагогічних наук, професору Олені Миколаївні Отич. За професійну оцінку навчально-методичного видання особливо вдячні рецензентам: доктору педагогічних наук, старшому науковому співробітнику відділу теорії та історії педагогічної майстерності Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України Станіславу Борисовичу Пономаревському; доктору філологічних наук, професору, завідувачу кафедри фольклористики Київського національного університету імені Тараса Шевченка Олені Петрівні Івановській; доктору педагогічних наук, професору, завідувачу кафедри української літератури Сумського державного університету імені А.С.Макаренка Ларисі Михайлівні Горболіс.

РОЗДІЛ 1

Фольклористика в системі професійної підготовки філолога

Тема 1.1. Стан і проблеми вивчення фольклористики в сучасному освітньому просторі

Глобалізаційні, євроінтеграційні процеси в сучасному соціумі, незважаючи на певні позитивні наслідки (вільний доступ до інформаційних джерел, посилення вимог до конкурентоспроможності особистості тощо), продукували нівелювання національних наукових та освітніх досягнень. Ринково-економічна векторність суспільства, пострадянська система організації життя безпосередньо впливають на ті науково-освітні галузі, завдання яких – зберігати духовні, інтелектуальні, естетичні надбання нації. У такій складній ситуації опинилась і фольклористика – наука, предметом якої є фольклор, фольклорна традиція, специфіка її побутування у «живому» середовищі, її вплив на розвиток культури, соціуму загалом. Необхідно відзначити, що українська фольклористика, незважаючи на спектр наявних суспільних, економічних проблем, прогалин, втрат, здобула статус особливої науково-освітньої галузі, яка має власні теоретико-методологічні набутки, практичний досвід вивчення фольклору, представлений в університетських та академічних осередках. У сучасних соціокультурних умовах фольклористика розвивається як інтердисциплінарна галузь у контексті загальносвітових, європейських тенденцій на основі комунікативного, функціонального, комунікативного, антропологічного підходів до аналізу фольклорної традиції. Посилений інтерес фольклористів-педагогів, науковців до проблем історії фольклористики, видання енциклопедичних праць, вивчення фольклору крізь призму методології інших наук засвідчує перспективність розвитку фольклористики.

У довіднику з української фольклористики, підготовленого з ініціативи викладачів кафедри фольклористики імені Філарета Колесси Львівського національного університету імені Івана Франка,³ прослідковується генеза поняття «фольклор» (англ. folk-

³ Українська фольклористика. Словник-довідник / Уклад. і заг. ред. Михайла Чорнопиского. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2008. – 448 с.

lore – народне знання, народна мудрість): «Назва запропонована у 1846 р. англійським археологом У. Томсом (під псевдонімом А. Мертон стаття «The Folklor» у часописі «Атенеум») для давньої народної традиційної культури. Згодом ця назва утвердилася як міжнародний науковий термін, що вживається в широкому і вузькому значенні. Найчастіше ним означається комплекс словесних, словесно-музичних, музично-хореографічних, ігрових і драматичних видів народної творчості. В українську науку цей термін почав входити в останній чверті ХІХ ст. (у працях М. Драгоманова, І. Франка) і вживався як синонім визначень «народна словесність», «усна народна творчість», «народна поетична творчість», які й досі є часто вживаними в українській фольклористиці⁴.

Упродовж становлення української фольклористики як науково-освітньої галузі еволюціонували дефініції фольклору, що втілилось у поглядах українських фольклористів, які збирали уснопоетичні тексти, цікавились їх природою, поетикою, тематикою, в результаті чого вийшли друком праці, збірники, що становлять джерелознавчий фонд традиційної культурної спадщини. Слов'янські дослідники на означення фольклору вживали поняття «старожитність» (М. Цертелєв), «усна народна творчість» (Ф. Буслаєв), «народна словесність» (О. Веселовський, О. Потебня), «народна поезія» (І. Франко), «усна словесність» (Ф. Колесса), «усна форма літератури» (М. Грушевський). У радянський період використовувалось поняття «радянський фольклор», що передбачало цілеспрямоване творення народнопоетичних зразків на тогочасні теми, а також дослідження текстів традиційної народнопоетичної творчості крізь призму марксистсько-ленінської ідеології.

Сучасна слов'янська, зокрема, українська, фольклористика продукувала ряд теорій, концепцій, гіпотез, які обґрунтовані в результаті кількасотлітнього досвіду її становлення і які дозволяють досліджувати фольклор у контексті кількох підходів. Фольклорна традиція стала об'єктом аналізу крізь призму соціокультурного, функціонального, контекстного підходів (ця специфіка зафіксована і в офіційній дефініції фольклору 1989 р. згідно з Рекомендаціями ЮНЕСКО «Про збереження

⁴ Українська фольклористика. Словник-довідник / Уклад. і заг. ред. Михайла Чорнопиского. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2008. – С. 396-397.

фольклору»⁵): К. Чистов, С. Неклюдов, Б. Путилов (Росія), В. Кравчик-Василевська (Польща) та ін. Ці підходи обґрунтовуються науковцями, викладачами українських академічних та університетських фольклористичних осередків (С. Росовецький, О. Івановська, С. Грица, О. Киченко, В. Давидюк, Я. Гарасим та ін.).

У слов'янському фольклористичному дискурсі останніх десятиліть фольклор аналізується переважно у функціональному, соціологічному, комунікативному контекстах, крізь призму контекстного підходу. Фольклорний пласт культури оцінюється сучасниками у різних вимірах. Зокрема, російський вчений-педагог Б. Путилов виокремлює такі позиції: фольклор як усна традиція у протиставленні писемній формі культури; фольклор як явище пережитку – залишки архаїчної «усної культури»; фольклор як «жива старовина», зосередження давніх національних цінностей, що відображають дух народу; фольклор є механізмом передачі традиційної обрядовості. Важливою є думка вченого, згідно з якою фольклор розглядається як «явище культури, що існує на всіх етапах історії людського суспільства і охоплює період від первісності до сучасності. На кожному етапі фольклор має свої специфічні якості, свій склад, свої суспільні функції. Разом з тим, історія фольклору, його побутування визначається глибокою наступністю, дією традиційних універсалій, збереженням на наступних етапах сформованих цінностей не тільки як пережитків, але й як живого спадку»⁶. Комунікативну ознаку фольклору визначає і польська дослідниця В. Кравчик-Василевська, акцентуючи на тому, що сакральні уявлення про світ споконвіку передавались з покоління в покоління, а народнопоетичні зразки культури сприяли такому стійкому механізму передачі. «У комунікативному аспекті (фольклору) значну роль має саме повідомлення, його передача, конкретні умови і культурний контекст, характер виконання, а також психологічно-соціальні стосунки між комунікантами»⁷.

Російський учений К. Чистов визначив чотири теорії, які дозволяють обґрунтувати дефініцію фольклору: 1) соціологічна

⁵ Рекомендации ЮНЕСКО «О сохранении фольклора» (1989) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.unesco.org>. – Загл. с экрана. – Язык русс.

⁶ Путилов Б.Н. Фольклор и народная культура / Б.Н. Путилов. – СПб., 2003. – С. 56.

⁷ Кравчик-Василевская В. В защиту фольклора, или диалог между традицией и современностью / В. Кравчик-Василевская // Живая старина. – 1996. – №4 (12). – С. 43.

(історико-культурна); 2) естетична; 3) філологічна і 4) теоретико-комунікативна (усна, пряма комунікація). Дослідник зауважує, що в перших двох випадках це «широке» визначення фольклору, в інших – варіанти його «вузького» визначення: а) «фольклор – це простонародний досвід і знання, які передаються усно. При цьому йдеться про всі форми духовної культури і про деякі форми матеріальної культури. Вводяться лише соціологічні обмеження («простонародний») та історико-культурний критерій – архаїчні форми, які домінують і функціонують як пережитки; б) фольклор – це простонародна мистецька творчість або, згідно з сучасним визначенням, «мистецька комунікація» («artistic communication»). Ця концепція дозволяє поширювати використання поняття «фольклор» на сферу музичної, хореографічної, образотворчої і т.д. народної творчості; в) фольклор – це вербальна традиція. При цьому із усіх форм простонародної діяльності виділяються ті, що пов'язані зі словом; г) фольклор – усна традиція. При цьому усності надається першорядне значення. Це дозволяє виділити фольклор з інших вербальних форм (насамперед протиставити його літературі)⁸. Автор аргументує, що жодна з цих концепцій не може існувати самостійно, так як кожна з них акцентує на певних домінуючих функціях фольклору в суспільстві. При цьому вчений тезисно окреслює функціональний спектр фольклорного пласту культури від найдавніших його форм до сучасних трансформацій, що підтверджує дискусійність проблеми цілісної дефініції фольклору упродовж двох століть (XIX – XX ст.). Також учений вважає суперечливим, таким, що лише сприяє компромісу у цьому питанні, але не остаточному його вирішенню, визначення фольклору, зафіксоване з ініціативи ЮНЕСКО (1989 р.) і вміщене у Рекомендаціях «Про збереження фольклору» – документі, прийнятому на XXV Генеральній Конференції:

«Фольклор (або традиційна народна культура) представляє різноманіття, що спирається на традицію народної творчості, яке характерне для того чи іншого соціально-етичного середовища, однорідного в культурному відношенні. Реальними носіями фольклору є представники такого співтовариства – окремі

⁸ Чистов К.В. Фольклор. Текст. Традиція: Сб. ст. / К.В. Чистов. – М.: ОГИ, 2005. – 272 с. – (Нация и культура: Новые исследования: Фольклор).

особистості чи групи. Фольклор – відображення їх соціальної і культурної самосвідомості і самоідентифікації; він сприяє комунікативній передачі їх норм і цінностей за допомогою словесних текстів, шляхом наслідування або іншими засобами. Форми існування і вираження фольклору – це мова, література, музика, танець, міфологія, обряди і звичаї, ремесла, архітектура та інші види мистецької творчості»⁹.

Фольклор – явище традиційної культури, феномен духовного самовираження етносу, в якому відбилися народна модель світосприйняття, креативні етнічні задатки, етноментальні характеристики, естетичні стереотипи, мовленнєва культура і який завдяки своїй синкретичній природі став основою розвитку різних видів мистецтв, розвитку фольклористики як науково-освітньої галузі.

Останні десятиліття позначились появою феномена, який поповнив категоріальний апарат сучасної фольклористики, – *постфольклор* (термін впроваджений російським фольклористом С. Неклюдовим). Розвиваючи теоретико-методологічні підходи російських дослідників до аналізу постфольклорних жанрів, Н. Лисюк вважає, що постфольклор – це «фольклор повсякденного типу, що асимілює в собі різні типи творчості (колективної та індивідуальної, яка, проте, вважається безавторською), різні соціально-групові та регіональні традиції й художні зразки селянського і міського фольклору, кітч-культури, авторського та елітарного мистецтва, а також організованої аматорської фольклорної творчості учасників ансамблів, хорів, студій, шкіл»¹⁰.

Здійснивши ретроспективний аналіз генези української фольклористики, С. Росовецький зазначив, що наука про фольклор уже із самого свого початку виразно поділилася на дві частини – фольклористику збиральницьку (польову) і теоретичну (інтерпретаційну). Учений-практик зауважив, що «збирання фольклору, письмова фіксація його текстів у всіх народів стадіально випереджає появу фольклористики як певної системи знань про фольклор. Розвиток збиральницької фольклористики

⁹ Рекомендации ЮНЕСКО о сохранении фольклора. 1989 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ruplace.ru/kuljtura/rekomendatsii-yunesko-o-sohranении-foljklora.-1989-g.html>. – Загл. с экрана. – Язык русс.

¹⁰ Лисюк Н.А. Постфольклор в Україні / Наталія Лисюк. – К.: [Агентство «Україна»], 2012. – С. 73-74.

поділяється на дві стадії – донаукову і наукову, на якій тексти фольклору фіксуються з мотивацією власне фольклористичною, фаховою¹¹.

Перші збиральницькі фольклорні матеріали, науковий досвід особистостей, освітні результати вивчення фольклору сприяли формуванню фольклористики як науково-освітньої галузі, її інтердисциплінарності. Фундаменталізація наукових засад та освітніх традицій вивчення фольклористики утверджувалась в умовах класичних університетів: Університету Святого Володимира (Київського університету: М. Максимович, М. Костомаров, О. Котляревський, М. Дашкевич, В. Перетц, А. Лобода та ін.), Університету Яна Казимира (Львівського університету: Я. Головацький, Ф. Колесса, В. Гошовський, Т. Комаринець та ін.), Харківського університету (І. Срезневський, О. Потебня, М. Сумцов, Д. Зеленін та ін.).

Перші теоретичні засади поняття «фольклористика» були викладені у працях Ф. Вовка, М. Драгоманова, І. Франка, Ф. Колесси, К. Квітки та ін. На основі їх розвідок сучасна львівська дослідниця-педагог Г. Сокіл доводить, що погляди на предмет науки про фольклор, суперечливості у визначенні самої науки, вживання понять «фольклористика», «етнографія», «фольклор» (у значенні «фольклористика») можна розмежувати дві позиції: «1) фольклористику та етнографію тогочасні (у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. – М.В.) науковці диференціювали, однак частіше вживали термін «етнографія»; 2) фольклористика як наука виокремилась раніше, ніж етнографія, маючи у своєму розпорядженні зібрану вагому джерельну базу, хоча термін «фольклористика» вживався непослідовно¹². Найбільш обґрунтованою на межі ХІХ – ХХ ст. була дефініція фольклористики, сформульована І. Франком, як «галузь знань, яку ми звикли на англійський зразок називати фольклористикою, або народознавством»¹³.

¹¹ *Росовецький С.К.* Український фольклор у теоретичному висвітленні: підр. / С.К. Росовецький. – К.: Вид.-полігр. Центр «Київський університет», 2008. – С. 49.

¹² *Сокіл Г.* Українська фольклористика в Галичині кінця ХІХ – першої третини ХХ століття: історико-теоретичний дискурс: [монографія] / Ганна Сокіл. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – С. 39.

¹³ *Франко І.* Етнологія та історія літератури / Іван Франко // Франко І. Збір. творів: у 50-ти тт. / Іван Франко. – К.: Наук. думка, 1981. – Т. 29. – С. 278.

Фольклористика тривалий час розглядалась (на сьогодні ця проблема також не вичерпана) як суто філологічна наука з тенденцією до перетворення її в один із підрозділів літературознавства. Й. Федас диференціював позитивні і негативні наслідки асиміляції фольклористики і літературознавства. До перших належать «розроблення і реалізація наукових (філологічних у своїй основі) принципів видання текстів народної поезії, філологічне вивчення пам'яток народної поезії, засноване на принципах їх жанрової специфіки; велика увага до народнопоетичної класики; розроблення проблем фольклоризму в літературі і суспільній думці»¹⁴. Вчений конкретизував і негативні наслідки ототожнення фольклористики й літературознавства: «ідентифікація фольклору з усною народною словесністю вивела з його предметного поля значні пласти матеріалів; призвело до певної ізоляції однієї зі сфер народної культури; вивчення фольклорного слова замкнулось на вивченні слова художнього, поетичного; в багатьох дослідженнях фольклорне слово втратило свій природний смисл»¹⁵.

У найвідоміших дефініціях фольклористики акцентується увага на її функціях як науки, яка спрямована на вивчення: «основних закономірностей розвитку, суспільної, виховної та естетичної функцій фольклору на різних етапах життя народу, пізнавального значення жанрів, поезики, окремих творів і тем в їх національному та інтернаціональному варіантах, міжнародних фольклористичних зв'язків, взаємовпливів між літературою і народною творчістю»¹⁶ (О. Дей); «внутрішніх закономірностей існування народного уснопоетичного мистецтва» (О. Киченко)¹⁷; «проблем теорії фольклору, його жанрової системи, функціональної специфіки і поезики, методики й організації зібраних матеріалів, принципів підготовки, текстології й видання

¹⁴ Федас Й. Українська фольклористика на зламі тисячоліть / Й. Федас // Україна на межі тисячоліть: етнос, нація, культура: Доповіді та повідомлення. Кн. 1-2 // НАН України, ІМФЕ ім. М. Рильського, Міжнародна асоціація етнологів. – К.: Вид-цтво Асоціації етнологів, 2000. – 591 с. – С. 259.

¹⁵ Там само.

¹⁶ Українська радянська енциклопедія: Т. 15 / гол. ред. М.П. Бажан. – К.: Гол. ред. укр. рад. енциклопедії, 1964. – С. 320.

¹⁷ Киченко О. Фольклор як художня система (проблеми теорії) / О. Киченко. – Дрогобич: НВЦ «Каменярь», 2002. – С. 17.

фольклорних творів» (Р. Кирчів)¹⁸; «загальнотеоретичних проблем фольклору, його історії, етапів розвитку науки про фольклор, закономірностей і динаміки розвитку поетики, жанрів і видів художнього відтворення дійсності, генези художнього мислення, ідейно-художньої структури міфологічного мислення у традиційній культурі, ритуального контексту фольклорної жанрології, фольклоризму певного етапу літературного процесу чи творчості окремого письменника» (І. Руснак)¹⁹.

Фольклористика – філологічна наука, яка вивчає фольклор як синкретичний феномен культури у його жанровому й видовому розмаїтті, регіональному та іншонаціональному вимірі, етапи та чинники появи фольклорних творів, визначає методологічний інструментарій їх аналізу, досліджує роль відомих та малознаних особистостей у дослідженні фольклорної традиції, займається архівуванням фольклорних текстів та створенням бібліографічних галузевих праць.

С. Росовецький окреслив специфіку взаємозв'язку фольклористики з іншими науками: з *філософією* («зумовлює вибір фольклористом методики дослідження, вибір об'єкта вивчення та навіть інколи навмисна невідповідність його теоретичних побудов конкретним фактам, що є в його розпорядженні»); з *історією релігії* («український фольклорист повинен володіти ґрунтовними знаннями з історії давнього слов'янського язичництва та з новітніх його форм, а також, що становить певну складність, із християнського віровчення»); з *історією церкви* («фольклорист зобов'язаний стежити, щоб його філософські й конфесійні (або атеїстичні) переконання не зашкодили об'єктивності та неупередженості дослідження»); з *етнографією* («з боку фольклористики до спільної площини дослідження входить насамперед обрядова поезія та міфологічні легенди, а з боку етнографії – родинне й суспільне життя, календарна обрядовість і народні вірування»); з *етнологією, антропологією* («найактуальнішим завданням є теоретичне осмислення сучасних національних моделей цих наук»); з *хореографією* («зумовлено потребою вивчення танцювальних

¹⁸ Мала енциклопедія українського народознавства / за ред. проф. С. Павлюка. – Львів, 2007. – С. 632.

¹⁹ Руснак І.Є. Український фольклор: навч. посібн. / І.Є. Руснак. – К.: Видавничий центр «Академія», 2010. – С. 12.

пісень і втілень в акті виконання фольклорного твору «мови жестів»); з *історією театру, театрознавством* («досліджуються зв'язки народних ритуалів і «народного театру» з театром професійним»); з *психологією, етнопсихологією* («постійний інтерес фольклористів викликають зберігання творів фольклору в пам'яті людини, утілення у фольклорі явищ етнічної та соціальної психології»); з *історією* («фольклорист звертається до історії здебільшого в пошуках чітко вивірених історичних фактів, щоб отримати можливість визначити ступінь і напрями їх трансформації у фольклорних текстах») ²⁰.

На сучасному етапі українська фольклористика розвивається у контексті загальносвітових, європейських тенденцій, про що свідчать теоретико-методологічні пошуки українських учених, педагогів, які зосереджують увагу на функціональному, контекстному, комунікативному, антропологічному підходах до вивчення фольклору.

С. Грица обґрунтувала структурно-типологічний, функціональний підходи у фольклористиці, започаткований О. Потебнею, Ф. Колесою, К. Квіткою та ін. Вчена зазначила, що «фольклор характеризується як творчість демократичних верств суспільства; він побутує переважно в суспільному *середовищі*, що генетично сягає докласового періоду усними формами побутування» ²¹. Дослідниця обґрунтувала поняття парадигматики фольклору, що полягає «у віднайденні прогресивної методики аналізу народнопісенних творів, їх класифікації з урахуванням особливостей як словесного тексту, так і ритміки та мелосу» ²².

О. Киченко обґрунтував необхідність аналізу фольклорної традиції крізь призму структурного підходу, що дозволяє аналізувати фольклор як «різнопланову та самодостатню творчу функціональну систему, поетичні закони якої докорінно відрізняються від законів інших культурних систем» ²³. Застосування структурного підходу до дослідження фольклорних

²⁰ Росовецький С.К. Український фольклор у теоретичному висвітленні: підр. / С.К. Росовецький. – К.: Вид.-полігр. Центр «Київський університет», 2008. – С. 45-48.

²¹ Грица С.Й. Фольклор у просторі і часі / С.Й. Грица. – Тернопіль, 2000. – 224 с.

²² Руда Т., Широкова Н. Етномузикознавча школа Софії Грици / Т. Руда, Н. Широкова // Народна творчість та етнографія. – 2008. – №3. – С. 12.

²³ Киченко О. Фольклор як художня система (проблеми теорії) / О. Киченко. – Дрогобич: НВЦ «Каменяр», 2002. – С. 17.

явищ культури дозволяє окреслити міфологічний фундамент фольклору, визначити специфіку поетики архаїчного міфу, що в свою чергу є продовженням наукових студій О. Потебні, М. Сумцова, М. Костомарова та ін.

О. Івановська наголосила на необхідності комплексного дослідження фольклору у трьох вимірах, які «необхідні для розв'язання проблеми створення теоретичної концепції фольклору: функціональному, змістовому і структурному». Саме функціональний аналіз, на її думку, є центральним, адже «функціональна основа детермінує характер змісту і форми фольклорних творів. Така функціональна основа закорінена у площинах співіснування субкультур, які продукують фольклорний текст. З іншого боку, функціональність фольклору зумовлює його системний характер, оскільки визначає співвідношення цілого і частин, загальні закономірності існування, структурування окремих складових фольклорного цілого»²⁴. Дослідниця логічно підходить до обґрунтування функціональної концепції фольклору, поетапно аналізуючи положення відомих українських фольклористів щодо естетичної природи фольклорних текстів: М. Максимовича, О. Бодяньського, П. Куліша, М. Костомарова, М. Драгоманова, П. Чубинського. Останній з них «вже у ХІХ ст. почав творити концепцію науки «фольклористика», що отримала визнання лише в другій половині ХХ ст. організацією ЮНЕСКО, яка суголосна з основними постулатами світових наукових шкіл»²⁵.

Історико-педагогічні праці, дослідження з історії фольклористики, архівні матеріали доводять, що упродовж другої половини ХІХ – початку ХХІ ст. українська фольклористика набувала статусу науково-освітньої галузі саме у класичних університетах. Можна визначити такі періоди розвитку фольклористики – становлення її наукових основ та кристалізації освітніх традицій.

І. 1848 – 1900 рр. – період утвердження професійних засад української фольклористики в умовах класичних університетів, формування науково-фольклористичних шкіл (міфологічної, культурно-історичної, психологічної), зародження системи

²⁴ Івановська О.П. Український фольклор як функціонально-образна система суб'єктності: монографія / О.П. Івановська. – К.: ТОВ УВПК «ЕксОб», 2005. – С. 6.

²⁵ Там само. – С. 19.

фольклористичної підготовки майбутніх філологів та істориків у контексті культурологічного, полікультурного, аксіологічного підходів. Нижня межа цього періоду (1848 р.) пов'язана з початком діяльності першої кафедри руської (української) словесності у Львівському університеті на чолі з Я. Головацьким. Фольклористична підготовка майбутніх фахівців у другій половині передбачала активне включення фольклорної складової у зміст літературознавчих, лінгвістичних, історичних, джерелознавчих курсів; збагачення проблематики вивчення української народної словесності у взаємозв'язках фольклором слов'янських, європейських народів, з міфологією, етнографією, історією; розробку та впровадження власне фольклористичних дисциплін; введення елементів фольклорно-краєзнавчої практики; використання різних форм і методів аналізу народно-традиційного пласту культури (семінарії, консультування, студіювання першоджерел, написання наукових рефератів, текстологічний аналіз творів тощо).

II. 1901 – 1950 рр. – період професіоналізації та інституалізації у фольклористичній галузі, що зумовлено діяльністю університетських та академічних фольклористичних осередків при класичних університетах та Всеукраїнській Академії наук, Інституту фольклору АН УРСР, введенням спеціалізації «народна словесність» у Київському університеті, активною діяльністю викладачів першої кафедри фольклору та етнографії при Львівському університеті (1939 – 1947). Нижня межа періоду пов'язана з появою першого узагальнюючого бібліографічного видання з фольклору та етнографії – Б. Грінченка «Литература украинского фольклора. 1777 – 1900» (1901). Протягом означеного періоду кристалізувались і розвивались напрями фольклористики (етномузиконавство, словесна фольклористика, текстологія, жанрологія, історія фольклору і фольклористики тощо), досвід порівняльних фольклористичних студій ретранслювався у зміст підготовки майбутніх філологів та істориків. Науковці і викладачі впроваджували авторські курси фольклористичного спрямування, видавали друком перші підручники, посібники, укладали професійні програми збирання, класифікації, систематизації фольклорних текстів у напрямі регіонального дослідження фольклору, залучали студентів до краєзнавчої діяльності,

сприяли розвитку їх дослідницької культури у галузі фольклористичних досліджень.

III. 1951 – 1989 рр. – період розвитку радянської фольклористики, заснованої на засадах марксистсько-ленінської ідеології (соціалістичного реалізму). У зміст професійної підготовки майбутніх філологів впроваджувались курс «Усна народна творчість» (з 1951 р. згідно з уніфікованою програмою, підготовленою викладачами Київського університету та співробітниками Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР під керівництвом П. Попова) та обов'язкова фольклорна практика. Викладачам університетів вдалось зберегти традиції українських фольклористичних шкіл («львівської» та «київської»), суттєво розширити спектр фольклористичної проблематики, що відбилось у монографічних розвідках, публіцистичних, теоретичних працях, укладанні збірників фольклорних творів. Ці досягнення зумовили розвиток сучасної фольклористики у напрямі інтердисциплінарних, антропологічних, культурологічних студій, про що свідчить широка диференціація курсів і спецкурсів, закріплених за спеціалізованими кафедрами провідних класичних університетів на сучасному етапі.

IV. 1990 – початок XXI ст. – період інноваційного поступу української фольклористики у класичних університетах України на основі вітчизняного історико-педагогічного досвіду та зарубіжного досвіду вивчення фольклору. Нижня межа періоду пов'язана з поновленням діяльності кафедри фольклористики у Львівському університеті (1990) та відкриттям кафедри фольклористики у Київському університеті (1991). Спостерігається процес оновлення змісту фольклористичної підготовки майбутніх філологів у класичних університетах шляхом збагачення змісту базової дисципліни «Усна народна творчість», розробки фольклористичних курсів і спецкурсів (історико-фольклористичних, жанрологічних, психолого-педагогічних, музикознавчих тощо), впровадження інноваційних методів архівування та систематизації фольклорних творів у межах фольклористичної практики, створення віртуальних лабораторій, електронних бібліотек, написання навчально-методичних, монографічних праць на основі функціонального,

антропологічного, комунікативного підходів до аналізу фольклору.

Залежно від вирішення конкретних завдань у структурі фольклористики історично сформувались кілька **напрямів**, які взаємопов'язані між собою:

1. **Теорія фольклору** вивчає сутність фольклору як специфічного синкретичного явища народної культури, художнього мислення народу; типологію фольклорних форм, що дає змогу виявляти загальнолюдські, національні, локальні та регіональні особливості фольклору; способи побутування, збереження й усної передачі фольклорних текстів у часопросторі²⁶.

2. **Теорія фольклористики** визначає методологічні засади вивчення, аналізу, інтерпретації фольклорних текстів у контексті сформованих фольклористичних шкіл (міфологічної, культурно-історичної, психологічної, антропологічної, соціологічної, структуралістської тощо).

3. **Історія фольклору** займається створенням загальної історії усної народної творчості; дослідженням поетики вербального, музичного і пластичного фольклору; реконструюванням архаїчних народнопоетичних пластів (палеофольклору); вивченням фольклору як системи у його видовому і жанровому розмаїтті; розвитком окремих напрямів фольклористики як філологічної науки (демонології, пареміології тощо); інтерпретацією сучасних фольклорних форм; дослідженням фольклорних взаємозв'язків на жанровому, міжжанровому, образному, стильовому та інших рівнях; осмисленням фольклору в контексті етнокультурного ландшафту (в історичному, етнографічному, культурному і природно-географічному середовищах)²⁷.

4. **Історія фольклористики** – напрям, спрямований на дослідження процесу становлення фольклористики як науково-освітньої галузі, з'ясування специфіки розвитку науково-фольклористичних шкіл, визначення внеску фольклористів, етнографів, етнологів, антропологів, мовознавців у розвиток фольклористичної галузі.

²⁶ Руснак І.Є. Український фольклор: навч. посібн. / І.Є. Руснак. – К.: Видавничий центр «Академія», 2010. – С. 12-13.

²⁷ Там само. – С. 13.

5. **Текстологія фольклору** досліджує специфіку фольклорних текстів (варіантів, редакцій, версій, інваріантів, гіпертекстів тощо), зв'язок словесних текстів з музикою, драматичною грою, голосом, інтонацією, жестами, мімікою; розробляє спеціальні методики і принципи текстологічної експертизи і правила наукового фіксування фольклорних текстів на паперових, аудіо-, відеоносіях²⁸.

6. **Джерелознавство (за С. Росовецьким)** (інше найменування – класифікація і систематизація фольклору) – розроблення різних класифікацій (наприклад, поділ на обрядовий і необрядовий фольклор, роди, жанри, види тощо) і систематизування сюжетів та інших елементів поетики; створення жанрових, хронологічних, тематичних, регіональних та інших фольклорних показників; розробка принципів формальної систематизації фольклору із застосуванням комп'ютерної техніки²⁹.

7. **Бібліографія фольклору і фольклористики** – інформує науковців, дослідників фольклору, науково-педагогічних працівників, студентів, учителів, культурно-освітніх працівників і всіх зацікавлених народною словесністю про все друковане про неї у різних виданнях³⁰; створення бібліографії фольклорних творів, реєстру наукових праць (монографій, статей, розвідок, дисертацій) з фольклористики, які присвячені відповідним проблемам дослідження. Найвідомішою узагальнюючою працею бібліографічного типу фольклористичної галузі є показник М.Мороза «Бібліографія українського народознавства: У 3-х тт. – Т. 1: Фольклористика» (1999). Сучасними довідковими виданнями з народознавства, фольклористики є «Мала енциклопедія з українського народознавства» за редакцією С. Павлюка (2007) та словник-довідник «Українська фольклористика» за ред. М. Чернопиского (2008). Першим укладачем узагальнюючого показника з фольклористики є Б. Грінченко («Литература украинского фольклора. 1777 – 1900. Опыт библиографического указателя» (1901)). У 1930-х рр. авторитетним у фольклористичному науковому та педагогічному

²⁸ Руснак І.Є. Український фольклор: навч. посібн. / І.Є. Руснак. – К.: Видавничий центр «Академія», 2010. – С. 13.

²⁹ Там само. – С. 13.

³⁰ Українська фольклористика. Словник-довідник / Укл. і заг. ред. Михайла Чернопиского. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2008. – С. 396-397.

середовищі була бібліографія літератури з українського фольклору О. Андрієвського (за ред. А. Лободи) (1930).

На сучасному етапі розвитку фольклористики спостерігається унікальна тенденція – в результаті інтеграційних зв'язків фольклористики й інших наук, її інтердисциплінарності на рівні методологічних засад розвиваються нові науки. Зокрема, внаслідок взаємодії фольклористики, стилістики і мовознавства виникла наука лінгвофольклористика, фольклористики і музикознавства – етномузикологія, фольклористики і психології – фольклоротерапія (через посередництво різновидів мистецтва – музикотерапія, хореотерапія народним танцем, казкотерапія).

Лінгвофольклористика – напрям фольклористики, започаткований в середині ХХ ст., предметом дослідження якої є мова фольклору як одного з джерел творення та розвитку літературної мови. Теоретико-методологічні засади лінгвофольклористики були розроблені у славістиці (праці А. Євгенєвої, О. Хроленка, С. Нікітіної та ін.). Українська лінгвофольклористика має давні традиції, засновані І. Срезневським, П. Житецьким, М. Костомаровим, О. Потебнею, М. Сумцовим та ін. У другій половині ХХ ст. її представляють такі імена, як: Л. Рак, О. Назарук, П. Мишуренко, Р. Волощук, К. Шульжук, С. Єрмоленко, В. Чабаненко, Т. Воробйова, Н. Журавльова, С. Савицький, Г. Сагач та багато інших. Проте й досі ще не сформовано окремої лінгвофольклористичної школи, не створено банку даних народнопоетичних текстів, не ведеться системна робота над укладанням словників мови усної словесності, хоч українським науковцям також належить значна кількість праць у цій галузі³¹.

Українська музична фольклористика (етномузикологія, етномузикознавство) – напрям вивчення, інтерпретації, виконання фольклорної пісенності, який «іменами М. Лисенка, С. Людкевича, О. Роздольського, Ф. Колесси, Г. Хоткевича, К. Квітки, С. Грици, В. Гошовського, І. Мацієвського, А. Іваницького та багатьох інших видатних українських вчених-етномузикологів здобув собі великий авторитет і визнання не

³¹ Данилюк Н. Лінгвофольклористичні студії у другій половині ХХ – на початку ХХ ст. / Н. Данилюк // Народна творчість та етнографія. – 2007. – №3-4. – С. 6.

лише в Україні, а й у Європі та світі поспіль»³². На сучасному етапі, незважаючи на наявність спектру проблем у цій галузі, спостерігаються поступальні зрушення у розвитку етномузикознавчих досліджень, певні позитивні зміни у напрямі впровадження музично-фольклористичного матеріалу у зміст підготовки майбутніх фахівців. Зокрема, 2009 р. на базі Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М.Т. Рильського НАН України організований відділ музикології (С. Грица, А. Іваницький, М. Хай, Н. Філатова, Л. Єфремова, О. Вовк, В. Атаманчук та ін.); за останнє двадцятиріччя відкриті відповідні спеціалізовані кафедри при Національній музичній академії України імені П. Чайковського, Львівській музичній академії імені М. Лисенка, Київському національному університеті культури і мистецтв, Рівненському державному гуманітарному університеті тощо.

Фольклоротерапія – напрям фольклористики, який ґрунтується на використанні «методу превентивної (профілактичної) психотерапії, який реалізується у креативному відтворенні форм культурного філогенетичного досвіду, а саме – закріплених у формулах фольклору способах вирішення проблем особистості»³³. В українському та російському науковому просторі фольклоротерапія розвивається у кількох аспектах. Її теоретичні підходи та дієві механізми впливу на особистість обґрунтовані у контексті проблеми естетикотерапії засобами мистецтва. Зокрема, серед провідних засобів естетикотерапії (які на сьогодні мають самостійний статус психотерапевтичних наук), до використання яких мають бути готові майбутні педагоги у професійній діяльності, є такі: 1) *фольклорна музикотерапія* – психотерапевтичний засіб, який ґрунтується на стилістико-поетичних особливостях народної пісні, здатності викликати справжні естетичні переживання, естетичну насолоду, специфіці зворотної дії на народну музику, що полягає у своєрідному катарсисному впливі. Психотерапевтичний ефект етнічної музики, пісенності відзначали фольклористи (О. Потебня,

³² Хай М.Й. Реформа галузі етномузикознавства – нагальна потреба державотворення / М.Й. Хай / Традиційна культура в умовах глобалізації: родинна субкультура і обрядовість (Матеріали Міжнарод. наук.-практ. конф.). – Х.: ХОЦНТ, 2009. – С. 213.

³³ Зыкова М.Н. Фольклоротерапия: учебн. пособ. / М.Н. Зыкова. – М.: Издательство Московского психолого-социального института; Воронеж: Издательство НПО «МОДЭК», 2004. – С. 25.

Ф. Колесса, М. Лисенко, С. Грица та ін.), а також домінуючі аспекти її впливу на особистість досліджували вітчизняні педагоги, психологи (М. Клепар, О. Отич та ін.); 2) *хореотерапія народним танцем* – танцювальна фольклоротерапія (В. Верховинець, Л. Назарова) пов'язана з обрядодіями та паралельним народним виконанням пісень, інструментальним супроводом під час певних родинних, календарних подій, козацькими ритуалами тощо; 3) *казкотерапія* – найдавніший класичний психолого-педагогічний метод впливу на особистість, ефективність якого зумовлюється тим, що казка – один із небагатьох засобів, який дозволяє об'єднати дорослого і дитину. Цей засіб соціалізації дитини має профілактичну функцію (виховання здорового способу життя) тощо³⁴. У Росії функціонує Інститут казкотерапії (м. Санкт-Петербург, Т. Зінкевич-Євстигнєєва), в Україні цей науковий напрям знайшов висвітлення переважно на сторінках небагатьох монографічних праць та періодичних видань з проблем дошкільної освіти (О. Бреусенко-Кузнецов, Л. Фесюкова, О. Федій та ін.).

Сучасна фольклористика спрямована на виконання таких **завдань**, які окреслились в історичній ретроспективі в університетських та академічних осередках:

1) здійснення науково-методологічних досліджень, які характеризуються диференційованою проблематикою. Це передусім обґрунтування цілісної дефініції предмету фольклористики, продовження досліджень щодо визначення теоретико-понятійних засад фольклористичної методології у контексті комунікативного, функціонального, антропологічного підходів (С. Грица, О. Івановська, С. Росовецький, О. Бріцина та ін.), розробка проблем текстології фольклору;

2) видання розвідок з історії фольклористики, про що свідчить поява наукових праць, монографій, написання кандидатських дисертацій, які можна поділити на дві групи: а) праці, присвячені діяльності, творчій спадщині фольклористів (М. Мушинка, О. Шалак, Г. Сокіл, Л. Іваннікова, Л. Козар та ін.); б) праці, проблематика яких охоплює певний історико-культурний період становлення української фольклористики або

³⁴ Федій О.А. Підготовка педагогів до використання засобів естетотерапії: теорія і практика: монографія / О.А. Федій. – Полтава: ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2009. – С. 319.

стосується соціальних, культурний, аксіологічних чинників формування певної науково-фольклористичної школи (Я. Гарасим, Р. Кирчів, М. Дмитренко та ін.);

3) збирання фольклору. У фондах академічних установ (Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Рильського, Інституту народознавства НАН України), університетських осередках (Львівський національний університет імені Івана Франка, Київський національний університет імені Тараса Шевченка), вищих музичних навчальних закладах (Львівська музична академія імені М. Лисенка) зосереджений колосальний фольклорний матеріал, до аналізу якого застосовуються традиційні методики, а також розробляються новітні концепції систематизації та архівізації фольклорних текстів (зокрема, зусиллями викладачів кафедри фольклористики імені Філарета Колесси Львівського національного університету створено фольклористичну інтернет-джерельну базу, віртуальну лабораторію). Однак на сьогодні через недостатнє фінансування безпосередньою збиральницькою діяльністю займаються переважно студенти філологічних факультетів в межах фольклорної (фольклористичної) практики;

4) публікація фольклорних текстів. У цьому напрямі маємо значні досягнення: в останні десятиліття вийшло друком чимало збірників казкового епосу, пісенників, дитячого фольклору, дум та історичних пісень; прислів'їв та приказок, пісень січових стрільців УПА завдяки зусиллям науковців, викладачів університетів: Л. Дунаєвської, І. Хланти, М. Зінчука, П. Медведика, В. Чабаненка та ін.);

5) перевидання фольклористичної класики: з 1990 р. перевидані праці Г. Булашева, М. Номиса, К. Сосенка, Ф. Колесси, К. Мошинського, Д. Яворницького, М. Костомарова та ін. Однак в сучасних умовах спостерігається недостатність праць відомих фольклористів, що має наслідком практично відсутність роботи майбутніх філологів з першоджерелами, часто нівелювання текстологічного аналізу наукових робіт з фольклористики;

6) розвиток регіональної фольклористики. Її проблематика пов'язана з дослідженням специфіки фольклорних жанрів, їх побутування у певних регіонах. У цьому контексті провідними осередками є класичні й педагогічні університети,

академічні установи (Інститут народознавства НАН України, Інститут культурної антропології НАН України, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, Сумський національний університет імені А.Макаренка та ін.). Розвиток регіональної фольклористики реалізується у двох вимірах: по-перше, це представлення фольклору у регіональній територіальній одиниці (у селі, місті, області) та результати його збирання, публікації; по-друге, включає безпосередньо когорту дослідників, які й формують науково-фольклористичний потенціал певного регіону. У першому вимірі маємо ряд збірників з поліського, карпатського, галицького, волинського фольклору тощо. Представлена фольклористика в регіонах через посередництво діяльності відомих учених, які активно досліджують традиційну народну культуру з проекцією на освітній вітчизняний простір: В. Сокіл, В. Івашків, А. Вовчак, В. Качкан, І. Павленко, І. Хланта, О. Вертій, С. П'ятаченко, С. Шевчук, О. Ковальчук, Р. Кирчів, М. Чернопиский, В. Давидюк та ін.;

7) вивчення фольклору європейських, слов'янських народів. Цей напрям дослідження фольклорного арсеналу культури представлений в Інституті мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Рильського НАН України, в деяких університетах (Львівському національному університеті, Ужгородському національному університеті та ін.). Позитивною тенденцією є представлення стану, проблем, дослідницьких результатів у цій галузі фольклористів-славістів окремих країн на сторінках українських часописів, про що свідчить спеціальні випуски найавторитетнішого періодичного видання в Україні «Народна творчість та етнологія» (Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Рильського НАН України);

8) видання фольклористично-етнографічної періодики, що представлено часописами, збірниками наукових праць в академічних установах та університетах: «Народна творчість та етнологія», «Народознавчі зошити», «Фольклористичні зошити», «Література. Фольклор, Проблеми поетики», «Вісник Львівського університету» (Серія філологічна, серія фольклористична)», «Міфологія і фольклор» тощо;

9) співпраця між науковцями, педагогами-фольклористами з наукових установ, університетів України та

інших країн, що спостерігається у багатьох класичних університетах, в академічних установах, що засвідчує представлення результатів збиральницької, дослідницької діяльності на конференціях, семінарах, на сторінках періодичних видань тощо.

У результаті аналізу тенденцій, напрямів фольклористики в Україні можна констатувати, що ці факти засвідчують сталий розвиток української фольклористики у класичних університетах та академічних осередках. Крім того, останнім часом активізувалось вивчення фольклористики у контексті інтеграційних зв'язків з іншими науками, багатоаспектне осмислення фольклорного фонду культури, яке відбувається у напрямі застосування функціонального, комунікативного, контекстуального, антропологічного підходів, що у свою чергу забезпечує розвиток фольклористики як науково-освітньої галузі у контексті світових, європейських тенденцій.

Тема 1.2. Фольклористична підготовка майбутнього філолога в сучасних соціокультурних умовах

У класичних університетах України кристалізувались фундаментальні наукові засади та освітні традиції вивчення фольклористики та сформувалась система фольклористичної підготовки майбутніх філологів, фольклористів упродовж другої половини ХІХ – на початку ХХІ ст. У більшості класичних і педагогічних університетах фольклористична підготовка є складовою професійної підготовки майбутнього вчителя української мови і літератури на різних освітньо-кваліфікаційних рівнях (6.020303 «Українська мова та література», 8.02030301 «Українська мова та література»). В окремих університетах на філологічних факультетах реалізується фольклористична підготовка вчителів-філологів, які отримують також спеціалізацію з українознавства (Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини). Фахівців зі спеціальності «музична

фольклористика» готують у кількох класичних університетах (Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника), а також в Національній музичній академії України імені П. Чайковського, Львівській музичній академії імені М. Лисенка, Харківській музичній академії, Київському національному університеті культури і мистецтв.

З 1993 р. Київському національному університеті імені Тараса Шевченка здійснюється підготовка фахівців зі спеціальності «фольклористика» за освітньо-кваліфікаційними рівнями: «спеціаліст» 7.02030306, «магістр» 8.02030306. Майбутні філологи-фольклористи отримують кваліфікацію «Фахівець з фольклористики. Викладач української мови та літератури, зарубіжної літератури та іноземної мови».

Фахівців зі спеціальності «фольклористика» в Україні готують у таких університетах: у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка (з 1993 р., «музична фольклористика» – з 2000 р., але як компонент багатопрофільної спеціальності «Фольклористика. Українська мова та література. Іноземна мова» в результаті підготовки бакалаврів, спеціалістів та магістрів); у Львівському національному університеті імені Івана Франка (з 1995 р., здійснюється підготовка лише магістрів у межах спеціальності «Фольклористика. Українська мова та література»); у Черкаському національному університеті імені Богдана Хмельницького (зі спеціальності «Фольклористика. Українська мова та література» – магістрів з 2011 р.).

У кількох університетах України керівництвом та викладачами було зніційовано впровадження спеціальності «фольклористика». Зокрема, у 2005 р. здійснено перший набір бакалаврів філології за спеціальністю «фольклористика» у Луганському національному університеті імені Тараса Шевченка завдяки зусиллям завідувача кафедри теорії літератури та компаративістики, доктора філологічних наук, професора О. Галича. Однак перелік напрямів підготовки і спеціальностей на 2014 р. свідчить про те, що набір на цю спеціальність не проводиться. Подібна ситуація склалась і в Ніжинському державному університеті імені М.В. Гоголя.

Професійна підготовка фольклористів здійснюється в межах багатопрофільної спеціалізації (вчитель, викладач української

мови та літератури, іноземної мови, зарубіжної літератури, фольклорист), що викликало певні критичні оцінки з боку відомих учених-педагогів. Доктор філологічних наук, професор О. Чередниченко вважає: «Особливо курйозною є ситуація, коли студенти готуються за трьома спеціальностями в межах одного навчального плану. За такого експериментування не йдеться про глибоку підготовку з жодної спеціальності. Автори подібних новацій мотивують свої дії потребою підвищити конкурс на спеціальності «фольклористика», «українська мова і література» та «російська мова і література» за рахунок іноземних мов. При цьому робиться суттєва методологічна помилка: необхідність володіння іноземною мовою будь-яким фахівцем з вищою освітою підміняється нав'язуванням іноземної мови як другої або третьої спеціальності всім, без винятку, студентам певного освітнього напрямку. За таких умов нівелюються критерії набору студентів, вилючаються масиви спецкурсів з фахової підготовки...»³⁵. Вважаємо, що педагог-практик висловив слушну думку, адже у зв'язку з поєднанням кількох спеціальностей втрачається сформована історично фундаментальність підготовки фахівців у класичних університетах. Зважаючи на певну «непопулярність» фаху фольклориста, очевидно, через неможливість гідного працевлаштування, недостатню фінансову підтримку фольклористичного напрямку наукових досліджень в Україні, а також через масову низьку національно-свідому та інтернаціонально-толерантну світоглядну позицію в соціумі можна втратити традиції відповідної репрезентації цієї наукової галузі у світі.

Обґрунтовуючи сутність поняття «фольклористична підготовка», необхідно опиратись на сучасні педагогічні праці. О. Семенов вважає, що «професійна підготовка вчителя – цілісна, відносно визначена, функціонуюча, керована система, що розвивається в напрямку до впорядкованості. Професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури – сукупність психологічних і моральних якостей особистості, знань, умінь, навичок, оволодіння якими дає можливість

³⁵ Чередниченко О. Проблеми мовної освіти в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ualogos.kiev.ua/fulltext.html?id=633>. – Загол. з екрану. – Мова укр.

словесникам викладати відповідні предмети у загальноосвітніх закладах різних типів»³⁶.

У контексті обґрунтування дефініції фольклористичної підготовки майбутнього філолога, фольклориста як системи ключовим є положення І. Зязюна про те, що цей підхід «акцентує увагу на аналізі компонентів, що складають досліджуваний феномен, зв'язках між ними – структурі системи, функціях педагогічної системи як породження структури певного складу і характеристик. І по тому, наскільки цілісні (повні, ієрархічні, структуризовані) уявлення про ці характеристики системи, про їхні особливості, породжені взаємодією компонентів, визначають ефективність системного підходу»³⁷. На основі цього положення можна визначити, що **фольклористична підготовка** – це цілісна система, яка має специфічну структуру, що реалізується через вивчення фольклору у процесі засвоєння фольклористичних, культурологічних, лінгвістичних, літературознавчих, психолого-педагогічних дисциплін, у ході фольклористичної (фольклорної) практики, а також передбачає набуття комплексу знань, умінь і навичок, які дозволяють здійснювати ґрунтовну фольклористичну (наукову чи педагогічну) діяльність у подальшому житті.

На основі обґрунтування мети професійної підготовки вчителя-філолога О. Семеног («через гармонійний взаємозв'язок й оптимальне співвідношення підсистем формувати позитивну мотивацію педагогічної діяльності, методологічну, фахову культуру, сприяти оволодінню необхідним обсягом загальнокультурних, психолого-педагогічних і спеціальних знань, професійними вміннями і навичками»³⁸) констатуємо: **мета фольклористичної підготовки** майбутніх філологів, фольклористів – формувати позитивні стимули, аксіологічну спрямованість подальшої фольклористичної (наукової та педагогічної) діяльності майбутніх фахівців, сприяти виробленню методологічної культури до аналізу фольклорних текстів,

³⁶ Семеног О.М. Професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури: монографія / О.М. Семеног. – Суми: ВВП «Мрія-1» ТОВ, 2005. – С. 28.

³⁷ Зязюн І.А. Філософія педагогічної дії: монографія / І.А. Зязюн. – Черкаси: Вид. від. ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. – С. 42.

³⁸ Семеног О.М., Базиль Л.О., Дятленко Т.І. Фахова практика вчителя-словесника: навч. посібн. / О.М. Семеног, Л.О. Базиль, Т.І. Дятленко. – Луганськ: Вид-во «Ноулідж», 2011. – С. 5.

впливати на формування фольклористичної компетентності особистості на основі оволодіння матеріалом дисциплін фольклористичного, психолого-педагогічного, літературознавчого, лінгвістичного спрямування, практичної складової, а також передбачає вивчення фольклористики у регіональному, слов'янському, світовому контексті на основі інноваційних підходів.

Фольклористична підготовка реалізується у кількох складових.

Навчально-пізнавальну складову, за О. Семеног, формують соціально-гуманітарний, лінгвістичний, психолого-педагогічний, методичний блоки навчальних дисциплін³⁹. Ця складова фольклористичної підготовки включає ці блоки, однак варто констатувати на розгалуженості фахових дисциплін: жанрово-фольклорні (вивчається специфіка диференціації фольклорних жанрів, їх генеза, поетика, функціонування в соціумі та ін.); історико-фольклористичні (аналізується етапи становлення фольклористики, внесок особистостей у розвиток наукових шкіл, напрямів тощо); методологічно-фольклористичні (формують навички різних методів інтерпретації фольклорних текстів, авторських творів, що мають «відфольклорне» походження); педагогічні (дозволяють виробити навички викладання філологічних дисциплін, сприяють формуванню педагогічної майстерності у викладанні фольклорного матеріалу); культурологічні (орієнтують на вивчення культури народів світу, регіонального та іншоетнічного фольклору) та ін.

Науково-дослідна (за О. Семеног, навчально-дослідницька і науково-дослідницька діяльність⁴⁰) складова передбачає опанування методологічним інструментарієм аналізу фольклорних текстів та «відфольклорних» творів (словесних, музичних тощо), реалізується у змісті практично орієнтованих фахових дисциплін, а також шляхом написання наукових рефератів, повідомлень, доповідей на конференції в межах діяльності науково-проблемних груп, написання статей, у процесі написання дипломної (магістерської) роботи.

³⁹ Семеног О.М., Базиль Л.О., Дятленко Т.І. Фахова практика вчителя-словесника: навч. посібн. / О.М. Семеног, Л.О. Базиль, Т.І. Дятленко. – Луганськ: Вид-во «Ноулідж», 2011. – С. 5.

⁴⁰ Там само. – С. 5.

Виховна складова (за О. Семенов, є органічною складовою кожної з вищеназваних і реалізується як в аудиторних, так і в позааудиторних формах роботи⁴¹) втілюється у процесі навчання та шляхом залучення майбутніх фахівців до діяльності студентських хорових колективів, професійних ансамблів, проведення екскурсій тощо.

Практики у системі фольклористичної підготовки передбачають залучення майбутніх філологів, фольклористів до різних видів практик (фольклористичної, педагогічної етнографічної, лінгвокраєзнавчої та ін.). Провідною є фольклористична (фольклорна) практика, яка включає збиральницький етап («занурення» у фольклорне та науково-фольклористичне середовище), аналіз творів, архівування за відповідними традиційними та інноваційними методиками тощо, що сприяє набуттю навичок дослідницької діяльності.

Складові фольклористичної підготовки спрямовуються на формування фольклористичної компетентності майбутнього фахівця, у якого мають бути розвинені відповідні аксіологічні орієнтації, сформовані естетична культура, комунікативні навички, дослідницькі зацікавлення вивчення фольклорної традиції, історико-педагогічного досвіду розвитку фольклористики.

На основі аналізу провідних компетенцій / компетентностей як результату цілеспрямованого процесу фольклористичної підготовки в умовах класичних та педагогічних університетів можна сформулювати визначення **фольклористичної компетентності** майбутнього філолога, фольклориста як інтегративної властивості особистості, яка визначається стійкою аксіологічною орієнтацією, цілеспрямованою психологічною мотивацією, сформованою естетичною культурою, володінням спектром інформаційного фонду (теоретико-фольклористичного, історико-фольклористичного, фольклорно-жанрологічного, культурологічного, етнолінгвістичного, комунікативного спрямування), реалізацією у науково-дослідницькій фольклористичній діяльності з установкою на

⁴¹ Семенов О.М., Базиль Л.О., Дятленко Т.І. Фахова практика вчителя-словесника: навч. посібн. / О.М. Семенов, Л.О. Базиль, Т.І. Дятленко. – Луганськ: Вид-во «Ноулідж», 2011. – С. 5.

самовдосконалення протягом життя. Фольклористична компетентність включає ряд компетентностей.

Теоретико-методологічна компетентність. Зумовлює сприйняття інформації щодо сучасних наукових методологічних принципів у фольклористиці; усвідомлення основних методів і напрямів дослідження в етномузикології, розуміння методів і прийомів польової експедиційної роботи; засвоєння відомостей про історичну генезу теорії музичного фольклору, теоретичне осмислення понять: «фольклорний текст», «фольклорний твір», «обряд», ритуал», «міф», «модель світу», «архетип», «фольклорний образ» тощо; якісне оволодіння інформацією про основні поняття і категорії міфології, трансформацію міфологічних мотивів у фольклорі, розуміння проблем взаємодії фольклору і професійної авторської творчості, фольклоризму літератури, текстології фольклору тощо.

Історико-фольклористична компетентність. Визначає спектр засвоєння інформації про специфіку розвитку української фольклористики в історичній ретроспективі, про вплив праць вітчизняних фольклористів на становлення науково-фольклористичних шкіл, значення товариств, періодики, діяльності фольклористичних осередків для розвитку галузі тощо; зумовлює набуття знань про історичні етапи становлення та розвитку історії українського народного мистецтва, хорового мистецтва, зародження інструментальної музики та музичного театру, внесок відомих українських митців у розвиток українського мистецтва у різні часові періоди (музикантів, етнологів, народознавців, істориків, мовознавців та ін.), про сучасні напрями зарубіжної фольклористики тощо.

Фольклорно-жанрологічна компетентність. Передбачає оволодіння знаннями щодо основних теорій походження і функціонування різних уснопоетичних жанрів: історичних пісень, дум, родинно-побутового та календарно-обрядового фольклору, а також засвоєння фактологічного матеріалу щодо специфіки народної прози, драми, балади, малих пісенних жанрів, билин, пісень літературного походження, щодо основних категорій міфології, класифікації міфів, джерел та особливостей української міфології, еволюцію системи жанрів українського та зарубіжного фольклору тощо.

Культурологічна компетентність. Забезпечується шляхом оволодіння знаннями з теорії українського фольклору, специфіки світового музичного фольклору; зумовлює засвоєння майбутніми філологами, фольклористами інформаційних відомостей про джерела слов'янської міфології; розуміння особливостей становлення українського народознавства як науки та навчальної дисципліни (етногенеза українців, історичні типи сім'ї, громадянське самоврядування, світоглядні уявлення, етнічні архетипи в релігійному житті українців, національний характер, етнорегіональна своєрідність, школи і напрями в народознавстві тощо); усвідомлення специфіки розвитку фольклору народів світу (кельтського, англосаксонського, німецького, французького, іспанського, фінського тощо); розуміння основних етапів історичного розвитку слов'янських культур, проблем сучасного європейського фольклористичного дискурсу, спадкоємних зв'язків народних культур тощо.

Етнолінгвістична компетентність. Визначає коло набуття необхідних інформаційних відомостей про фольклор як об'єкт аналізу у контексті лінгвістичних концепцій, про ознаки народної риторики, про народний етикет (ритуали шанування, традиції вітання тощо); передбачає аналітичні оцінки фольклору в етно- та соціолінгвістичному дискурсі; окреслює спектр необхідних знань про фольклорну поетику, внутрішній світ уснопоетичного твору; набуття навичок лінгвістичного аналізу фольклорного тексту; визначає рівень засвоєння стилістичних особливостей фольклорних текстів, музичних особливостей різних фольклорних жанрів; включає засвоєння проблем суб'єктно-образної системи фольклору, питань поетики фольклорних жанрів, фольклорного віршування, поетичної моделі української народної пісні, художньої специфіки фольклорних жанрів у контексті літератури, класичних та сучасних музики і театру, текстології фольклору, інтертексту у традиційній культурі тощо.

Аксіологічна компетентність. Регламентує процес формування світоглядних орієнтирів, системи цінностей особистості майбутнього філолога, фольклориста, згідно з якими відбувається усвідомлення суспільної потреби дослідження фольклору, з'ясування його морально-естетичного потенціалу, необхідність осмислення народнорелігійної моралі, закладеної у

фольклорних творах, у процесі фольклористичної педагогічної чи науково-дослідницької діяльності.

Естетична компетентність. Передбачає усвідомлення впливу фольклору як художньо-естетичного феномену на різновиди мистецтва; визначає ставлення особистості до усної народної творчості як до естетичного регулятора розвитку культури; свідчить про сформованість сприйняття фольклорних та «відфольклорних» (поняття В. Погребенника)⁴² явищ культури крізь призму понять: прекрасне / потворне, комічне / трагічне, художньоціннісне / псевдомистецьке тощо.

Комунікативна компетентність. Передбачає засвоєння теоретичних положень з основ усної комунікації, міжкультурного спілкування, сучасних інформаційних технологій у фольклористиці; володіння комунікативними вміннями щодо передачі фольклорної інформації, її ретрансляції, інтерпретація у процесі педагогічної діяльності; засвоєння особливостей педагогічного мовлення і слухання, навчання культурі і техніки постановки голосу, технологічних прийомів вироблення правильного дихання, голосотворення, дикції, володіння технікою адекватного використання невербальних засобів комунікації тощо.

Педагогічна компетентність. Забезпечується шляхом засвоєння методики викладання мови, літератури та фольклору у середній і вищій школі, усвідомлення теоретико-практичного матеріалу в результаті вивчення етномузикознавчих дисциплін; передбачає інтерпретацію етнопедагогічних засад культури певного народу та трансляцію цих знань у власній життєдіяльності, у професійній реалізації; зумовлює формування педагогічної майстерності у контексті осмислення фольклорного арсеналу культури як об'єкта педагогічної дії.

Психологічна компетентність. Формування готовності майбутніх філологів, фольклористів до ретрансляції фольклористичної інформації у педагогічній діяльності: використання фольклорного матеріалу у змісті дисциплін українознавчого спрямування, у процесі викладання

⁴² Погребенник В. Фольклоризм української поезії (остання третина ХІХ – перші десятиріччя ХХ ст.): [монографія] / В. Погребенник. – К.: НПУ ім. М. Драгоманова. – 2002. – С. 7.

філологічних та літературознавчих предметів; формування мотивації до подальшої фольклористично-педагогічної та наукової діяльності, емоційної стійкості, психологічних установок до осмислення фольклорних та «відфольклорних» явищ культури; оволодіння інформаційним спектром знань з основ психології творчості у контексті вивчення фольклору, теоретичних аспектів щодо мовного віддзеркалення у фольклорних текстах національної психології.

Науково-дослідницька компетентність. Передбачає практичну реалізацію набутих теоретичних знань: узагальнення, систематизацію теоретичних положень крізь призму історико-типологічного, структурно-семіотичного, функціонального та інших методів; формування дослідницьких, творчо-пошукових умінь і навичок, які є ключовими у подальшій продуктивній професійній фольклористичній (педагогічній чи науковій) діяльності, шляхом активізації самостійних фольклористичних досліджень, залучення до фольклористичної експедиційної практики, написання курсових, дипломних та магістерських робіт, статей, доповідей на конференції тощо.

«Український фольклор» («Фольклор», «Українська усна народнопоетична творчість», «Українська усна народна поетична творчість») є базовим курсом у змісті підготовки майбутніх фахівців на філологічних факультетах більшості класичних і педагогічних університетів. Цей курс був впроваджений 1951 р. у зміст підготовки вчителів-філологів всіх вищих навчальних закладах радянського українського освітнього простору.

З кінця 1990 – у перше десятиліття 2000-х рр. спостерігається тенденція розширення спектру дисциплін фольклористичного спрямування у професійній підготовці майбутніх філологів, фольклористів в умовах провідних класичних і педагогічних університетів (Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Львівський національний університет імені Івана Франка, Черкаський національний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького та ін.). Виявляється ця світова і українська тенденція у впровадженні авторських спецкурсів на основі культурологічного, функціонального, антропологічного підходів до вивчення фольклору як функціональної системи.

Пов'язано це із засвоєнням наукової методології фольклорної традиції, її впливу на всі сфери життєдіяльності у вимірах світової, європейської, національної культур.

Необхідно зауважити, що сучасні вчені-педагоги, філологи-практики спрямовують власні наукові пошуки на оновлення змісту фольклористичної підготовки майбутнього філолога, фольклориста, на оптимізацію вибору та структурування змісту фольклористичних дисциплін. З цією метою видано друком ряд програм, навчальних посібників, підручників, монографій (Л. Дунаєвська, О. Таланчук, В. Погребенник, М. Дмитренко, А. Іваницький, О. Івановська, О. Киченко, В. Давидюк, В. Малина, І. Руснак, О. Лабащук, В. Осадча, О.Скиба, Я. Гарасим, Т. Клименко, Л. Підгорна, В. Коваленко та ін.), які однак повністю не заповнюють прогалини у напрямі забезпечення цілісної, послідовної фольклористичної підготовки майбутніх фахівців в умовах університетської освіти.

Аналіз змісту, методів і форм вивчення фольклористики на основі сучасних методологічних підходів (антропологічного, культурологічного, функціонального, комунікативного тощо), урахування інтеграційних зв'язків фольклористики й інших науково-освітніх галузей, тенденція інтердисциплінарності української фольклористики створюють підстави для умовної диференціації курсів і спецкурсів фольклористичного спрямування на такі групи: теоретико-методологічні; жанрово-фольклористичні; з проблем зарубіжного досвіду вивчення фольклору і фольклористики; з питань взаємозв'язків українського фольклору та фольклору інших народів; історико-фольклористичні; фольклористично-літературознавчі; музично-фольклористичні; педагогічно- та психологічно-фольклористичні; з проблем організації науково-фольклористичної роботи.

У сучасних умовах прослідковується позитивна тенденція оновлення змісту базової дисципліни у змісті підготовки майбутніх філологів, фольклористів «Український фольклор». Зміст курсу реалізується через спектр теоретико-методологічних та практичних блоків, які враховують сучасну проблематику фольклористичних напрямів: історії фольклористики, текстології, лінгвофольклористики, регіональної специфіки дослідження фольклорної традиції, стилістики, етноестетики тощо. Поступове

оновлення інформаційного забезпечення дисципліни, що підкріплюється фактами появи навчальних посібників, підручників, монографічних видань, створення інтернет-бібліотек тощо, свідчить про збереження фундаментальності традицій освітньої практики вивчення фольклористики та інноваційні зміни згідно зі світовою і європейською векторністю розвитку. В українських класичних і педагогічних університетах відбуваються позитивні трансформаційні зрушення у напрямі утвердження інтердисциплінарності фольклористики у системі професійної підготовки майбутніх філологів, фольклористів, вивчення фольклору у контексті сучасних методологічних підходів, які розвиваються у європейській, світовій освітній практиці та науковому дискурсі.

Тема 1.3. Досвід вивчення фольклору в університетах зарубіжжя

Синтез використання вітчизняних освітніх традицій, сформованих передусім у класичних університетах, та навчально-наукових досягнень світової вищої освіти створює підвалини для інноваційних засад професійної підготовки майбутніх фахівців, адаптованих до жорстких конкурентних умов сьогодення, інтелектуально загартованих, аксіологічно спрямованих, творчо зорієнтованих, здатних до професійної самореалізації та саморозвитку протягом життя. Ця проблема особливо актуальна для фольклористичної підготовки майбутніх філологів, фольклористів в умовах класичних та педагогічних університетів. У більшості цих вищих навчальних закладів вивчення фольклористики відбувається крізь призму засвоєння матеріалу одного-двох курсів чи спецкурсів. Тому фольклористична підготовка філологів, фольклористів потребує кардинальних трансформаційних змін як у змістовому, так і в організаційному вимірах. Підвищенню статусу фольклористики як науково-освітньої галузі, модернізаційним зрушенням у змісті філологічної підготовки, на нашу думку, має сприяти досвід вивчення фольклорної традиції, результати дослідження фольклору у контексті комунікативного, функціонального, антропологічного підходів.

Освітня практика фольклористичної підготовки майбутніх філологів у Росії характеризується проблемною диференціацією курсів і спецкурсів, активізацією науково-дослідницьких пошуків студентів тощо

У Російському державному гуманітарному університеті здійснюється підготовка магістрів філології за напрямом 520300 «Філологія» (спеціалізована магістерська програма «Фольклористика та міфологія»). Зміст програми базується на концептуальному підході, сформованому видатними фольклористами, викладачами університету (С. Неклюдов, Є. Новік, О. Христофорова, А. Архипова, Є. Жигаріна, А. Козьмін, А. Мороз, М. Петров, Н. Брагінська та ін.), у якому «предметом фольклористики є широка сфера традиційної народної культури, насамперед усної словесності, яка представляє собою не лише найдавнішу частину людської культури, але й «перший розділ» історії світової літератури. Вивчення фольклору як типологічно найбільш ранньої форми словесної творчості дозволяє зрозуміти походження і закономірності розвитку жанрової системи літератури, окремих тем та сюжетів, елементів поетичної мови і стилю»⁴³. Така позиція зумовлює структурування програми підготовки магістрів з означеної спеціалізації, яка включає найновіші досягнення світової фольклористики та антропології, а також спектр курсів, які є унікальними авторськими розробками викладачів і які не мають аналогів у світовій освітній практиці.

Магістерська програма з фольклористики та міфології реалізується у двох осередках: Центрі типології і семіотики фольклору (директор – С. Неклюдов) та навчально-науковій лабораторії фольклору Інституту філології та історії Російського державного гуманітарного університету (завідувач лабораторії – А. Мороз). Магістранти зорієнтовані у таких напрямках фольклористичних досліджень, які визначені як функціональні напрями Центру та лабораторії фольклору: загальна (теоретична) фольклористика, зокрема, функціональний, комунікативний і структурно-семіотичний підходи вивчення усних традицій; теорія

⁴³ Российский государственный гуманитарный университет [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://magistratura.rggu.ru/section.html?id=5617>. – Загл. с экрана. – Язык русс.

міфу та історична поетика епічних жанрів, порівняльна міфологія; міфологічна картина світу в текстах усних культур; історико-типологічний аналіз різнонаціональних усних традицій і форм (на його основі – формування електронного банку даних за текстами усних культур малих народів Сибіру і Півночі); взаємозв'язок усних і книжних культур, палеофольклорних елементів середньовічних пам'яток, усних компонентів «третьої культури» XIX – XX ст., фольклорних текстів, які базуються на писемних джерелах; дослідження ролі культурних прототекстів у формуванні фольклору Нового часу; сучасна міфологія і сучасний фольклор (постфольклор): міська пісня, анекдот, різні форми «низової» словесності («парафольклорна» писемність, «примітивна» культура); вивчення можливостей сучасних комп'ютерних, технологій і методів у процесі аналізу фольклорно-міфологічних традицій, морфології і життєдіяльності текстів усної культури; систематизація і класифікація фольклорних творів, створення структурних показників сюжетів і мотивів, їх комп'ютерних версій, які практично використовуються фольклористами (в тому числі в мережі Інтернет); укомплектовування фольклорного архіву⁴⁴.

У Санкт-Петербурзькому державному університеті розроблені і впроваджені у практику навчальні програми з фольклору та традиційної культури на всіх освітніх рівнях підготовки майбутніх філологів. Науково-навчальні традиції дослідження фольклорної традиції в цьому університеті пов'язані з іменами відомих учених-фольклористів: у 1960 – 70-х рр. – В. Проппа, В. Єр'оміної, І. Колесницької, О. Горелова, у 1990-х рр. – Н. Гересимової, М. Осоріної та ін.

За магістерською програмою «Міфологія і фольклористика» в університеті готують фахівців, здатних до комплексного дослідження міфології, фольклору, традиційної і масової культури. Наявні однорічна (для спеціалістів) та дворічна (для бакалаврів) форми навчання. До програми підготовки магістрів сходять курси і спецкурси фольклористичного циклу: «Російська традиційна культура», «Основи аналізу традиційного тексту», «Методика польових досліджень», «Сучасний міський

⁴⁴ Российский государственный гуманитарный университет [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://magistratura.rguu.ru/section.html?id=5617>. – Загл. с экрана. – Язык русс.

фольклор», «Фольклор і література», «Текстологія і джерелознавство фольклору». Також магістрантам пропонуються спецкурси на вибір, які відображають актуальні питання фольклористики, антропології, міфології. Складовими програми є колективні та індивідуальні польові дослідження, обов'язкова архівна практика, у процесі якої набуваються навички мультимедійної обробки польового матеріалу. Формою контролю результатів засвоєння програми підготовки бакалаврів та спеціалістів є співбесіда з атестацією (диференційований залік), магістерської програми – іспит, який відповідає державному міждисциплінарному іспиту⁴⁵.

Фольклористика у **Польщі** до цього часу не отримала статусу самостійної науки, хоча здійснювались спроби надання їй такого статусу в межах літературознавства, а також на основі етнології і культурології. Не визнана фольклористика і на рівні університетської освіти, і в системі наукової класифікації, подібно до філології, етнографії або культурології. Крім того, у певний час був підданий сумніву сам предмет фольклористики і власне визначення фольклору⁴⁶.

Найбільш вагомими осередками (напрями) вивчення фольклористики у Польщі (за Є. Бартмінським) такі:

1. Напрямок, який займається систематизацією фольклорних явищ, вивченням зв'язків між фольклором та літературою, а також історією фольклористики – це «варшавська» школа, до якої належать насамперед учні професора Ю. Кржижановського. В основі цього напрямку – давня традиція історико-філологічних досліджень.

2. Напрямок, який зосереджений на польовому збиранні матеріалів, виданні текстів і вбачає у фольклористиці своєрідну соціальну діагностику, зумовлену антропологічними установками. Це «опольська» школа на чолі з Доротою Симонідес.

3. Напрямок, який акцентує на проблемах історичної семантики культури, визнає комплексність методів і джерел історичного, соціологічного, філологічного типу; у своїх

⁴⁵ Санкт-Петербургский государственный университет [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.folk.ru/Program/index.php>. – Загл. с экрана. – Язык русс.

⁴⁶ Бартминский Е. Фольклористика, этнонаука, этнолингвистика – ситуация в Польше / Е. Бартминский // Славяноведение. – 2004. – №6. – С. 89-98.

дослідженнях використовує імпульси культурної антропології і постулати екзистенціалізму. Це «вроцлавська» школа, створена професором Чеславом Хернасом. Впливає вона на інші школи і колективи через відомі семінари фольклористів, які проводились регулярно, починаючи з середини 1970-х – до середини 1980-х рр., а також через видання журналу «Literatura Ludowa».

4. Напрямок, який займається проблемою мовного стереотипу, культурного символу, поетики усного тексту, наратології, мовної картини світу. Це «люблінська» школа, створена професором Єжи Бартмінським. Вона ґрунтується на досягненнях лінгвістики, семіотики і культурної антропології, а дослідницька діяльність концентрується навколо фундаментального проекту створення «Словника народних мовних стереотипів і символів» та видання серії «Етнолінгвістика»⁴⁷.

Початкове професійне осмислення фольклорної традиції у США пов'язане з діяльністю Американського фольклорного товариства, яке було організоване в Массачусетсі в 1888 р. колективом учених, музейних працівників і приватних осіб, зокрема, за участю Марка Твена і президента США Рузерфорда Б. Хейса. Нині це професійна спілка, членами якої є відомі та молоді вчені-педагоги з антропології, фольклористики, етнології, культурології, які вивчають і обговорюють інформацію про фольклор усього світу. Товариство включає 2200 членів – учителів, науковців, бібліотекарів, фахівців сфери мистецтва і культури, які причетні до дослідження фольклорної традиції (не всі з них є громадянами США)⁴⁸. Виконуючи функцію координатора культурологічно-фольклористичних досліджень, товариство синтезує домінуючі напрями фольклористичних досліджень, які розробляються в умовах університетської освіти.

В Університеті Північної Кароліни функціонує програма з фольклору, яка спрямована на вивчення народної творчості та естетичного сприйняття повсякденного життя через фольклорні тексти. Студіювання фольклору підпорядковане культурологічним цілям, які часто ґрунтуються на традиціях,

⁴⁷ Бартмінський Є. Фольклористика, етнонаука, етнолінгвістика – ситуація в Польщі / Є. Бартмінський // Славяноведение. – 2004. – №6. – С. 90.

⁴⁸ The American Folklore Society [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.afsnet.org/?page=AboutAFS>. – Загол. з екрану. – Мова англ.

особливо тих, які пов'язані із саморозвитком суспільства і стосуються соціальних, політичних і економічних реалій. Основним методом аналізу фольклору є виїзні етнографічні дослідження, які передбачають вивчення повсякденного життя людей у реальних умовах, де дослідник стає їх частиною. Програма зорієнтована на детальне вивчення фольклору Північної Кароліни та півдня Америки. Студенти заохочуються до архівних пошуків фактів, які стосуються історії, літератури і культури регіону. Проблематика досліджень достатньо розгалужена: музика, оповідь, свята, архітектура, вірування, мова, їжа, творчість тощо.

Програма з фольклору передбачає залучення студентів до суспільного сектора і подальшого проведення академічних досліджень. Також можливе отримання бакалаврського та докторського ступеня на суміжних факультетах. Студенти можуть навчатись за індивідуальним графіком. Ця програма виникла як регіональна (вивчення фольклору Південної Америки), набула фундаментального характеру, крім того, вона функціонує й поза межами регіону. Так, студенти проходять стажування в Бостоні, Південній Італії, Сибіру. Вони працюють у соціальних сферах, беруть участь у музейних проектах, художніх радах, ЗМІ тощо. Програма є напрямом відділу вивчення Америки і співвіднесена з суміжними напрямками: антропологією, мовою, культурою⁴⁹.

Програма з вивчення фольклору в **Університеті Пенсильванії** була заснована у 1962 р. під керівництвом Мак Едварда Ліча, вченого, який вивчав історію і культуру середніх віків, працював на факультеті англійської мови і збирав матеріали на Ямайці, в Ньюфаундленді. За цією програмою упродовж сорока років 250 студентів отримали докторський ступінь в університеті. З 1999 р. програма є магістерською. Крім того, вона є однією з небагатьох в Америці, яка створює можливості для отримання докторського і магістерського ступеня з фольклору. На базі навчального закладу функціонує музей фольклору та етнографії⁵⁰.

49 The University of North Carolina [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://folklore.unc.edu/>. – Загол. з екрану. – Мова англ.

50 The University of Pennsylvania [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sas.upenn.edu/folklore/>. – Загол. з екрану. – Мова англ.

Університет пам'яті (Канада) – єдиний англомовний вищий навчальний заклад Канади, який пропонує конкурентоспроможні програми з фольклору усіх рівнів. Фольклор становить значний пласт культури, який пропагує особливий стиль життя і традицій, в якому чільна увага приділяється розвитку культури та вивченню етнічної культурної спадщини. Така ситуація забезпечує фольклористам широкі практичні можливості в інноваційному соціумі.

За сорок років функціонування факультет фольклору університету набув міжнародного визнання як цілеспрямованої, творчої, високопрофесійної структурної одиниці. Особлива увага при цьому надається виїзним етнографічним дослідженням. Навчання студентів передбачає системну підготовку для розвитку кар'єри фахівців у більшості сферах, пов'язаних з культурними цінностями, з аналізом культурної спадщини.

Випускники факультету викладають в університетах Північної Америки, Європи не лише на «фольклорних» факультетах, а і на міждисциплінарних (комунікація, етнологія танцю, вивчення англійської і французької мов тощо). Однак не всі випускники обирають академічну кар'єру: деякі працюють в музеях, архівах, ЗМІ, громадському секторі та мистецьких установах⁵¹.

Членами Фольклорного студентського товариства університету є як студенти першокурсники, так і докторанти: ті, які професійно вивчають фольклор, та ті, для кого вивчення фольклорної традиції є хобі. Товариство організовує ряд щорічних заходів, зокрема, свята, зібрання та тематичні кіновечори, що дозволяє студентам краще ознайомитись з фольклорним культурним досвідом. Усі ці заходи сприяють залученню студентів до обговорення академічних тем, наприклад: методи дослідження, кар'єрні можливості, публікації та презентації у безпосередній та доброзичливій атмосфері⁵².

У **Єврейському університеті (Ізраїль)** функціонує програма «Порівняльний та єврейський фольклор» на факультеті гуманітарних наук (Інститут вивчення іудеїв). Вона розроблена з

⁵¹ Memorial University (Канада) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mun.ca/folklore/about/>. – Загол. з екрану. – Мова англ.

⁵² Там само.

метою отримання базової вищої освіти у напрямі вивчення комунікативного та творчого потенціалу фольклору. Програма диференційована за такими напрямками: народна література (усна і писемна), єврейські діалекти, народна творчість, традиції та ритуали єврейських громад.

Програму складають теоретичні та описові аспекти вивчення фольклору, методи дослідницької роботи, питальники, спостереження, аудіовізуальна документація і архівація. Ця програма дозволяє отримати ступінь бакалавра, може вивчатися паралельно з суміжними дисциплінами на гуманітарних, соціальних та природничих факультетах. Можливе й отримання магістерського ступеня за індивідуальною програмою на факультеті гуманітарних наук. На цьому ж факультеті створені можливості для отримання докторського ступеня.

На відділенні єврейської літератури вивчається народна література як окрема дисципліна. Активно на факультеті гуманітарних наук функціонує фольклорний дослідницький центр, в рамках діяльності якого досліджуються проблеми ізраїльських прислів'їв, історія єврейських приказок тощо. Центр володіє багатим архівним матеріалом, зокрема, у сфері єврейського гумору. При університеті видається щорічний журнал «Ієрусалимське вивчення єврейського фольклору» – видання на івриті з англійськими анотаціями. Ефективно функціонує кафедра фольклору Макса и Маргарет Грюнвальдів, її членами є професори Дов Ной, Хазан Рохем⁵³.

У **Великій Британії** діє Товариство фольклористів, діяльність якого спрямована на вивчення традиційної культури у всіх її формах. Створене в Лондоні 1878 р., воно було однією з перших організацій, які досліджували фольклор усього світу. Провідною ідеєю товариства є погляд на фольклор як об'ємне поняття, яке поєднує різні аспекти культури і традиції, а також номінує дисципліну, яка їх вивчає. Зацікавлення членів товариства, напрями дослідження різноманітні: музика, пісні, танці, розповіді, ремесла і види мистецтва, традиції та вірування, релігійні питання, традиційна народна кухня. Згідно з основними документами товариства його мета – вивчення світового фольклору та широке висвітлення результатів дослідження, які

⁵³ The Hebrew University (Jerusalem) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.folklore.org.il/department.html>. – Загол. з екрану. – Мова англ.

мають бути доступними для усіх зацікавлених цим явищем. З дня заснування товариство постійно публікує результати діяльності в періодичних та авторських виданнях. Тричі на рік друкується журнал «Фольклор» (його перший примірник датується 1889 р.)⁵⁴.

В **Абердинському університеті** студентам гуманітарних спеціальностей викладається курс «Етнологія і фольклор» (його тривалість 12 місяців для денного вивчення і 24 місяця – вечірнього-заочного). Основна мета курсу – надання інформації про розвиток етнології і фольклору, про провідні підходи до вивчення матеріальної культури, традицій і вірувань, усного епосу, пісень, дитячого фольклору та ігор, спорту і форм дозвіллевої діяльності. Незважаючи на те, що курс побудований на основі шотландського фольклорного матеріалу, він дозволяє продемонструвати, як концепція етнології і фольклору може бути застосована для аналізу важливих аспектів сучасного суспільства. Слухачам цього курсу надаються ґрунтовні знання з методології етнологічних і фольклористичних досліджень, що створює можливості для подальшої наукової діяльності з метою здобуття наукового ступеня доктора наук⁵⁵.

В **Оксфордському університеті** з 1948 р. функціонує Фольклорне товариство Оксфорда і його околиць, діяльність якого спрямована на зібрання, записування та вивчення регіонального фольклору, англійського фольклору загалом та фольклору світу. Перший курс лекцій членами товариства був прочитаний 1948 р. у музеї Оксфордського університету. В цей же час через окремі суперечності з Лондонським товариством Оксфордське товариство відділилось і до сьогодні діє відокремлено як самостійна одиниця.

У процесі професійної підготовки, переважно філологів та істориків, діє система вільного вибору проблемних курсів і спецкурсів філологічно-фольклористичного, етнологічного спрямування, які структуруються на основі інтеграційних зв'язків з іншими галузями культури, науковими сферами⁵⁶.

⁵⁴ The Folklore Society (FLS) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.folklore-society.com/aboutus/index.asp>. – Загол. з екрану. – Мова англ.

⁵⁵ The University of Aberdeen [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.abdn.ac.uk/>. – Загол. з екрану. – Мова англ.

⁵⁶ The University of Oxford [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ox.ac.uk/>. – Загол. з екрану. – Мова англ.

У Мюнхенському університеті Людвіга Максиміліана (Німеччина) здійснюється підготовка на факультеті мистецтв та гуманітарних наук бакалаврів мистецтв, магістрів мистецтв, докторів філології за програмою «етнологія» (Ethnologie) та «фольк / європейська етнологія» (Volkskunde/Europäische Ethnologie). Зміст програм ґрунтується на розумінні етнології як описової та водночас порівняльної, рефлексивної та теоретично орієнтованої культурологічної та соціальної науки. Спектр етнологічних досліджень включає проблеми світового культурологічного контексту, а також окремого етнічного середовища. Мета етнологічних студій – реконструювання динамічних процесів у культурному та соціальному вимірах, інтерпретація відповідних контекстів та смислів. Таким чином, етнологія пов'язана з антропологічними дослідженнями, що зумовлює особливу увагу майбутніх фахівців до проблем взаємодії різних сфер культури і соціуму. На це спрямовані «польові» дослідження, а також довготривала участь майбутніх етнологів у проблемних групах. На сьогодні етнологічні проблеми вивчення в рамках антропологічних досліджень не мають обмежень у часі і просторі. Саморефлексія щодо концепцій, теорій і методів антропології призводить до глибокого критичного аналізу власної етнічної культури та світового соціуму. Етнологія також взаємозв'язана з філологічно орієнтованими культурними та регіональними дослідженнями.

Наукові дослідження та викладання за програмою «Етнологія» в університеті диференційовані за проблематикою, над дослідженням якої працює професорсько-викладацький склад, а це – найрізноманітніші напрями антропології, серед яких пріоритетними є такі: дослідження регіонів Південної Азії (Пакистан, Індія), міграційні процеси, діаспора і транснаціоналізм, соціальна антропологія, антропологія релігій, політична антропологія, економічна антропологія, етика, гендерні дослідження, інформаційні та комунікаційні технології, візуальна антропологія тощо⁵⁷.

У контексті антропологічних досліджень розвивається фольклористика в Японії. 1914 р. вважається знаковим для фольклористичної та етнологічної галузей в Японії. Цього року

⁵⁷ Ludwig-Maximilians-Universität (LMU) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uni-muenchen.de/ueber_die_lm/index.html. – Мова нім. – Загол. з екрану.

Янагіда Куніо (1875 – 1962) видав книгу «Слова мисливця». За його словами, фольклористика – це наука, яка дає відповідь на питання «якою саме країною є Японія?»⁵⁸. Учений вважав, що проведення «європейських» паралелей загрожувало Японії у ХХ ст. втратою національної ідентичності, адже із завершенням самурайської доби багато японців відмовилось від власної традиційної культури, обравши еталоном культури Європи, Заходу. Тому виникла потреба у професійних дослідженнях культури, збереження її унікальності – провідної ознаки японської культури. Янагіда Куніо є засновником японської фольклористики, яку розглядав як науку, в основі якої покладений метод зіставлення фольклорних творів, фольклорних відомостей, що дозволяє здійснювати опис історичних змін.

На сьогодні фольклористика в Японії розвивається як напрям екологічної антропології: сучасна японська антропологія продовжує шукати відповідь на питання про механізми пристосування людини до навколишнього середовища, про еволюцію людства тощо⁵⁹.

Національний музей етнології в Японії – установа, яка координує найважливіші проблемні напрями дослідження. В його межах готується потужних науковий кадровий потенціал дослідників фольклору. Музей є центром академічної взаємодії між дослідниками з різних академічних закладів Японії та осередком проведення колективних дослідницьких проектів.

Університет, який діє при музеї, був відкритий у 1988 р. Це перший у Японії начальний заклад, в якому здійснюється підготовка фахівців з метою здобуття наукового ступеня. 6 наукових шкіл та 22 відділи пропонують курси з таких дисциплін, як: етнологія, історія, природні та інформаційні науки. Базою для їх вивчення є 18 міжуніверситетських дослідницьких інститутів, які територіально розташовані у різних регіонах Японії. Розуміючи необхідність впровадження інноваційних технологій та важливість активізації міжнародного співробітництва, в музеї створені умови для підготовки конкурентоспроможних науковців.

⁵⁸ Катаока Х. Сучасний стан вивчення фольклору та етнології в Японії / Х. Катаока // Народна творчість та етнографія. – 2007. – № 2. – С. 70.

⁵⁹ Там само. – С. 72.

У структурі музею функціонує два відділи: відділ регіонального вивчення та відділ порівняльного вивчення, які пропонують програми для отримання провідного (докторського) ступеня. Ці відділи є ланками Школи культурного та соціального вивчення в Університеті⁶⁰.

Таким чином, аналіз специфіки вивчення фольклорної традиції в зарубіжних університетах, дослідження змістового наповнення дисциплін культурологічного етнологічного, фольклористичного спрямування та характеристика особливостей організації наукових студій засвідчує міждисциплінарний підхід викладачів, науковців зарубіжжя до осмислення культурної, фольклорної інформації, традиційного пласту культури. Фольклор в умовах університетської освіти зарубіжних країн вивчається у контексті культурологічних теорій, антропологічних, психоаналітичних підходів, естетичних категорій, що визначає його цілісну сутність як «животворчого» джерела, вічного початку культурного розвитку. Відповідно особистість – майбутній фахівець, долучаючись до такого поліаспектного аналізу фольклору, стає безпосереднім її ретранслятором у соціумі, професійним фольклористом, що здатен до саморозвитку, професійного вдосконалення у певному етнічному культурному середовищі, а також у глобалізованому світі, який акумулює традиційні культурні стереотипи, етнічне розмаїття культур.

Творчо-пошукові завдання

1. Ознайомтесь зі статтею Н. Данилюк «Лінгвофольклористичні студії у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.», вміщеною у журналі «Народна творчість та етнографія» (2007. – №3-4). Визначте, яка наука називається лінгвофольклористикою.

2. Проаналізувавши інформацію сайту Центру типології і семіотики фольклору Російського державного гуманітарного університету (<http://www.rsuh.ru/article.html?id=393>), визначте провідні напрями розвитку російської фольклористики, здійсніть порівняльний аналіз з тенденціями розвитку фольклористичних студій в українських університетах.

⁶⁰ The National Museum of Ethnology (Minpaku) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minpaku.ac.jp/>. – Загол. з екрану. – Мова англ.

3. Ознайомтесь зі змістом спецвипуску журналу «Народна творчість та етнографія» (2009, №3), тезисно охарактеризуйте особливості розвитку македонської фольклористики.

4. Проаналізуйте зміст спецвипуску журналу «Народна творчість та етнографія» (2012, №2), окресліть найважливіші результати розвитку сербської фольклористики.

5. Здійсніть аналіз фольклористичних та етнологічних програм у канадських університетах, скориставшись інформацією з сайтів університетів та відомостями зі статті М. Чернявської «Фольклористичні програми в канадських університетах» (Народна творчість та етнологія. – 2012. – №5).

Теми рефератів

1. Білоруська фольклористика та етнологія: тенденції, здобутки, проблеми.

2. Специфіка вивчення фольклористики та етнології в університетах Франції та Німеччини.

3. Фольклорна традиція у змісті університетської підготовки у країнах Сходу (Індія, Китай, Японія).

Питання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте завдання сучасної української фольклористики у контексті діяльності університетських і академічних осередків.

2. Окресліть актуальні проблеми вивчення фольклористики у вітчизняних університетах.

3. Дайте визначення понять «фольклор» і «фольклористика», враховуючи сучасні світові і українські методологічні підходи до їх розуміння, інтерпретації.

4. Які періодичні видання фольклористично-етнографічного спрямування Вам відомі?

5. У чому полягає специфіка вивчення, дослідження фольклору у контексті контекстного, функціонального та культурологічного підходів як провідних напрямів зарубіжної фольклористики в університетській практиці?

6. Охарактеризуйте досягнення російської фольклористики в університетській практиці.

7. Визначте найвагоміші здобутки польської університетської фольклористики.

8. Охарактеризуйте специфіку розвитку науки і практики вивчення фольклору в Японії.

9. Проаналізуйте особливості вивчення дисциплін фольклористичного циклу в університетах США.

10. Охарактеризуйте зміст і форми фольклористичної підготовки в університетах Великої Британії.

Література до теми:

1. *Бартминський Є.* Фольклористика, етнологія, етнолінгвістика – ситуація в Польщі / Є. Бартминський // Славяноведение. – 2004. – №6. – С. 89-98.

2. Восточнославянський фольклор. Словарь наукой и народной терминологии. – Минск: Навука і Тэхніка, 1993. – 479 с.

3. *Грица С.Й.* Фольклор у просторі і часі / С.Й. Грица. – Тернопіль, 2000. – 224 с.

4. *Зыкова М.Н.* Фольклоротерапия: Учебн. пособ. / М.Н. Зыкова. – М.: Издательство Московского психолого-социального института; Воронеж: Издательство НПО «МОДЭК», 2004. – 160 с.

5. *Івановська О.П.* Український фольклор як функціонально-образна система суб'єктності: монографія. – К.: ТОВ УВПК «ЕксОб», 2005. – 228 с.

6. *Катаока Х.* Сучасний стан вивчення фольклору та етнології в Японії / Х. Катаока // Народна творчість та етнографія. – 2007. – № 2. – С. 70-75.

7. *Киченко О.* Фольклор як художня система (проблеми теорії) / О. Киченко. – Дрогобич: НВЦ «Каменярь», 2002. – 216 с.

8. *Коккьяра Дж.* История фольклористики в Европе / Джузеппе Коккьяра. – М.: Изд-во иност. л-ры, 1960. – 692 с.

9. *Кравчик-Василевская В.* В защиту фольклора, или диалог между традицией и современностью / В. Кравчик-Василевская // Живая старина. – 1996. – №4 (12). – С. 42-43.

10. *Лисюк Н.А.* Постфольклор в Україні / Наталія Лисюк. – К.: [Агентство «Україна»], 2012. – 348 с.

11. Народна творчість та етнографія. Спецвипуск «Білоруська етнологія». – 2009. – №6.

12. Народна творчість та етнографія. Спецвипуск «Македонська фольклористика». – 2009. – №3.
13. Народна творчість та етнографія. Спецвипуск «Румунська етнологія». – 2011. – №2.
14. Народна творчість та етнографія. Спецвипуск «Сербська фольклористика». – 2012. – №2.
15. Народна творчість та етнографія. Спецвипуск «Французька етнологія». – 2006. – №4.
16. Народна творчість та етнологія. Спецвипуск «Етнологія США та Канади». – 2012. – №5.
17. Программы общих и специальных курсов кафедры русского устного народного творчества / Редкол.: А.П. Аникин (отв. ред.), Т.Б. Дианова. – М.: Изд-во Моск. Ун-та, 2004. – 124 с.
18. *Путилов Б.Н.* Фольклор и народная культура / Б.Н. Путилов. – СПб., 2003. – 464 с.
19. Рекомендации ЮНЕСКО о сохранении фольклора. 1989 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ruplace.ru/kuljtura/rekomendatsii-yunesko-o-sohranenii-foljklora.-1989-g.html>. – Загл. с экрана. – Язык русс.
20. *Росовецький С.К.* Український фольклор у теоретичному висвітленні: підр. / С.К. Росовецький. – К.: Вид.-полігр. Центр «Київський університет», 2008. – 623 с.
21. *Руснак І.Є.* Український фольклор: навч. посібн. / І.Є. Руснак. – К.: Видавничий центр «Академія», 2010. – 304 с.
22. *Семенов О.М.* Професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури: монографія / Олена Миколаївна Семенов. – Суми: ВВП «Мрія-1» ТОВ, 2005. – 404 с.
23. *Семенов О.М., Базиль Л.О., Дятленко Т.І.* Фахова практика вчителя-словесника: навч. посіб. / О.М. Семенов, Л.О. Базиль, Т.І. Дятленко. – Луганськ: Вид-во «Ноулідж», 2011. – 240 с.
24. Слов'янська фольклористика / Авт.: М.М. Гайдай, В.Є. Гусев та ін. – К., 1988. – 448 с.
25. *Сокіл Г.* Українська фольклористика в Галичині кінця ХІХ – першої третини ХХ століття: історико-теоретичний дискурс: [монографія] / Ганна Сокіл. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – 588 с.

26. Українська фольклористика. Словник-довідник / Укл. і заг. ред. Михайла Чернопиского. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2008. – 448 с.

27. *Федій О.А.* Підготовка педагогів до використання засобів естетотерапії: теорія і практика: монографія / О.А. Федій. – Полтава: ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2009. – 404 с.

28. *Франко І.* Етнологія та історія літератури / Іван Франко // Франко І. Збір. творів: у 50-ти тт. / Іван Франко. – К.: Наук. думка, 1981. – Т. 29.

29. *Чистов К.В.* Фольклор. Текст. Традиція: сб. ст. / К.В. Чистов. – М.: ОГИ, 2005. – 272 с. – (Нация и культура: Новые исследования: Фольклор).

РОЗДІЛ 2

Витоки становлення української фольклористики як науково-освітньої галузі (києво-руський період – ХІХ ст.)

Тема 2.1. Донауковий та науковий етапи вивчення усної народної творчості як передумова становлення фольклористики у класичних університетах України

Фольклористика зародилась як збиральницька галузь. В історичній ретроспективі окреслились донауковий і науковий періоди її становлення. Донауковий період відзначається фіксацією фольклорних записів в різних літературних, історичних, етнографічних пам'ятках, використанням фольклорних сюжетів, мотивів, зразків уснопоетичних творів у художніх творах, які у подальшому (протягом початкового наукового періоду) піддавались певним узагальненням, оцінкам.

Історія світової фольклористики починається з перших фіксацій шумерських і аккадських поем про Гільгамеша (ІІ тис. до н.е.). Корені української збиральницької фольклористики сягають ХІ ст., коли з'явився найдавніший запис – графіто, вишкрябаний на стіні Софійського собору в Києві: «Олтарь пломяны, / А церкви ледяна. / И ольтарь погаснетъ, / И цьк(в)ы стаеть» (загадка з розгадкою «свічка») ⁶¹.

Фіксації фольклорних текстів наявні у києво-руських пам'ятках. «Повість минулих літ» має «відфольклорну» основу: у творі акумульовані перекази, приказки, весільні обрядодії. Текстуально це питання дослідив Р. Кирчів, який вважає, що паростки фольклористичної науки закладені саме у літописних пам'ятках: у «Повісті...», у Київському літописі. Це легенди про заснування Києва, про смерть князів Олега та Ігоря тощо, форми замовлянь і заклять, прислів'я та приказки (до речі, значна їх кількість зустрічається у літературній пам'ятці ХІІ – ХІІІ ст. «Моленії Данила Заточника»). Зрідка у літописах зустрічаються зразки пісенного фольклору. Р. Кирчів відшукав у «Повісті...» елементи весільної пісенності і обрядовості ⁶².

⁶¹ *Росовецький С.К.* Український фольклор у теоретичному висвітленні: підр. / С.К. Росовецький – К.: Вид.-полігр. Центр «Київський університет», 2008. – С. 50.

⁶² *Кирчів Р.* Донаукові зацікавлення українським фольклором та етнографією (стаття перша) / Роман Кирчів // Народна творчість та етнографія. – 2005. – №1. – С. 42.

Учений зауважив, що найдавнішою писемною згадкою про пісні України-Руси є запис у книзі арабського письменника першої половини X ст. Ахмеда Ібн-Фадлана про подорож з Багдада через Середню Азію в Середнє Поволжя у 921 – 922 рр. (зразок поховального голосіння). Крім того, арабський мандрівник першої половини X ст. Ібн-Даст записав поховальні, поминальні, жнивварські звичаї і обряди⁶³.

«Слово о полку Ігоревім» – найвідоміша пам'ятка кінця XII ст. – фіксує зразки лицарсько-дружинної епічної поезії, билинного епосу. У тексті «Києво-Печерського патерика» (XIII ст.) наявні оповідання демонологічного змісту. Головним писемним джерелом XIII – XVIII ст. став Галицько-Волинський літопис, який містить плачі (голосіння), легенду про євшан-зілля.

У XVII ст. зразки українського фольклору були вміщені у рукописних пісенниках і друках. «Досить вказати, що лише у так званому збірнику Чарториських ... їх 68. Однією з найзначніших серед них була українська баладна пісня про козака Плахту і дівчину Кулину, надрукована 1625 р. у польській брошурі Я. Дзвоновського («Домашнього загального сейму шість статей...»). Власні враження про Україну покладені в основу розвідки французького інженера Г. Боппана «Опис України, або областей Королівства Польського...» (1650). З кінця XVII ст. вже відомі перші записи народних дум, зокрема, про козака Нетягу (в пізніших варіантах – Голоту) та про смерть Корецького (обидва у збірнику Кондрацького (1684 р.)⁶⁴.

В українському вимірі усна народна словесність викликала інтерес у письменників, філософів, педагогів кінця XVI – початку XVII ст. Український письменник-полеміст І. Вишенський часто звертався до усної народної словесності (у його творах використані приказки, прислів'я, голосіння, перекази і легенди). Звертався до усної народної словесності автор під псевдонімом «Христофор Філарет» у творі полемічного жанру «Апокрисис» (1597)⁶⁵. Елементи української народної словесності наявні у творах полемістів: К. Острозького, Г. Смотрицького, З. Копистенського, С. Зизанія.

⁶³ Кирчів Р. Донаукові зацікавлення українським фольклором та етнографією (стаття перша) / Роман Кирчів / Народна творчість та етнографія. – 2005. – №1. – С. 40-47.

⁶⁴ Кирчів Р. Донаукові зацікавлення українським фольклором та етнографією (стаття друга) / Роман Кирчів // Народна творчість та етнографія. – 2005. – №2. – С. 50-59.

⁶⁵ Там само. – С. 50-59.

У XVII ст. відбувся справжній ренесанс української християнської легенди. У 1628 р. П. Могила, архімандрит славнозвісного монастиря, засновник Києво-Могилянської академії, «почав записувати розповіді про чуда ікони Богородиці Печерської, інших печерських реліквій та про всі чудесні події на славу української православної церкви»⁶⁶. Записи Петра Могили надруковані частково в польському перекладі та в літературній обробці ченця Афанасія Кальнофойського (1638). Пізніші збірки української християнської легенди («Скарбниця потрібная.» І. Галятовського (1676), «Руно Орошенное...» Д. Туптала (1683) та ін.) друкувалися книжною мовою. Зокрема, І. Галятовський запозичив фольклорні сюжети для збірника оповідань «Небо новое» (1665).

Фольклорні сюжети, народнопоетична стилістика використовувались у «козацьких літописах» Самовидця, козацького полковника Григорія Грабянки і службовця козацької генеральної канцелярії Самійла Величка. Свідченням «зближення книжної поезії з народною» стала творчість українського поета другої половини XVII – початку XVIII ст. К. Зіновієва⁶⁷. Він підготував збірник паремій, яка залишалась в рукописі майже три сторіччя, – «Приповісти (або теж присловія) посполитіє, и азбукою ради скорішого (якого слова) поісканя новособравшіся, споряженіє і zde положеніє, для розних потреб, котрих заживають в речах слушних православніє», де «записи зроблені живою соковитою, українською мовою, а тексти паремій повністю відповідають сучасним науковим вимогам»⁶⁸. Саме тому, що ця збірка існувала тривалий час у рукописному варіанті, – вважає Р. Кирчів, – першою друкованою працею з української етнографії та фольклористики вважають «Опис весільних українських простонародних обрядів, у Малій Росії та у Слобідській українській губернії, також і у великоруських слободах, населених малоросіянами, вживаних, складений Григорієм Калиновським» (1777).

⁶⁶ Росовецький С.К. Український фольклор у теоретичному висвітленні: підр. / С.К. Росовецький. – К.: Вид.-полігр. Центр «Київський університет», 2008. – С. 51.

⁶⁷ Кирчів Р. Донаукові зацікавлення українським фольклором та етнографією (стаття друга) / Роман Кирчів // Народна творчість та етнографія. – 2005. – №2. – С. 50-59.

⁶⁸ Росовецький С.К. Український фольклор у теоретичному висвітленні: підр. / С.К. Росовецький. – К.: Вид.-полігр. Центр «Київський університет», 2008. – С. 52-53.

У XVIII – на початку XIX ст. прослідковується помітний вплив народної творчості на літературу. Це інтермедійні сюжети, вплетені у драми (наприклад, «Олексій, чоловік Божий»), церковні коляди (збірник «Богогласник» (Почаїв, 1790), вірші (священника Івана Некрашевича та ін.). Окремі поетичні твори Г. Сковороди (1722 – 1794) («Ах поля, поля зелені», «Ой ты, птичко-жолтобоко») увійшли до репертуару кобзарів і лірників.

Особливо ціннісним у зв'язку з фольклорною традицією є анонімний твір «История руссов, или Малой России» (кінець XVIII ст. – початок XIX ст.), який «тісно пов'язаний з усною народною словесністю і позначений її впливом»⁶⁹. Друкований варіант твору побачив світ 1846 р., однак до цієї події в українському письменному середовищі він здобув популярність у рукописних варіантах.

Дослідники першнів донаукового зацікавлення українським фольклором слушно наголошують на тому, що «цей процес неминуче повинен був набути нової якості, передусім – поглибленого осмислення культурно-історичної й естетичної сутності усної народної словесності, її ваги і значення для подальшого розвитку української національної свідомості й культури»⁷⁰.

Наприкінці XVIII – на початку XIX ст. домінують романтичні настрої у культурно-мистецькому, освітньому середовищі, під впливом яких вийшли друком праці теоретичного спрямування, збірники уснопоетичних творів, які сформували наукові основи дослідження фольклорної традиції, що мало безпосередній вплив на становлення української фольклористики. Ці праці свідчать про посиленний науковий інтерес до української історії, етнографічної специфіки та фольклорного арсеналу культури: «Известия (Краткие географические, политические и исторические) о Малой России» (1773) В. Рубана (1742 – 1795), того ж автора «Краткая летопись Малой России с 1506 по 1770 гг.» та «Землеписание Малой России...» (1777); «Описание свадебных украинских простонародных обрядов...» Г. Калиновського (1777). Відомості народознавчого змісту містили публікації «Черниговского

⁶⁹ Кирчів Р. Донаукові зацікавлення українським фольклором та етнографією / Роман Кирчів // Народна творчість та етнографія. – 2005. – №3. – С. 52-64.

⁷⁰ Там само. – С. 64.

наместничества топографическое описание с кратким географическим и историческим описанием Малой России...» О. Шафонського (1786), «Топографическое описание Харьковского наместничества...» Н. Переверзева (1788), «Записки о Малороссии, ее жителях и производствах» (1798) Я. Маркевича (1776 – 1804).

М. Дмитренко окреслив тенденцію активізації наукових досліджень української народної словесності на початку ХІХ ст., коли «почали з'являться в публікаціях перші записи текстів українських народних пісень піонера слов'янської фольклористики З. Доленги-Ходаковського. Кілька фольклорних матеріалів було розміщено в «Граматичі малоросійського нарiччя» О. Павловського. До збирання творів народної словесності закликав журнал «Український вісник» (1818). В опублікованому на шпальтах журналу листі літератора В. Анастасевича до видавців йшлося: «Зберіть і збережіть уцілілі в устах народних останки малоросійського слова»⁷¹.

1818 р. вийшла друком перша граматика української мови, написана О. Павловським («Граматика малоросійського нарiччя»), у передмові до якої автор «подав коротку характеристику народних пісень і вказав на їх значення для розвитку національної літератури», серед різних мовленнєвих прикладів особливе місце займали і фольклорні тексти»⁷², а також «відзначив риси національного характеру українців, пов'язаних з любов'ю до народної пісні»⁷³.

У 1819 р. був опублікований перший друкований збірник народних дум «Опыт собрания старинных малороссийских песней» М. Цертелева (Церетелі, 1790 – 1869). Збірник вміщував 10 дум, записаних оригінальною мовою з уст сліпого бандуриста. Вступна частина до збірки «Розмірковування про старинні малоросійські пісні» була присвячена загальним проблемам українського фольклору, зокрема, народним думам. Р. Кирчів вважає, що це не лише «перша друкована збірка народних дум,

⁷¹ Дмитренко М.К. Українська фольклористика другої половини ХІХ століття: школи, постаті, проблеми / М.К. Дмитренко. – К.: Вид-во «Сталь», 2004. – С. 161-162.

⁷² Азадовский М.К. История русской фольклористики / М.К. Азадовский / Под общ. ред. Э.В. Померанцевой. – М.: Госуд. учебно-педаг. издательство Министерства просвещения РСФСР, 1958. – С. 255-256.

⁷³ Дмитренко М.К. Українська фольклористика другої половини ХІХ століття: школи, постаті, проблеми / М.К. Дмитренко. – К.: Вид-во «Сталь», 2004. – С. 162.

але й перша спроба дослідницького погляду на цей жанр усної народної творчості українців»⁷⁴.

У 1836 р. був опублікований збірник «Малороссийские и червонорусские народные думы и песни» П. Лукашевича (176 пісенних творів і одне заклинання). Збірник, виданий анонімно, «виявився особливо цінним на нові сюжети дум про себе, публікаціями, організацією фольклорних осередків...»⁷⁵. М. Дмитренко вважає, що у передмові до збірки її укладач висловився занадто категорично щодо власної оцінки себе «як рятувальника української пісні»⁷⁶.

Насправді такими рятівниками, розробниками теоретико-методологічних основ української фольклористики стали викладачі університетів (Київського, Харківського, Львівського), громадські діячі, письменники. Це були «модерні українці», захоплені просвітницькими та романтичними настроями, що панували у європейському культурно-мистецькому просторі. Саме тому їхня діяльність становила певний культурно-просвітницький рух, діяльність якого була «пов'язана з відкриттям особливих естетичних, а потім і соціальних цінностей мови, студіями над фольклором і писемними пам'ятками (а також географією, історією, культурою взагалі)»⁷⁷. Педагогом-науковцем європейського масштабу, «модерним українцем», який сприяв активним науковим пошукам у напрямі фольклористичних студій, а також введенню фольклористичної складової у зміст філологічної та історичної підготовки фахівців в умовах університетської освіти, відповідно став засновником української фольклористики як науково-освітньої галузі, був Михайло Максимович.

⁷⁴ *Кирчів Р.* Початки наукового зацікавлення українським фольклором (збирання і вивчення) // Народна творчість та етнографія. – 2006. – №1. – С. 63.

⁷⁵ *Грица С.* Українська фольклористика XIX – початку XX століття і музичний фольклор. Нарис / С. Грица. – Київ – Тернопіль: Астон, 2007. – С. 15.

⁷⁶ *Дмитренко М.К.* Олександр Потебня як фольклорист: монографія / М.К. Дмитренка. – К.: Вид-во «Сталь», 2012. – С. 37.

⁷⁷ *Короткий В.А., Біленький С.Г.* Михайло Максимович та освітні практики на Правобережній Україні в першій половині XIX століття / В.А. Короткий, С.Г. Біленький. – К.: ВЦ «Київський ун-т», 1999. – С. 100.

Тема 2.2. Фольклор у вимірах освітньої діяльності навчальних закладів: історико-педагогічний екскурс

Фольклор є художнім вираженням етнопедагогічних основ виховання. У його поетичному, сюжетному, образному вимірі акумульований аксіологічний потенціал етнічної культури, національні, родинні й загальнолюдські цінності. Тому фольклор з давніх часів був рушійним чинником впливу на духовний розвиток особистості, на формування її естетичної культури, морально-етичної світоглядної позиції. Етнопедагогічна основа виховання і навчання особистості базується на тому, що «народ прагне дати освіту кожному, що неможливо без накопичення знань про людину, суспільство, історію народу, природу, рідну мову, фольклор, народні види праці, світоглядні цінності. Допомагає у цьому фольклор – усна народна творчість, народна мудрість, знання, успадковані від предків з давніх часів»⁷⁸. Акумульовані у фольклорі етнічні моральні засади, естетично-чуттєві ціннісні орієнтири, народнорелігійна схема світосприйняття лягли в основу слов'янської, зокрема, й української, народної педагогічної парадигми.

У період Київській Русі, – доводить Є. Сявавко, – складаються дві педагогічні системи – офіційна і народна. Саме «на ґрунті народної педагогічної системи зароджується педагогічна думка, яка спирається на засади християнської педагогіки. Одним із найважливіших засобів передачі знань у народу були фольклор, мистецтво слова»⁷⁹. Києворуський етап відзначається широким використанням фольклору у виховному процесі, про що засвідчує зміст історико-літературних пам'яток – «Повість минулих літ» та «Слово о полку Ігоревім».

На офіційному рівні в цей період функціонували «школи грамоти», у яких «великого значення надавали релігійному вихованню та хоровому співу. Значна увага приділялась засвоєнню дітьми народних прикмет про погоду. Пізнання природи поєднувалось з вихованням бережливого ставлення до

⁷⁸ Ликов В.Н. Етнопедагогіка: навч. посібн. для студентів вищих навчальних закладів / В.Н. Ликов. – Кіровоград: РВВ КДПУ, 2003. – С. 70.

⁷⁹ Сявавко Є.І. Українська етнопедагогіка: навч.-метод. посібн. / Є.І. Сявавко. – Львів: Видавн. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2002. – С. 32-33.

неї. Під впливом історичних легенд, переказів і билин формувалась патріотична свідомість підлітків та юнацтва»⁸⁰.

У козацька часи виховання патріотизму, передача народнорелігійних світоглядних цінностей дітям відбувалась на основі етнопедагогічних принципів. Носієм таких виховних ідеалів через посередництво фольклорних текстів та традиційної ритуальної організації життєдіяльності була мати, яка «виховувала дітей на козацькому фольклорі, вселяла в душу майбутніх козаків любов до батьківщини, віру в перемогу добра, надію на щасливе життя», яка «символізувала берегиню традицій свого народу»⁸¹.

У козацьких школах вивчення основних дисциплін варіювалось з релігійним навчанням (студіювання Часослова, Псалтиря), фізичним вишколом, а також залученням до народної ритуальної та ігрової діяльності. «Молодь на свята народного календаря у процесі ігор змагалася на силу, спритність і прудкість, винахідливість, точність попадання в ціль тощо... Козацька молодь систематично розвивала свої природні задатки, вдосконалювала тіло й душу в іграх, хороводах, різних видах змагань і боротьбі»⁸².

Б. Ступарик зауважує, що учнів січових козацьких шкіл залучали до систематичної праці для отримання прибутків. Лише вони мали право колядувати під вікнами Січового товариства, здоровити хлібом на новий рік та яйцем на Великдень, дзвонити в дзвони й читати Псалтир за померлих і загиблих у боях, продавати ладан⁸³. Педагогічний процес у козацьких школах спрямовувався на виховання патріота, на формування національної самосвідомості, сакрального ставлення до власної батьківщини. «Цьому сприяло вивчення історії народу, козацьких дум, походи в степ на козацькі могили тощо»⁸⁴.

⁸⁰ Левківський М.В. Історія педагогіки: навч.-метод. посібн. – Вид. 3-тє, доп. / М.В. Левківський. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – С. 73.

⁸¹ Медвідь Л.А. Історія національної освіти і педагогічної думки в Україні: навч. посібн. / Л.А. Медвідь. – К.: Вікар, 2003. – С. 60.

⁸² Левківський М.В. Історія педагогіки: навч.-метод. посіб. – Вид. 3-тє, доп. / М.В. Левківський. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – С. 83.

⁸³ Ступарик Б.М. Національна школа: витоки, становлення: навч.-метод. посібн. / Б.М. Ступарик. – К.: ІЗМН, 1998. – С. 13.

⁸⁴ Там само. – С. 14.

Освітні заклади козацького періоду були зорієнтовані насамперед на навчання і виховання українця-патріота, для якого етнічні цінності, національні інтереси були визначальними у житті. Провідні засади козацької педагогіки акумулювались у героїчному фольклорі, міфологічних уявленнях, ритуально-організаційному вимірі життєдіяльності етносу. Гуманістично-демократичні принципи виховання у козацькі часи з орієнтацією на здобутки національної культури трансформувались у братських школах.

У **братських школах** прищеплювалась свідомо і глибока любов до рідної мови, культури, до всього українського, що сприяло формуванню в дітей національної самосвідомості. З. Хижняк вважає, що братські школи «ставили перед собою патріотичну мету – відродити слов'янську мову, підняти її значення як мови предків, мови, яка об'єднує всіх слов'ян, а також як мови слов'янської науки»⁸⁵.

Навчально-виховний процес у Київській братській школі спрямовувався на виховання у молодого покоління сакрального ставлення до рідної землі, мови, культури, у якій вагому роль відігравала фольклорна традиція, народна пісенність. На думку О. Лавріненка, «цій меті була підпорядкована позашкільна організація «Дитяче братство», яка виникла в Києві на початку XVII ст. і складалась переважно із учнів братської школи. Члени цієї юнацької організації зобов'язувалися в усьому наслідувати старший братчиків. Як майбутні громадяни з юних літ вони повинні привчатися до єдиногодушної братської діяльності, спрямованої на захист рідної культури»⁸⁶.

Уснопоетична народна творчість, обрядовість, народнотрадиційне мистецтво в освітній практиці **Києво-Могилянської академії** стали чинниками формування національної еліти в європейським типом мислення, ерудованої, високорозвиненої молоді – майбутніх педагогів, священників, громадських діячів, науковців. З. Хижняк доводить, що академія (почала своє функціонування 1632 р. завдяки ініціативі Петра Могили в результаті об'єднання Київської братської школи та

⁸⁵ Хижняк З.И. Киево-Могилянская академия / З.И. Хижняк. – К.: Выща шк. Изд-во при Киев. ун-те, 1988. – С. 32.

⁸⁶ Лавріненко О.А. Історія педагогічної майстерності: навч. посіб. для студентів педагогічних ВНЗ, аспірантів, вчителів / Олександр Лавріненко. – К.: Богданова А.М., 2009. – С. 98.

Київської Лаврської школи) «зберігала принцип всесоціальності, уваги до національних мов – слов'янських та української, до історії та культурної спадщини України»⁸⁷.

Особливу роль у процесі становлення української літературної мови відіграли викладачі Києво-Могилянської академії: І. Борецький, К. Сакович, П. Могила, Л. Баранович, І. Галятовський, Ф. Прокопович та ін., які писали свої твори саме українською книжною мовою, прищеплювали своїм вихованцям почуття поваги до неї. Важливо підкреслити, що для більшості професорів та студентів навчального закладу мовою спілкування була рідна українська мова, що вплинуло на «народизацію» української книжної мови, її «укорінення» на основі народнорозмовного варіанту⁸⁸.

Педагогічний потенціал фольклору, традиційної культури використовували у викладацькій діяльності педагоги. Викладач, письменник-полеміст, публіцист, громадський діяч **Іоаникій Галятовський** (бл. 1620 – 1688) мандрував Україною і Білоруссю «у пошуку матеріалів з життя народу для своїх книжок для юнацтва»⁸⁹.

В основі викладання курсів з філософії, логіки, етики, піітики, риторики, математики **Феофаном Прокоповичем** було покладено гуманістичні принципи, які акумульовані у творах народної словесності, старокласичній давнині.

Григорій Сковорода (1722 – 1794) утверджував принцип народності у педагогіці. Народність, на думку вченого-педагога, зумовлюється всім укладом життя, історичними умовами, мовою, культурою, ментальністю народу»⁹⁰. «Відфольклорна» образність, стилістичні народнопоетичні засоби, традиційні сюжетні лінії – такі ознаки характерні для більшості творів письменника-філософа.

Важливим етапом у популяризації народного мистецтва, фольклорного досвіду була діяльність студентів Києво-Могилянської академії за межами навчального закладу (тому їх називали «мандрівні студенти»), яка сприяла появі такого

⁸⁷ Хижняк З.И. Киево-Могилянская академия / З.И. Хижняк. – К.: Выща шк. Изд-во при Киев. ун-те, 1988. – С. 59.

⁸⁸ Там само. – С. 83.

⁸⁹ Левківський М.В. Історія педагогіки: навч.-метод. посібн. – Вид. 3-тє, доп. / М.В. Левківський. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – С. 90.

⁹⁰ Там само. – С. 96.

феномену, як шкільний театр. «Вертепи та інтермедії (живі сценки, які ставили самі студенти) завойовували симпатії народу. Дійовими особами були селяни, козаки, міщани, москалі та інші представники народу, відтворювався народний побут, пісні, звичаї»⁹¹. Театральні дійства (шкільна драма, інтермедія, вертеп) були спочатку продовженням процесу вивчення студентами поезики та риторики, але поступово розвився власний театр зі сценою, декораціями, костюмами, персонажами. Пізніше студентські театральні вистави вийшли за межі академії, а потім і українських земель⁹².

У народі інтермедії та вертеп мали надзвичайну популярність, чому сприяли «мандрівні студенти». Вони готувались студенти до постановки вистав ретельно: писали інтермедії, драматичні твори, вивчали кантати, писали власні вірші, використовуючи перлини народної мудрості, уснопоетичні ремінісценції.

В інших навчальних закладах також практикувалась постановка драматичних дійств театральних вистав на основі народних сюжетів. С. Сірополко зауважує, що у Харківському колегіумі (утворений в результаті перенесення школи з Білгорода до Харкова 1726 р.) «багато ректорів, префектів і учителів були вихованцями Київської академії, де komponувалися і виставлялися різні трагікомедії. Треба думати, що з відкриттям додаткових класів театральна справа могла набрати ще більшого розвитку в Харківському колегіумі»⁹³.

Складним для освітньої практики на українських теренах виявилось XVIII ст. В російськоімперських та австро-угорських політичних, соціально-культурних умовах «усі школи на Україні, від вищих до нижчих, були русифіковані або полонізовані. Крім того, школа була чужою для нашого народу, не тільки мовою, але й самою методикою викладання. У читанках і підручниках йшлося виключно про руських народ, його господарське життя і звичаї, історію, а про український – і не згадувалося. У школі

⁹¹ Лавріненко О.А. Історія педагогічної майстерності: навч. посібн. для студентів педагогічних ВНЗ, аспірантів, вчителів / Олександр Лавріненко. – К.: Богданова А.М., 2009. – С. 114.

⁹² Хижняк З.И. Киево-Могиланская академия / З.И. Хижняк. – К.: Выща шк. Изд-во при Киев. ун-те, 1988. – С. 90-91.

⁹³ Сірополко С. Історія освіти в Україні / Степан Сірополко. – К.: Наук. думка, 2001. – С. 185.

дитина потрапила в залежну від неї духовну атмосферу, в чужий світ, де нічого свого рідного вона не бачила»⁹⁴.

Перші десятиліття XIX ст. позначились активним інтересом викладачів, насамперед університетської інтелігенції, до фольклору, до усвідомлення необхідності введення у зміст підготовки фахівців на історико-філологічних факультетах фольклорного, етнографічного матеріалу. З 1830 – 1840-х рр. розпочалась так звана народницька доба, коли «провід національного руху на середньосхідних землях України переходить до рук нової суспільної верстви, інтелігенції, що формувалася почасти з декласованих дворян, почасти з вихідців із народних низів. Вогнища, довкола яких скупчувалася інтелігенція, були новозасновані на українській території університети – Харківський (1804) та Київський (1834)⁹⁵. До осередків, представники якого відзначались підвищеною увагою до фольклорно-етнографічного фонду культури, що виявлялась у збиральницькій діяльності, а також спробах наукового аналізу фольклорних текстів, належав **Університет Яна Казимира** (Львівський університет, заснований 20 січня 1661 р. на базі Львівської єзуїтської середньої школи-колегії за підтримки короля Яна Казимира). З цим навчальним закладом пов'язана діяльність «**Руської трійці**» та її відомих представників – Маркіяна Шашкевича (1811 – 1843), Івана Вагилевича (1811 – 1866) та Якова Головацького (1814 – 1888).

Р. Кирчів ґрунтовно дослідив історію становлення «Руської трійці», прослідкувавши найважливіші етапи організації гуртка, його ідейну основу у напрямі дослідження фольклорно-етнографічної традиції, досягнення у контексті становлення фольклористики як науково-освітньої галузі. Відомо, що сформувався гурток на початку 1830-х рр. навколо трьох його фундаторів. Одним із головних завдань «Руської трійці» було «**відродження народної словесності**»⁹⁶, що входило у комплекс напрямів діяльності гуртка, його збиральницько-польової

⁹⁴ *Левківський М.В.* Історія педагогіки: навч.-метод. посібн. – Вид. 3-тє, доп. / М.В. Левківський. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – С. 101.

⁹⁵ *Короткий В.А., Біленький С.Г.* Михайло Максимович та освітні практики на Правобережній Україні в першій половині XIX століття / В.А. Короткий, С.Г. Біленький. – К.: ВЦ «Київський ун-т», 1999. – С. 96.

⁹⁶ *Кирчів Р.* Етнографічно-фольклористична діяльність «Руської трійці» / Роман Кирчів. – Львів: Інститут народознавства НАН України, 2011. – С. 40.

експедиційної роботи. Члени «Руської трійці» були зорієнтовані на те, що фольклор, етнографічна специфіка життя народу має в своїй основі просвітительську мету. Зокрема, це спостерігалось «в акцентуванні великої пізнавальної вартості пам'яток народної матеріальної і духовної культури для висвітлення давнини, доповнення історичних писемних і археологічних матеріалів»⁹⁷. На це були спрямовані зусилля членів гуртка: за спогадами Я. Головацького, «було вирішено, що треба йти між народ, досліджувати на місці, збирати з його власних уст пісні, котрі зберігає в пам'яті тисячі, записувати його приказки і прислів'я, його оповідання і перекази – нам, філософам (тобто слухачам дворічного курсу загальноосвітніх дисциплін в університеті, який передував богослов'ю), треба йти в народ і вчитися його мудрості»⁹⁸.

Ці факти підтверджують незадоволеність студентської молоді сформованою системою підготовки в університеті. Талановиті майбутні фахівці відчували потребу у «живому» спілкуванні з носіями народної культури, у самовдосконаленні через активізацію власної дослідницької діяльності.

У перші десятиліття XIX ст. **Харківський університет** став осередком народознавчих, фольклористичних та етнографічних студій, який мав власну передісторію виникнення. 17 січня 1805 р. університет був відкритий з ініціативи В. Каразіна, який організував пожертвування на його відкриття. З перших днів існування закладу гостро постало питання про мову викладання. Більшість професорів викладали іноземними мовами. Ректор, доктор філософії, член Російської академії наук І. Рижський був переконаний, що тільки рідна мова може сприяти ґрунтовному засвоєнню знань, вихованню патріотизму. Його підтримали більшість викладачів університету⁹⁹. Послідовником такої ідеї був доктор словесності **Ізмаїл Іванович Срезневський** (1812 – 1880).

Перший професор-славист Харківського університету, професор Петербурзького університету, доктор слов'янської філології (захистив дисертацію «Святилища и обряды языческого

⁹⁷ Кирчів Р. Етнографічно-фольклористична діяльність «Руської трійці» / Роман Кирчів. – Львів: Інститут народознавства НАН України, 2011. – С. 49.

⁹⁸ Там само. – С. 56.

⁹⁹ Медвідь Л.А. Історія національної освіти і педагогічної думки в Україні: навч. посібн. / Л.А. Медвідь. – К.: Вікар, 2003. – С. 141.

богослуження древних славян по свідетельствам сучасним і преданням»(1846)), він наприкінці 1920-х – на початку 1930-х рр. очолив гурток «любителів народної словесності». До нього входили І. Боровиковський, А. Метлинський, М. Костомаров, К. Сементовський, В. Пассек та ін. С. Грица пов'язує факт виникнення гуртка у Харківському університеті із загальною тенденцією: «Народознавство в Україні стає платформою концентрації національних сил, заявляє про себе цінними публікаціями, організацією фольклорних осередків»¹⁰⁰.

В історію становлення університетської фольклористики ім'я Ізмаїла Срезневського закарбоване як одного з перших дослідників фольклорно-етнографічного пласту української культури, засновника вивчення славистики в університетах, зокрема, на основі фольклорного матеріалу. Сучасні дослідники вважають, що «головна заслуга І. Срезневського полягає в широкому залученні фольклорних джерел до вивчення української історії XVI – початку XVIII ст.», «своїми працями він закладав основи слов'янської історіографії, етнографії, фольклористики, діалектології»¹⁰¹.

Діяльність «львівського» та «харківського» гуртків засвідчила глибоке зацікавлення фольклорною традицією педагогів та студентської молоді. Фольклорно-етнографічна складова визначала спрямованість наукової, педагогічної, літературної, публіцистичної діяльності педагогів. Саме у працях викладачів університету здобули продовження студії над дослідженням народної культури у контексті вивчення історичних аспектів етнічного поступу, використання у процесі дослідницької діяльності, збиральницької роботи, що, безумовно, позначалось на змісті і формах підготовки фахівців на історико-філологічних факультетах класичних університетів.

В історії становлення української фольклористики прослідковується унікальний етап використання фольклорного багатства культури, його педагогічного потенціалу у навчальних

¹⁰⁰ Грица С. Українська фольклористика XIX – початку XX століття і музичний фольклор. Нарис / С. Грица. – Київ – Тернопіль: Астон, 2007. – С. 8.

¹⁰¹ Срезневський Ізмаїл Іванович (до 200-річчя від дня народження): біобібліогр. покажч. / уклад. О.С. Журавльова, Н.Г. Мацнева, Е.Д. Дроснева, В. Петрович, Б. Ріфл, Д. Шкергет; вступ. ст. С.Ю. Страшнюка, Є.Х. Широкопад; наук. ред. С.Ю. Страшнюк; бібліогр. ред. С.Б. Глибицька, Ю.Ю. Полякова. – Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2012. – С. 6, 9.

зкладах різних. В етнопедагогічному вимірі у напрямі духовного, інтелектуального, емоційного, естетичного розвитку особистості народна словесність відігравала роль акумулятора аксіологічної парадигми етнічної народнорелігійної моралі, на усвідомлення якої був спрямований материнсько-батьківський виховний вплив на власних дітей – у майбутньому на патріотично зорієнтованих, духовно багатих особистостей. Специфіка родинної педагогіки через посередництво фольклорного слова до сьогодні залишається особливістю виховання у багатьох українських родинах. Навчально-виховний процес у козацьких і братських школах спрямовувався на виховання національно свідомого українця з орієнтацією на знання здобутків власної культури, її фольклорного пласту, історії, мови.

У період становлення вищої освіти на українських землях (Києво-Могилянська академія, колегіуми) уснопоетична традиція стала дієвим механізмом підготовки майбутніх учителів, філософів, священнослужителів як елітного, європейськи зорієнтованого прошарку інтелігенції, знавців національних культурно-історичних надбань. В умовах університетської освіти на початку ХІХ ст., що засвідчують фольклористично-етнографічні зацікавлення, праці викладачів Харківського університету, «Руської трійці», спостерігається зародження фольклористично-етнографічних студій, впровадження елементів вивчення народної словесності у процес професійного підготовки майбутніх філологів та істориків.

Тема 2.3. Науково-фольклористична та педагогічна діяльність М. Максимовича у контексті становлення української університетської фольклористики

З ім'ям першого ректора, завідувача кафедри російської словесності, професора російської словесності Михайла Максимовича (1804 – 1873) пов'язаний логічний трансформаційний процес переходу від власне збиральницької стадії, від перших наукових спроб осмислення уснопоетичної культурної традиції, від дисперсних зацікавлень фольклором з боку викладачів університетів до системного дослідження фольклорної традиції у напрямі диференціації проблематики

аналізу фольклорних текстів, а також визначення змісту, методів і прийомів ретрансляції наукових знань у педагогічному середовищі, у професійній підготовці майбутніх філологів, істориків у класичних університетах. Науково-дослідницька і педагогічна діяльність М. Максимовича стала продуктивною стадією становлення вітчизняних наукових засад фольклористики та університетських традицій фольклористичної підготовки фахівців, які й на сьогодні вважаються фундаментальними у «київському» фольклористичному університетському осередку в інших університетах України.

З 1834 р. в Київському університеті (Університеті Святого Володимира) почала функціонувати кафедра російської словесності історико-філологічного відділення філософського факультету. З часу заснування навчального закладу кафедру очолив Михайло Максимович. Саме завдяки йому «кафедра стала потужним осередком культурного життя (М. Максимович започаткував перший у Києві історико-літературний періодичний журн. «Киевлянин»), одним із центрів філологічної науки (відомо, що до М. Максимовича із особливою повагою ставилися О. Пушкін, П. В'яземський, В. Жуковський, М. Гоголь, шануючи його талант дослідника), колискою подальших філологічних шкіл Київського університету»¹⁰².

Від початку діяльність кафедри активізувалась завдяки творчим зусиллям, науковим устремлінням її першого завідувача, діяльність якого спрямовувалась на вивчення, зібрання, ґрунтовний аналіз фольклорних та літературних текстів. Цитуючи М. Грушевського, Р. Кирчів зауважив, що «доручену цьому вченому катедру російської словесності він перетворив на катедру українознавства»¹⁰³.

У 1827 р. М. Максимович видав збірник «Малорусские песни». Це була унікальна подія в історії української фольклористики. У фольклористичному науково-освітньому середовищі відомо, що М. Грушевський «Предисловіє» до цього видання вважав «маніфестом української фольклористики». 1834 р. вийшов друком збірник «Украинские народные песни», в

¹⁰² Енциклопедія Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wiki.univ.kiev.ua/index.php>. – Загол. з екрану. – Мова укр.

¹⁰³ Кирчів Р. Маніфест української фольклористики / Роман Кирчів // Народна творчість та етнографія. – 2008. – №6. – С. 52.

якому М. Максимович, на думку російського педагога-фольклориста Б. Кирдана, вперше виклав справжню програму збирання пісенних жанрів українського фольклору, яка багато в чому задовольняє і сучасні вимоги науки. При її складанні М. Максимович, безсумнівно, використовував власний досвід семилітнього записування українських народних пісень»¹⁰⁴.

Працюючи в Університеті Святого Володимира, вчений-педагог «перейнявся ідеєю відродження в Києві наукового життя, заснування тут археографічної комісії, дослідної роботи, сам занурився у дослідження старожитностей, історії, літератури, мови України, своїми блискучими університетськими лекціями намагався зацікавити і залучити до цієї праці талановиту молодь»¹⁰⁵.

За спогадами В. Шульгіна, автора першої історії Київського університету, дисципліна «російська словесність» викладалась трьома викладачами: спочатку ординарний професор М. Максимович викладав один, а з 1836 р. за допомогою ад'юнктів М. Голубкова, а потім В. Крассова. Професор М. Максимович викладав студентам історію російської словесності за своїми записами, які складав на основі власне пам'яток вітчизняної словесності. З особливою любов'ю зупинявся на творах великоросійської та південно-російської народної поезії і на «Слові о полку Ігоревім». Крім того, з 1836 – 1837 рр. він викладав спочатку три, а потім півтори години на тиждень критичне читання зразкових російських письменників, заняття з розбору творів студентів на задані або ними самими обрані теми, і нарешті для занять казеннокоштных студентів читав лекції з різних дисциплін¹⁰⁶.

До 1840 р. М. Максимович викладав історію російської словесності, критичне читання зразкових російських авторів, розбір студентських творів, правила літературної критики, теорію поезії, практичні вправи у творах, у критиці та усному тлумаченні. Після перерви у кілька років вже протягом 1843 –

¹⁰⁴ Кирдан Б.П. Собиратели народной поэзии. Из истории украинской фольклористики XIX в. / Б.П. Кирдан. – М.: Наука, 1974. – С. 63.

¹⁰⁵ Кирчів Р. Маніфест української фольклористики / Роман Кирчів // Народна творчість та етнографія. – 2008. – №6. – С. 52.

¹⁰⁶ Шульгин В. История Университета Св. Владимира (соч. Виталия Шульгина; сост. В. Короткий). – Репр. изд. – К.: Лыбидь, 2010. – 280 с.: илл., портр. – С. 121-122.

1845 рр. читав курси історії російської словесності, критику зразкових російських авторів. У цей останній період перебування в університеті йому допомагав ад'юнкт М. Костир.

У другій половині 1830 – 1840-х рр. М. Максимович здобув авторитет в університетському середовищі та серед інтелігенції, виконуючу між ними певну об'єднуючу роль. Факторами авторитетності вченого-педагога були його особистісні якості, що виявлялись у повазі до особистості студента, прагненні сформувати у ньому естетичне сприйняття художнього, фольклорного, слова, а також педагогічна майстерність, у якій домінувало емоційне викладання дисциплін над планомірним викладом навчальної інформації. Його студент, у майбутньому викладач Київського університету В. Шульгін з цього приводу зауважив: «Як викладач, наділений живим одухотвореним мовленням, він захоплював університетську молодь. Позитивних знань із лекцій його студенти виносили мало, але такими лекціями, як наприклад, незабутні лекції про народну поезію і «Слово о полку Ігоревім», і його чудові критичні розбори авторів, він умів прищепити слухачам любов до прекрасного і впливати на естетичний розвиток молодих людей. В цьому і полягає велика заслуга М. Максимовича для молодого університету, більш плідна і в той час така більш необхідна, ніж масштабна, але суха ерудиція»¹⁰⁷.

Свою вступну лекцію «О значении и происхождении человеческого слова» М. Максимович прочитав 1 вересня 1834 р. «За тодішньою модою вступній лекції професор надавав особливого значення. Цей перший київський виклад М. Максимовича став переломним у його науковій біографії. Він виголосив програмову для гуманітарного дискурсу промову, символічно відкриваючи нову сторінку у своєму житті¹⁰⁸. У початкових лекціях М. Максимович виступив як представник романтизму, спадкоємець німецької класичної філософії, зокрема поглядів Й.-Г. Гердера на народність, мову і словесність, згідно з якими мова (словесність) – вираження душі народу, вроджена якість, індивідуальна в кожного народу. Такі тези мали

¹⁰⁷ Шульгин В. История Университета Св. Владимира (соч. Виталия Шульгина; сост. В. Короткий). – Репр. изд. – К.: Лыбидь, 2010. – 280 с.: илл., портр. – С. 122.

¹⁰⁸ Короткий В.А., Біленький С.Г. Михайло Максимович та освітні практики на Правобережній Україні в першій половині XIX століття / В.А. Короткий, С.Г. Біленький. – К.: ВЦ «Київський ун-т», 1999. – С. 152.

вирішальне значення для розвитку «українських студій». М. Максимович «схематизував історію словесності в широкому суспільному контексті, а також зумів прослідкувати самотній український чинник у східноєвропейській історії... Більше того, в одній із лекцій М. Максимович ствердив наявність окремої «южнорусской» (або малоросійської) мови, що відносилась ним до східної галузі слов'янських мов і була проміжною між «руською» і польською мовами»¹⁰⁹.

М. Грушевський вважав, що «История древней русской словесности» М. Максимовича – це не дуже вдалий перший дебют, але від неї «веде свою історію наша дисципліна»¹¹⁰. Ця праця стала поштовхом до написання наукових студій «над новим українським письменством. В «Молодику» 1844 р. «В замітках о руській літературі» І. Вагилевича і «Трьох вступительних преподаваніях» Я. Головацького (1848 – 1849) подано перші спроби загального огляду українського письменства»¹¹¹.

У 1839 р. М. Максимович видав першу частину «Истории древней русской словесности», в основу якої покладені лекції з історії російської літератури. На думку, Л. Білецького, в цьому курсі вчений «цілком стояв на культурно-історичному становищі й будував його у зв'язку з історією мови в дусі теорії Грімма. Тут літературу він визначає так: «Іменем словесності визначають сукупність пам'яток, де виявилась душа й життя народу за допомогою мови, усно або писано; тут також учений розрізняє усну поезію й називає її словесністю, писану, яку зве «сочиненіями» (творами)»¹¹².

Л. Білецький, здійснивши першу спробу ґрунтовного аналізу літературно-критичних наукових шкіл в українському науковому дискурсі, вважав, що перед М. Максимовичем «розкривалось широке поле наукової праці з історії літератури, переважно української. І на цьому становищі перше, що наш учений

¹⁰⁹ *Короткий В.А., Біленький С.Г.* Михайло Максимович та освітні практики на Правобережній Україні в першій половині ХІХ століття / В.А. Короткий, С.Г. Біленький. – К.: ВЦ «Київський ун-т», 1999. – С. 172-174.

¹¹⁰ *Грушевський М.С.* Історія української літератури: В 6-и тт. 9 кн. – Т. 1. / Упоряд. В.В. Яременко; Авт. передм. П.П. Кононенко; Прим. Л.Ф. Дунаєвської. – К.: Либідь, 1993. – 392 с. («Літературні пам'ятки України»). – С. 47.

¹¹¹ *Там само.* – С. 48.

¹¹² *Білецький Л.* Основи української літературно-наукової критики / Леонід Білецький. – Репр. вид. (Прага, 1925). – К.: «Либідь», 1998. – С. 82.

опрацьовує, це найвидатніший український твір «Слово о полку Ігоревім»¹¹³.

Переклад М. Максимовичем цінної пам'ятки «Песнь о Полку Игореве» та його розвідка «К объяснению и истории Слова о Полку Игореве» засвідчують застосування міфологічного, культурно-історичного методологічного інструментарію до аналізу давньоруського твору. Його міркування з приводу інтерпретації художньо-естетичного, образного виміру «Слова...» мали місце у змісті дисциплін з російської словесності, історії російської словесності.

Фольклористична проблематика, аналіз давніх пам'яток, літературних текстів, дослідження мовознавчих питань, виявлення народної основи української мови стали об'єктом аналітичних студій М. Максимовича. Його розвідки, статті («К истории малорусского языка», «О народной исторической поэзии в древней Руси», «Книжная старина южнорусская», «Начатки русской филологии»), – вважав О. Огоновський наприкінці ХІХ ст., – «служать засновком до дальших студій філологічних, історичних, археологічних і етнографічних, і в великій часті заявляють чималу стійкість літературну»¹¹⁴.

М. Максимович скеровував наукову-дослідницьку роботу студентів. У галузі усної народної творчості здійснювали перші наукові пошуки більше 60 студентів під керівництвом ученого-фольклориста. За спогадами студентів, студентські роботи під керівництвом М. Максимовича свідчать про особливий інтерес «до вивчення минулого Малоросії, пронизані глибокими симпатіями до народу і традицій України, виражених у народних малоросійських думах і піснях»¹¹⁵. Саме в цьому полягає майстерність М. Максимовича-педагога як знавця давнини і пристрасного збирача народних пісень, який власним прикладом впливав на наукові зацікавлення своїх слухачів. Підтвердженням стимулювання дослідницьких, літературних пошуків студентів на фольклорній основі (порушення проблеми фольклоризму

¹¹³ Білецький Л. Основи української літературно-наукової критики / Леонід Білецький. – Репр. вид. (Прага, 1925). – К.: «Либідь», 1998. – С. 78.

¹¹⁴ Огоновський О. Історія літератури руської [української]. Ч. I (ХІ – ХVІІІ вік). – Львів, 1887; Ч. IV (Етнографія). – Львів, 1894. // Фотопередрук з післясловом Олекси Горбача. – Мюнхен, 1992. – С. 45.

¹¹⁵ З іменем Св. Володимира: У 2-х кн. Кн. 1 / Упор. В. Короткий, В. Ульяновський. – К.: Заповіт, 1994. – С. 157.

художнього слова) є вірш, написаний студентом Пильчиковим «Україна», поетика, стилістична специфіка, образотворення якого має виразну «від фольклорну» генезу¹¹⁶.

У 1940-х рр. М.Максимович познайомився з М. Костомаровим. Останній згадує про вченого-педагога як про людину «невеликої вченості, але дуже розумного і безпристрасного в тих питаннях, які були йому добре знайомі. Бесіди з ним були загалом приємні і взагалі не давали приводу сформулювати такий вирок, яким його вже після смерті так несправедливо пригостив Куліш, який мав через особистісне своє ставлення найменше право накласти на нього сіру пляму бездарності»¹¹⁷.

Варто зауважити, що з М. Максимовичем пов'язаний недовготривалий, але знаковий період становлення університетської фольклористики на українських землях. Ґрунтовно, послідовно вчений-педагог «розробляв історичні просторово-часові параметри її предметного поля, утверджував наукові засади праці на цьому полі»¹¹⁸, відповідно ретранслював результати власних наукових пошуків у зміст філологічних дисциплін, виявляючи професійну майстерність у педагогічній царині, спрямовував студентську молодь на дослідження фольклорного пласту культури.

В історії розвитку фольклористики в Україні науково-методологічна і педагогічна фольклористична діяльність М. Максимовича послугувала активізації впровадження фольклорної проблематики у зміст навчальних дисциплін, особливого інтересу до організації науково-дослідницької роботи студентської молоді, до аналізу «від фольклорної» генези стародавніх пам'яток, заснування текстологічного напрямку у фольклористиці.

¹¹⁶ З іменем Св. Володимира: У 2-х кн. Кн. 1 / Упор. В. Короткий, В. Ульяновський. – К.: Заповіт, 1994. – С. 158.

¹¹⁷ Там само. – С. 249-250.

¹¹⁸ Кирчів Р. Маніфест української фольклористики / Роман Кирчів // Народна творчість та етнографія. – 2008. – №6. – С. 57-58.

Тема 2.4. Соціально-політичні та культурні чинники вивчення народної словесності на українських теренах (друга половина XIX ст.)

Друга половина XIX ст. ознаменувалась зміною пріоритетів в ідеології українського суспільства – підвищився рівень національної свідомості громадян насамперед у педагогічному середовищі, у студентському просторі, серед інтелігенції. Як наслідок – створюються громадські осередки (товариства, братства, спеціалізовані комісії), засновано ряд авторитетних періодичних видань, виходять друком праці, які мали знаковий вплив на розвиток певної гуманітарної наукової чи освітньої галузі тощо. Ці чинники також зумовили розвиток української фольклористики. Розвиваючись у контексті етнографічних студій, літературознавчих концепцій, українознавчого поступального руху загалом, наука про народну словесність набувала фундаментальності, науково обґрунтованих основ. Про це свідчить кристалізація українських науково-фольклористичних шкіл, напрямів, до чого були причетні громадські діячі, митці культурних галузей, а особливо – викладачі, професори університетів. В результаті сформувались провідні наукові школи української фольклористики: міфологічна, культурно-історична, психологічна. Саме освітянська еліта продукувала ініціативу створення кафедральних осередків, у науково-методологічному контексті вивчала теорію і практику дослідження народної словесності зарубіжжя, спрямовувала власні зусилля на пошук форм і методів вивчення народної словесності у вимірах здійснення педагогічної дії на майбутніх філологів та істориків у класичних університетах.

З 1848 р. у Львівському університеті почала функціонувати перша **кафедра руської (української) словесності**, яка спеціалізувалась на викладанні української мови та української літератури. До обов'язків завідувача кафедри 13 грудня 1848 р. приступив Яків Головацький, відомий на той час фольклорист, етнограф, літературознавець, священик.

19 грудня 1848 р. Я. Головацький виголосив своє інавгураційне слово. На думку сучасного львівського вченого-педагога Т. Салиги, дата утворення україномовної кафедри має сприйматись «як наша національна науково-культурницька

перемога, як день, від якого маємо право числити офіційне визнання української академічної мови, мови вищої школи. Це ж перемога, яка незабаром перекреслюватиме валуєвсько-емські укази та циркуляри і подібні сатрапські розпорядження»¹¹⁹. Соратниками Я. Головацького у нелегкій справі ідеологічної та методичної україномовної зорієнтованості навчання в університеті були І. Вагилевич, І. Жуківський, А. Петрушевич, І. Борисікевич, Д. Зубрицький. Перші викладачі кафедри, діячі, які були причетні до її відкриття, створили вагомий доробок, який до сьогодні є орієнтиром у філологічній, зокрема, фольклористичній, підготовці філологів та істориків: «Грамматика», «Статті про південно-руську мову» І. Вагилевича, «Розправи о язиці южноруськім (малоруськім) і його нарiччя» Я. Головацького та ін. Однак І. Франко, оцінюючи двадцятилітню професорську діяльність Я. Головацького, зазначив, що за цей тривалий період «Я. Головацький нікого нічому не навчив», «ми не знаємо між галицько-руськими діячами ані одного, котрий би сказав про себе: «Я ученик Головацького»¹²⁰. Так, на жаль, захопившись москвофільськими ідеями, Я. Головацький 1867 р. змушений був залишити посаду завідувача кафедри.

З цього часу і до 1894 р. її очолював авторитетний у слов'янському філологічно-науковому світі вчений-педагог О. Огоновський. На час, коли професор посів посаду керівника кафедри, її становище було критичним. І. Франко показово характеризує ситуацію, яка склалась на кафедрі руської словесності: «Він (О. Огоновський) вступив на ту кафедру, мов на пожарище, застав на ній холод, неохоту, нечисленних слухачів, брак усяких помічних джерел і книг, усякої виробленої наукової традиції і методи. Все треба було творити заново...»¹²¹. І. Франко окреслив першочергову мету О. Огоновського у процесі відродження кафедри – «поперед усього треба було притягти молодіж, вітхнути в неї замилювання до предмета, охоту

¹¹⁹ Салига Т. Українська словесність у Львівському університеті: минуле та сучасне / Т. Салига // Українська філологія: школи, постаті, проблеми: зб. наук. праць Міжнар. наук. конф., присвяченої 150-річчю від заснування кафедри української словесності у Львівському ун-ті. – Львів: Світ, 1999. – Ч. 1. – С. 4.

¹²⁰ Франко І. Зібрання творів у 50-и тт. – Т. 43: Фольклористичні та літературно-критичні праці / Іван Франко. – К.: Наук. думка, 1986. – С. 264.

¹²¹ Там само. – С. 265.

до студій»¹²². Розробивши ряд курсів і проблемних спецкурсів, активізувавши науково-дослідницькі пошуки студентів, О. Огоновський та його колеги здійснили вагомий внесок у розвиток української філології (мовознавства, літературознавства, фольклористики) в університетських умовах, зацентрувавши увагу на розвитку дослідницьких, аналітичних умінь майбутніх фахівців – філологів та істориків.

З 1895 р. (до 1918 р., коли кафедра руської словесності припинила свою діяльність) кафедру очолив учень професора О. Огоновського О. Колесса, який «габілітувався у Чернівецькому університеті у професора С. Смаль-Стоцького на доцента»¹²³. Це факт засвідчив розвиток науково-педагогічної спадкоємності в університетському середовищі, реалізацію трансляційний механізму становлення філології, розвитку фольклористики.

Функціонування кафедри руської словесності у Львівському університеті, професійна підготовка вчителів з історії та філології у класичних Київському, Харківському, Чернівецькому, Одеському університетах відбувались на тлі певного ідеологічного контексту, соціально-політичних подій, культурно-мистецького прогресу. Ці чинники зумовили становлення університетської освіти, систем філологічної, історичної, українознавчої, фольклористичної підготовки майбутніх фахівців. Відповідно соціально-історичні та культурні події породжували появу в університетських стінах авторитетних педагогів, які власним професіоналізмом, педагогічною майстерністю, світоглядними позиціями впливали на формування української молодшої наукової і педагогічної еліти, особливо у галузі української філології, історії, українознавства, фольклористики.

Провідні чинники, які вплинули на університетський освітній простір України другої половини ХІХ ст., визначили особливості вивчення народної словесності у змісті філологічної

¹²² Франко І. Зібрання творів у 50-и тт. – Т. 43: Фольклористичні та літературно-критичні праці / Іван Франко. – К.: Наук. думка, 1986. – С. 265.

¹²³ Гнатюк М. Розвиток літературознавчих концепцій у Львівському університеті (1848 – 1918) / М. Гнатюк // Українська філологія: школи, постаті, проблеми: Зб. наук. праць Міжнар. наук. конф., присвяченої 150-річчю від заснування кафедри української словесності у Львівському ун-ті. – Львів: Світ, 1999. – Ч. 1. – С. 62.

та історичної підготовки фахівців, створили підґрунтя для розвитку фольклористики у наступні історичні періоди.

Свідченням процесу формування національно свідомої української еліти стало усвідомлення переважною частиною студентської молоді необхідності україномовних, українознавчих кафедр, а також ініціативи викладання українською мовою в університетах.

15 вересня 1880 р. українська студентська молодь Львова «організувала в Коломиї з'їзд українських студентів з Галичини і Буковини під головуванням Ярослава Окуневського, і той з'їзд ухвалив домагатися українського урядування на Львівському університеті та утворення при ньому нових кафедр з українською викладовою мовою. Другий з'їзд українських студентів з Австрії і Буковини відбувся також в Коломиї 7 серпня 1884 р. під головуванням Костя Левицького. На тім з'їзді прийнято резолюцію студента Ярослава Кулачковського з домаганням заведення українських викладів на всіх факультетах Львівського університету, а крім того, негайного відкриття кафедри української історії. Тільки через 10 років у Львівському університеті заведено українську кафедру історії...¹²⁴. Кафедра історії України була створена лише 1894 р.: очолити її мав професор Київського університету В. Антонович, однак через власну хворобливість рекомендував на цю посаду свого учня – М. Грушевського.

Більшість україномовних, українознавчих кафедр в університетах було створено лише у 1910-х рр., що, звичайно, загальмувало розвиток української філології і фольклористики зокрема.

У другій половині XIX ст. університети стали осередками активного політичного, культурного життя української еліти – науковців, викладачів, громадських діячів, студентства. Свідченням цього є їх ініціативність у створенні товариств, братств, комісій, заснування періодичних видань, активізація діяльності національно свідомої громадськості в межах університетів у напрямі оновлення змісту освіти, пошуку нових форм і методів викладання. Ці процеси відбувались у контексті формування системи історичної та філологічної підготовки

¹²⁴ Сірополко С. Історія освіти в Україні / Степан Сірополко. – К.: Наук. думка, 2001. – С. 568.

фахівців в університетських умовах, де чільне місце займало вивчення народної словесності.

На початку 1840-х рр. у Києві П. Куліш та М. Костомаров акумулювали навколо себе ядро однодумців (викладачів, митців, громадських діячів), які створили напівтаємну політичну організацію *Кирило-Мефодіївське братство*. На думку С. Грици, братство задавало модус мислення українського соціуму¹²⁵, зокрема, модус мислення університетського життя, загального культурно-мистецького поступу української громадськості. Особливими чинниками цього процесу стала увага до вивчення народної словесності: це «програма вивчення народного життя в усіх його проявах як найбільш природного соціального співжиття і альтернативи офіційній автократії»¹²⁶. Прикладами таких програм була авторська розробка М. Костомарова, програма вивчення фольклору М. Білозерського, дослідження постатей епічних співців П. Куліша.

Упродовж 1851 – 1864 рр. при Київському університеті функціонувала *Комісія для опису губерній Київського навчального округу*, головною метою діяльності якої було «дослідження губерній Київського округу у сфері природознавства, сільського господарства і виробництва, його статистичний опис», однак «поряд з іншими предметами на перший план висувалось етнографічне дослідження населення округу»¹²⁷. Загалом переважну більшість членів комісії сформували викладачі університету (фахівці в галузі природничих наук – К. Кесслер, К. Феофілактів, О. Рогович, М. Іванішев, П. Павлов, Г. Якубовський, викладачі-науковці гуманітарної сфери – М. Максимович, А. Метлинський), а також представники інших регіонів Російської імперії, зокрема, український і російський етнограф О. Афанасьєв-Чужбинський, український історик, етнограф, фольклорист, поет і композитор М. Маркевич та ін.). Одним із основних напрямів діяльності комісії була організація етнографічної експедиції професора Київського і Харківського

¹²⁵ Историко-филологический факультет Харьковского университета за первые сто лет существования (1805 – 1905) / Под ред. М.Г. Халанского и Д.И. Багалея; Вступ. ст. Т.Г. Павловой. – Х.: Изд-во САГА, 2007. – С. 15.

¹²⁶ Там само. – С. 15.

¹²⁷ Горленко В.Ф. Нариси з історії української етнографії та російсько-українських етнографічних зв'язків / Володимир Федорович Горленко. – К.: Наук. думка, 1964. – С. 204.

університетів А. Метлинського, який підготував інструкцію до колективної «Программы для этнографического описания губерний Киевского ученого округа». Для вивчення народної словесності, етнографічних пошуків молодих науковців-фольклористів, етнографів ця програма мала фундаментальне значення, так як це була перша програма в історії української фольклористики та етнографії, яка «відбивала тодішнє розуміння принципів засад етнографії як науки, яке існувало серед вчених Київського університету, і характеризувала рівень розвитку етнографічних знань на Україні взагалі»¹²⁸.

1872 р. (за іншими даними – 1873 р.) було засновано *Південно-Західний відділ Російського Географічного товариства*, діяльність якого характеризувалась спрямованістю на активізацію культурно-освітнього, наукового руху в Україні, передусім – на дослідження регіонів України щодо етнографічної, фольклорної, історичної, географічної специфіки, статистичних відомостей. До відділу увійшли відомі діячі, викладачі університетів, колишні студенти, члени товариств при університетах: П. Чубинський, В. Антонович, Ф. Волков, П. Житецький, М. Старицький, М. Драгоманов, П. Єфименко, О. Кониський та ін. Факт відкриття відділу пов'язаний з експедицією на Правобережну Україну відомого етнографа П. Чубинського. «Значний за своїм об'ємом фольклорно-етнографічний матеріал, зібраний ученим на території багатьох повітів України і Білорусі, був систематизований, ретельно прокоментований і виданий у семи томах. ... У п'ятому томі матеріалів і досліджень, зібраних ним, були опубліковані і доповнення М. Костомарова, присвячені дослідженню народних пісень...»¹²⁹. З цим товариством співпрацювали викладачі університетів, зокрема, професор Харківського університету О. Потебня. На жаль, Південно-Західний відділ Російського Географічного товариства функціонував нетривалий період: як результат видання царем Олександром II «Ємського указу» та звинувачення співробітників відділу в українофільстві він був закритий 1876 р.

¹²⁸ Горленко В.Ф. Нариси з історії української етнографії та російсько-українських етнографічних зв'язків / Володимир Федорович Горленко. – К.: Наук. думка, 1964. – С. 204.

¹²⁹ Назаренко В.Ю. Харьковское историко-филологическое общество. Вопросы литературоведения / Вадим Юрьевич Назаренко. – Харьков, 1999. – С. 82.

При Київському університеті з ініціативи викладачів історико-філологічного факультету було створено *Історичне товариство Нестора Літописця* з 1870-х рр. Активними діячами товариства були відомі філологи та історики – викладачі Університету Святого Володимира, які займались вивченням народної словесності, використовували фольклорний матеріал у процесі викладання філологічних, історичних дисциплін: О. Котляревський, М. Дашкевич, В. Антонович, В. Іконніков та ін. З 1882 р. товариство мало власне видання – журнал «*Київська старовина*» (протягом останнього року існування (1907 – 1908 рр.) – журнал «Україна»). Проблематика матеріалів мала переважно етнографічний, літературознавчий характер. У часописі значна частина статей присвячена дослідженню народної словесності різних регіонів України, аналізу теоретичних засад вивчення фольклору, висвітленню результатів збиральницької діяльності діячів.

У 1874 р. утворено *Наукове товариство імені Тараса Шевченка* «спочатку як Літературне товариство імені Шевченка з ініціативи наддніпрянських українців та з матеріальною допомогою Лисавети Милорадовичевої з Полтавщини. 1892 р. перетворилося в Наукове товариство імені Шевченка. Особливого розвитку набрало з того часу, коли (1897) на його чолі став професор Львівського університету Михайло Грушевський, який був головою товариства до 1913 р.¹³⁰. До 1919 р. НТШ видало понад 130 томів «Записок», 38 томів «Етнографічного збірника», 20 томів «Матеріалів до української етнології», 7 томів «Часописи Правничої», 10 томів «Часописи правничої і економічної» та цілу низку «Збірників» різних секцій і комісій НТШ.

З 1877 р. почало функціонувати *Харківське історико-філологічне товариство* (до 1919 р.), ініціаторами, серцевиною якого були викладачі, науковці Харківського університету: О. Білецький, М. Дринов, Д. Овсяннико-Куликовський, О. Потебня, І. Срезневський, М. Сумцов та ін. Харківське історико-філологічне товариство, засноване 28 лютого 1876 р. при Харківському університеті, було одним із найважливіших центрів наукової думки Російської імперії. Його мета, як було

¹³⁰ Сірополко С. Історія освіти в Україні / Степан Сірополко. – К.: Наук. думка, 2001. – С. 577-578.

записано у Статуті, полягала в тому, щоб «сприяти науковими працями, зібраннями і виданнями розвитку і поширенню історичних і філологічних знань. Згідно з п. 1 Статуту Харківське історико-філологічне товариство займалось переважно вивченням місцевої старовини. У центрі уваги членів товариства були питання історії рідного краю, збирання, дослідження і вивчення пам'яток народної творчості»¹³¹.

Історія Харківського історико-філологічного товариства має тривалу науково-дослідницьку, збиральницьку традицію (протягом 40 років). Його членами, значна частина яких проживала за межами Харкова, було близько 300 осіб, інтереси яких зосереджувались навколо питань матеріальної культури українського етносу різних регіонів, специфіки побутування фольклорних творів. Праці членів товариства друкувались у «Збірнику Харківського історико-філологічного товариства» (1886 – 1914) і «Віснику Історико-філологічного товариства» (1911 – 1914).

У 1860-і рр. активізувався процес *виникнення студентських товариств*, діяльність яких спрямовувалась, крім іншого, на вивчення народної словесності, етнографічного матеріалу. Студенти-українці гуртувались в різних організаціях. Товариство «Союз» організувалося в перший рік існування Чернівецького університету. З 1879 р. Помітно активізувалась діяльність «Союзу» завдяки тому, що його очолював С. Смаль-Стоцький. 1883 р. він перестав бути головою, і «Союз» занепав. В 1891 – 1894 рр. знов оживилась його діяльність – на цей раз завдяки Олександрові Колесі: з його ініціативи при «Союзі» повстав науковий гурток, де студенти реферували статті з перечитаних книг, а пізніше виступали з самостійними вичитами¹³². Народна словесність популяризувалась членами «Союзу».

У Львові при студентському товаристві «Академічне братство» з 1883 р. під керівництвом І. Франка почав функціонувати «Етнографічно-статистичний кружок», діяльність якого підпорядковувалась меті – «збір усної словесності,

¹³¹ Назаренко В.Ю. Харьковское историко-филологическое общество. Вопросы литературоведения / Вадим Юрьевич Назаренко. – Харьков, 1999. – С. 6.

¹³² Сірополко С. Історія освіти в Україні / Степан Сірополко. – К.: Наук. думка, 2001. – С. 617.

студіювання праць українських і європейських дослідників, виголошення доповідей, рефератів»¹³³.

У 1894 р. з ініціативи громадських діячів Західної України, викладачів Львівського університету І. Франка, М. Павлика, О. Нижанківського, Д. Січинського Ф. Колесси був створений етнографічний комітет, члени якого опублікували в українській пресі звернення до громадськості з проханням взяти найактивнішу участь у збиранні українського фольклору, а також надсилати наявні у приватних колекціях записи музичного фольклору.

Друга половина XIX ст. знаменна тим, що за цей тривалий період було засновано чимало **періодичних видань**, проблематика матеріалів яких зосереджувалась навколо питань етнографії, етнології, історії, українознавства, філології загалом. Статті, у яких висвітлювались дослідження народної словесності, специфіки побутування фольклорної традиції у регіонах тощо, займали провідне місце у їх змісті.

У 60-х рр. XIX ст. засновано перший український видавничий орган (щоправда, за межами України) – суспільно-політичний та літературно-мистецький журнал «Основа» в Санкт-Петербурзі, редактором якого був відомий фольклорист В. Білозерський. За короткий час існування журналу (1861 – 1862) на його сторінках опубліковано багато цінних фольклорно-етнографічних матеріалів М. Костомарова, М. Максимовича, В. Антоновича, О. Серова, П. Житецького, П. Єфименка та ін.¹³⁴.

У межах діяльності Історичного товариства Нестора Літописця в Київському університеті з ініціативи Т. Лебединцева при активній участі В. Антоновича, О. Лазаревського, П. Житецького та ін. виник щомісячний журнал «Киевская старина» (друкувався російською мовою відповідно до вимог сучасної цензури). За 25 років існування (1882 – 1908), який «згуртував провідних українських учених східних і західних земель, а також ряду слов'янських, які виявляли зацікавлення Україною (внесок у розвиток славістики. – М.В.)»¹³⁵. Навколо

¹³³ *Сокіл Г.* Українська фольклористика в Галичині кінця XIX – першої третини XX століття: історико-теоретичний дискурс: [монографія] / Ганна Сокіл. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – С. 34.

¹³⁴ *Грица С.* Українська фольклористика XIX – початку XX століття і музичний фольклор. Нарис / С. Грица. – Київ – Тернопіль: Астон, 2007. – С. 14.

¹³⁵ *Там само.* – С. 26.

«Київської старовини» згуртувались колишні співробітники Південно-Західного відділу Російського Географічного Товариства

З кінця 1890-х рр. з ініціативи Наукового товариства імені Тараса Шевченка виходили «Матеріали до української етнології» (упродовж 1893 – 1928 рр. вийшло 22 томи цього видання, пізніше «Матеріали...» видавались протягом 1929 – 1931 рр. також тогочасними науковими осередками: Комісією краєзнавства (з секцією етнографії), Всеукраїнським етнографічним товариством, Історико-філологічним відділом АН УРСР.

Наукове товариство імені Тараса Шевченка протягом 1893 – 1928 рр. видало 150 томів «Записок НТШ», 40 томів «Етнографічного збірника», крім того, чотири номери місячника «Сьогочасне і минуле» (1938 – 1939). «Харківський календар» (1884 – 1888), «Збірник ХІФТ» (1890 – 1905), «Вісник ХІФТ» (1911 – 1915), «Записки Харківського університету» (1881 – 1919), «Український вісник», «Український журнал», «Харківський Демокрит» – видання, створені з ініціативи викладачів Харківського університету, особливої популярності набули тоді, коли у них вміщувались матеріали, розвідки, дослідження членів Харківського історико-філологічного товариства. Зміст спектру цих періодичних видань сприяв становленню теоретико-методологічних засад української фольклористики, висвітленню результатів збиральницької діяльності вчених, педагогів, громадських діячів.

У другій половині ХІХ ст. вийшло друком ряд **праць**, переважно збірників фольклорних творів, передмови до яких, принципи укладання текстів, принципи їх систематизації засвідчили обґрунтування науково-методологічних засад української фольклористики. До цього були причетні і викладачі класичних університетів. У 1854 р. ад'юнкт-професор Харківського університету А. Метлинський видав збірник «Народные южнорусские песни», який засвідчив, на думку С. Грици, «рефракцію нових підходів у фольклористиці», адже «уперше в ньому подавалися відомості про місце запису, а в багатьох випадках і про особу, від якої перейнято твір, опубліковано 23 тексти дум, з яких 21 був новим записом, а не

передруком вже опублікованих»¹³⁶. «Записки о Южной Руси» (1856 – 1857) П. Куліша підсумували майже 30-літні видання українського фольклору. У праці були вміщені фольклорні твори, записані від безпосередніх виконавців – від кобзарів та лірників, а також збірник творів, зібраних А. Маркевичем.

У 1850 – 1860-х рр. у Східній Україні побачила світ серія музичних видань: збірник М. Маркевича «Южно-руські пісні з голосами» (1857), «Собрание малороссийских народных песен» (1860 – 1861) А. Єдлічки, «Двісті українських пісень (1866) Марка Вовчка та Є. Мертке, «Пісні, думки і шумки руського народу на поділлі, Україні і в Малоросії» А. Коціпінського (1862). М. Лисенко видав 7 випусків «Збірника українських пісень» (1868 – 1911) в обробках із супроводом фортепіано для чоловічих та мішаних хорів; збірник «Молодощі» (весняні гри дитячі, дівочі, жіночі та мішані)», розвідку «Характеристика музыкальных особенностей малорусских дум и песен, исполняемых кобзарем Вересаем» (1874)»¹³⁷. Ці видання стали основою зародження етномузикознавства як напряму української фольклористики. У 1878 р. Я. Головацький завершив друкування 4-томного збірника «Народные песни Галицкой и Угорской Руси», у якому представлена одна з перших класифікацій творів народної словесності.

Значним внеском в історію і української, і слов'янської фольклористики є видання «Исторических песен малорусского народа с объяснениями Вл. Антоновича и М. Драгоманова» (1874 – 1875). На думку О. Наумовської, «дослідження історичних елементів та їх художньої трансформації у народній пісенності, виявлення генези образів у тому чи іншому сюжеті, доведення наявності в історичному епосі фальсифікатів, меншовартісніших, ніж народні, обґрунтування лицарського періоду в еволюції фольклорної пісенності – усе це засвідчує велике значення цього видання для української науки»¹³⁸.

Співробітники Південно-Західного відділу Російського Географічного товариства протягом нетривалого часу свого

¹³⁶ Грица С. Українська фольклористика XIX – початку XX століття і музичний фольклор. Нарис / С. Грица. – Київ – Тернопіль: Астон, 2007. – С. 15.

¹³⁷ Там само. – С. 20-23.

¹³⁸ Наумовська О.В. Фольклористична спадщина Михайла Драгоманова: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.07 – фольклористика / Олеся Владиславівна Наумовська; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 1999. – С. 11.

функціонування сприяло виданню двох томів «Записок», двох томів «Исторических песен малоруського народа» В. Антоновича і М. Драгоманова (1874 – 1875), «Малорусские народные предания за ред. М. Драгоманова, «Чумацких народных песен» (1874) І. Рудченка, трьох томів творів М. Максимовича, а найважливіше – 7 томів серії «Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край, снаряженной Русским Географическим обществом», якою керував Павло Чубинський...».

Вивченню народної словесності сприяли процеси, які відбувались в освітньому середовищі на українських землях у другій половині ХІХ ст. Насамперед такими чинниками є відкриття університетів, кафедр. У 1864 р. (за І. Сірополком, у 1862 р.) було відкрито **Новоросійський університет** в Одесі. При університеті діяло *Історико-філологічне товариство*, засноване 1889 р. Одним із основних напрямів його діяльності було «придбання рукописів, цінних видань, етнографічних і археологічних матеріалів..., організація екскурсій і експедицій для збирання пам'ятників історії»¹³⁹. Членами товариства були українські, російські та зарубіжні вчені, педагоги, серед яких були викладачі-історики, філологи: Г. Афанасьєв, П. Бициллі, Б. Ляпунов, О. Маркевич та ін. Члени товариства працювали згідно з «Программой этнографических исследований в районе Новороссии, Бессарабии и Крыма» (1899). Багато викладачів сприяли активному функціонуванню Одеського товариства історії та старовини, що розпочало свою діяльність 23 квітня 1839 р. Воно «видавало свої «Записки» та інші публікації... Своєю діяльністю згадане товариство багато прислужилося вивченню Степової України та Криму»¹⁴⁰.

1875 р. був відкритий **Чернівецький університет**, який отримав офіційну назву «Чернівецький імператорський і королівський імені Франца-Йосифа університет», головна місія якого, на думку багатьох дослідників історії освіти в Україні, – «нести культуру й цивілізацію на найвіддаленіший східний край

¹³⁹ Попова Т.Н. Историография в лицах, проблемах, дисциплинах. Из истории Новороссийского университета / Т.Н. Попова. – Одесса: Астропринт, 2007. – С. 29.

¹⁴⁰ Сірополко С. Історія освіти в Україні / Степан Сірополко. – К.: Наук. думка, 2001. – С. 269-270.

держави, виховувати молодь у душі симпатії до Австрії»¹⁴¹. Водночас від початку заснування університету практикувалось викладання української (рутенської) мови. Цей факт пов'язаний з іменами Кліма фон Ганкевича (першим прочитав лекцію про наголошення слів в українській, грецькій мовах та санскриті у 1875 р.), Г. Онишкевича, С. Смаль-Стоцького. Саме з іменем С. Смаль-Стоцького, учня професора Віденського університету Ф. Міклошича, який студював зразки народної словесності, пов'язане здійснення українознавчих, мовознавчих, діалектологічних досліджень із застосуванням етнографічного матеріалу, народнописених текстів, починаючи з 1885 р. Крім того, Чернівецький університет «об'єднав прогресивну молодь різних національностей не лише Буковини, але й Галичини, і на той час був каталізатором розвитку молодіжного руху в західному регіоні»¹⁴².

Останнє десятиліття ХІХ ст. ознаменувалось створенням українознавчих, україномовних кафедральних осередків. Наприкінці 1890-х рр. у Львівському університеті була створена кафедра давньої української літератури, яку очолив професор К. Студинський. Згідно з Уставом 1884 р. у Харківському університеті була заснована кафедра географії й етнографії, яка вже у 1901 р. була замінена на кафедру народознавства Д. Багалій засвідчує складний процес усвідомлення викладачами стратегічної мети курсу географії для студентів різних спеціальностей і зауважує, що курс етнографії не викладався. У 1902 р. передбачалось проведення лекцій з антропології і етнографії для студентів І курсу (лектор – А. Краснов), однак не були прочитані. У 1901 р. вже виник проект замінити кафедру географії та етнографії на кафедру народознавства з відділами: етнографії, етнології і фольклору¹⁴³. На кінець ХІХ ст. активізувався процес вивчення народної словесності у змісті

¹⁴¹ *Зайцева З.І.* Проблема українських кафедр у Чернівецькому університеті до Першої світової війни [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vuzlib.com/content/view/1793/52/>. – Загол. з екрану. – Мова укр.

¹⁴² *Панішевич О.І.* Розвиток українського шкільництва на Буковині (ХVІІІ – початок ХХ ст.): монографія / О.І. Панішевич. – Чернівці: Рута, 2002. – С. 345.

¹⁴³ Историко-филологический факультет Харьковского университета за первые сто лет существования (1805 – 1905) / Под ред. М.Г. Халанского и Д.И. Багалея; Вступ. ст. Т.Г. Павловой. – Х.: Изд-во САГА, 2007. – С. 25-28.

професійної підготовки майбутніх філологів та істориків у провідних університетах України.

Отже, в історії української фольклористики в умовах університетської освіти на українських теренах друга половина XIX ст. є періодом диференційованого становлення наукових шкіл, освітянських осередків. Активізація розвитку науки про народну словесність була зумовлена діяльністю громадських організацій, товариств, комісій, які виникли в межах університетів або з ініціативи чи за умови причетності викладачів університетів, появою друкованих періодичних видань, фундаментальних праць, у яких висвітлювались результати фольклорно-етнографічної діяльності педагогів, митці, громадських діячів. Ці чинники визначили прогресивні зрушення у вивченні народної словесності у змісті професійної підготовки філологів та істориків у класичних університетах, що було орієнтовано передусім на структурування змісту спеціалізованих дисциплін, добір методів і форм, активізацію наукових пошуків студентської молоді на засадах культурологічного, полікультурного та аксіологічного підходів, згідно з якими народна словесність вивчалась як художній вияв ментальності народу, як психологічний регулятор мистецького розвитку, як етико-естетичне середовище міжкультурної взаємодії.

Тема 2.5. Практика вивчення народної словесності у класичних університетах України другої половини XIX ст.

Упродовж другої половини XIX ст. відбуваються процеси оновлення змісту, форм і методів філологічної та історичної підготовки майбутніх учителів. У класичних університетах України спостерігається інтенсифікація вивчення народної словесності у процесі базових та спеціалізованих дисциплін. З ініціативи вдумливих, ерудованих, науково талановитих, національно свідомих, європейськи зорієнтованих, громадсько активних викладачів університетів до навчальних планів підготовки були введені перші фольклористичні дисципліни, здійснювалась щодо студентської молоді активна виховна дія, що зумовило своєрідне «назрівання» цілісного фольклористичного руху на українських землях на початку XX ст. Необхідно

зазначити, що локально ця педагогічна дія реалізувалась у сприянні науково-дослідницьким пошукам студентів, у розробці авторських курсів, в оновленні базових курсів з урахуванням теорії і практики вивчення народної традиції зарубіжними ученими, у написанні фундаментальних наукових праць навчально-етнографічного, українознавчого спрямування, у залученні студентів до громадської роботи, до пісенно-хорових колективів, до архівування фольклорно-етнографічного матеріалу тощо. Ці результати репрезентували процес пошуку шляхів розвитку української фольклористики, до розвою якої безпосереднє відношення мали університети, кафедральні осередки в цілому та викладачі-філологи, етнографи, історики, лінгвісти зокрема. В умовах класичних університетів України другої половини ХІХ ст. відбувається зародження системи фольклористичної підготовки майбутніх фахівців.

Навчальна робота студентів з вивчення народної словесності. Новий період вивчення народної словесності пов'язаний передусім з відкриттям у 1848 р. при Львівському університеті першої кафедри руської словесності на чолі вже з відомим на українських теренах і за кордоном філологом, фольклористом, славістом Яковом Головацьким. Від початку заснування кафедри постало питання методологічних пошуків вивчення історії руської словесності, загалом філологічних дисциплін, зокрема, й вивчення народної словесності.

Перший професор руської словесності у Львівському університеті в обґрунтуванні методологічних орієнтирів кафедри «намагався поєднати традиції романтичного захоплення літературою, яке він виніс з часу творення «Русалки Дністрової», з методикою порівняльних студій та культурно-історичних дослідів»¹⁴⁴. У 1849 р. вийшли друком лекційні матеріали «Три вступительніи преподаванія о русской словесности. Сочиненіе Якова Головацкого, публ. Профессора Руского языка и Словесности Руской при ц.к. Львовском Университете (Во Львове, 1849. – 30 с.)». У цій праці Я. Головацький обґрунтував, що усна народна творчість, матеріальна культура є основою для

¹⁴⁴ Гнатюк М. Розвиток літературознавчих концепцій у Львівському університеті (1848 – 1918) / М. Гнатюк // Українська філологія: школи, постаті, проблеми: зб. наук. праць Міжнар. наук. конф., присвяченої 150-річчю від заснування кафедри української словесності у Львівському університеті. – Львів: Світ, 1999. – Ч. 1. – С. 59.

пізнання власного народу, його менталітету, його місця у світовому контексті, що й визначає напрями розвою «руської словесності»¹⁴⁵.

Ідеї Я. Головацького сприяли оновленню змісту філологічних дисциплін, наповненню їх фольклорним та етнографічним матеріалом з метою підкреслення національної специфіки розвитку історії української літератури. Народна словесність визначалась як унікальна складова культури, яка у етичному, естетичному вимірах визначила подальший поступ українського письменства, стала джерелом, особливою стадією літературного процесу.

У 50-70-х рр. ХІХ ст. навчальними планами історико-філологічного факультету Університету Святого Володимира було передбачено засвоєння матеріалів курсів «Слов'янські древності», «Читання пам'яток нарід західнослов'янських», «Історія російської словесності». У змісті цих базових дисципліни вивчалась народна словесність, етнографічна специфіка народів слов'янського світу на основі синтезу географічних відомостей, аналізу етнографічної та фольклорної складових культури в історичному контексті. Власне, такий комплексний підхід був одним із основних у процесі вивчення лінгвістичних, літературознавчих, історичних, джерелознавчих дисциплін у класичних університетах. Зумовлене використання такого підходу загальною науковою невизначеністю предмету етнографії, фольклористики (поняття, яке ще у середині ХІХ ст. ще не здобуло наукового обґрунтування), антропології, народознавства, українознавства. Пошуки викладачів призвели до науково-методологічної обґрунтованості засад фольклористики, до їх впровадження в освітню практику.

Охарактеризуємо найважливіші особливості впровадження народної словесності у зміст філологічної та історичної підготовки майбутніх фахівців. У 1846 р. в Університеті Святого Володимира почав працювати М. Костомаров, якого запросили для викладання історичних дисциплін після закінчення Харківського університету. Хоча М. Костомаров нетривалий час викладав в університеті (його арештували як учасника Кирило-

¹⁴⁵ Три вступительні преподаванія о русской словесности. Сочиненіе Якова Головацкаго, публ. Профессора Руского языка и Словесности Руской при ц.к. Львовском Университете. – Во Львовѣ, 1849. – С. 1.

Мефодіївського братства), але його підхід до структурування змісту дисциплін історичного спрямування, теоретико-методологічні засади аналізу історичних подій засвідчив застосування контекстного підходу. Крізь призму міфологічних уявлень народу, символічного світосприйняття, втіленого в уснопоетичних текстах, відображення у фольклорі значущих для народу історичних подій М. Костомаров підготував лекційні матеріали до історичних, джерелознавчих дисциплін – «Слов'янська міфологія». Ця праця засвідчила переломний етап у вивченні народної словесності у професійній підготовці майбутніх філологів та істориків, адже у змісті спеціалізованих дисциплін контекстне вивчення народної словесності: крізь призму історичного дискурсу, психологічних характеристик етносу, філософсько-світоглядних засад українського народу.

Народна словесність у 1870-1880-х рр. вивчалась у змісті дисциплін історичного, історіографічного спрямування. Цей факт можна пояснити тим, що на той час лише формувались теоретико-методологічні основи фольклористики, яка розвивалась у контексті етнографічних, етнологічних досліджень, джерелознавства. З кінця 1870-х рр. у Київському університеті викладав В. Антонович, який, за спогадами його учня, у майбутньому професора Харківського університету, засновника історико-філологічного товариства при цьому навчальному закладі Д. Багалія, «був професором «російської історії» і повинен був читати «отделы русской истории», але під цією офіційною термінологією ховався зміст української історії за стародавньої князівської й литовсько-польської доби, начерк українського джерелознавства»¹⁴⁶. Фольклорний матеріал, народна словесність слугувати професору В. Антоновичу джерелом трактування історичних процесів, етико-естетичним художнім вираженням знаменних подій. Такий підхід реалізовувався у змісті історичних, джерелознавчих дисциплін.

З 1875 р. в Університеті Святого Володимира викладав О. Котляревський, який викликав у студентів історико-філологічного факультету інтерес своїми лекціями і працями «з галузі народної словесності, що студії над нею він ставив на

¹⁴⁶ З іменем Святого Володимира: У 2-х кн. – Кн. 1 / Упор. В. Короткий, В. Ульяновський. – К.: Заповіт, 1994. – С. 275.

історичний ґрунт»¹⁴⁷. Д. Багалій згадував, що «цікавився він (О. Котляревський) пам'ятками української народної словесності за молодих років на Поділлі», «сам записував думи і казки»¹⁴⁸. Цей факт підтверджує: викладачі університетів спрямовувати своє наукове зацікавлення на дослідження народної словесності як джерелознавчої бази історії українського народу, що, безперечно, реалізовувалось у змісті історичної та філологічної підготовки майбутніх учителів.

Водночас з 1880-х рр. у навчальних планах підготовки студентів історико-філологічного факультету Університету Святого Володимира були введені дисципліни, які згідно з сучасною термінологією можна вважати **фольклористичними дисциплінами**. У період 1880 – у перше десятиліття ХХ ст. в університеті викладав професор європейського масштабу – М. Дашкевич, який був автором і розробником унікальних курсів: історія літератур, історія казки, повісті і роману, історія епосу, історія давньої народної словесності, історія французької літератури, історія італійської літератури тощо. Вчений-педагог особливу увагу приділяв вивченню історії світової літератури, починаючи від народної поезії, акцентував на методологічних принципах аналізу літературних текстів та зразків народної словесності, власне вийшов за межі вітчизняної науки у філологічних студіях – обґрунтував необхідність використовувати методологічний інструментарій до аналізу творів усної народної творчості, праць учених європейського рівня (М. Мюллера, В. Гумбольдта та ін.).

М. Дашкевича можна вважати одним із перших викладачів, хто в умовах класичної університетської освіти викладали народну словесність не як вкраплення у зміст літературознавчих, мовознавчих, історичних дисциплін, а як повноцінний курс – «Історія давньої народної словесності». У його змісті професор звертався насамперед до теоретико-методологічних принципів європейських фольклористичних шкіл (поглядів братів Грімм), до порівняльної методології давньої народної словесності,

¹⁴⁷ З іменем Святого Володимира: У 2-х кн. – Кн. 1 / Упор. В. Короткий, В. Ульяновський. – К.: Заповіт, 1994. – С. 280.

¹⁴⁸ Там само. – С. 275.

обґрунтованої у працях Т. Куна, В. Гумбольдта, Т. Бенфея та ін.¹⁴⁹.

М. Дашкевич у процесі викладання літературознавчих дисциплін, зокрема, історії літератури, приділяв значну увагу народній словесності як чиннику розвитку української літератури, європейських літератур. Обґрунтовуючи принципи порівняльно-історичної методології до аналізу літературного процесу (українського та західноєвропейського), М. Дашкевич, на думку Г. Александрової, вважав, що цей метод «уможливлював розгляд української літератури як художньої системи, яка адаптує, асимілює відповідно до законів свого розвитку інонаціональні елементи», таким чином, «він розширював поле зіставлень і протиставлень, які працювали на літературознавчу науку»¹⁵⁰.

Наприкінці 1860-х – протягом 1880-х рр. у Львівському університеті розпочався новий етап викладання філологічних та історичних дисциплін для майбутніх учителів-філологів, істориків. 1867 р. кафедру руської словесності очолив професор О. Огоновський, який активізував розробку питання методологічних засад структурування змісту філологічних дисциплін, насамперед обґрунтовуючи необхідність викладання народною, розмовною мовою (на відміну від Я. Головацького). Для О. Огоновського як учня засновника порівняльно-історичної граматики слов'янських мов Ф. Міклошича була близькою ідея самобутності української мови, у реалізації якої його учитель використовував український матеріал з етимології, топономастики, народної словесності, досліджував мову циган України.

О. Огоновський запропонував вивчати народну словесність як чинник самобутності української культури, як джерело поступу українського мистецтва, літератури. О. Огоновський викладав спектр літературознавчих дисциплін, окремі з яких варіювались щороку: «Перегляд історії літератури руської», «Пояснення староруського пам'ятника «Слово о полку Ігоревім», «Історія літератури руської у віці XVI і XVII», «Письменные

¹⁴⁹ Дашкевич Н.П. История древнейшей народной словесности (1881, март). Лекции, читанные в университете Св. Владимира. Автограф // Институт рукопису Національної бібліотеки України імені В. Вернадського. – Ф. 65. – Од. зб. 9. – Арк. 1-35.

¹⁵⁰ Александрова Г. У пошуках наукової істини (До 150-річчя від дня народження Миколи Дашкевича) / Галина Александрова // Дивослово. – 2002. – №9 – С. 69.

вправы и устни розправи о важнейших предметах литературных и граматичных», «Історія руської літератури в XVII – XVIII в.», «Пояснения летописи Несторовой», «Митология славянська», «Пояснение выбранных глав з памятников старословянских» та ін. Зміст лекційних та практичних занять, розроблених О. Огоновським засвідчує, що народна словесність вивчалась як чинник розвитку літератури, джерело мовознавчих студій, визначальний фактор становлення вітчизняного і слов'янського літературного процесу.

Друга половина XIX ст. в історії університетської освіти позначилась появою нових форм навчання (крім лекційних), а також адаптацією зарубіжних методів, прийомів у підготовці фахівців. Підтвердженням цієї тенденції оновлення методів і форм в університетському середовищі є те, що на початку 1890-х рр. професор О. Огоновський був керівником семінарію з російської філології. Семінарії включав такі проблеми: «Чтенє и поясненє деяких повестей Иосифа Федьковича; письменне вправы та устни розправи про важнейшие питання граматични и литературни», «Читанє и поясненє драмы Тараса Шевченка «Назар Стодоля», «Читанє и критично-естетичне поясненє повести Ивана Левицкого-Нечуя «Хмари», «Читанє и критично-естетичне поясненє важнейших творовъ Тараса Шевченка та ін. Проблематика тем практичного семінару під керівництвом О. Огоновського засвідчує зацікавлення народною словесністю з позиції її впливу на образну систему, стилістичний вимір, естетичний аспект авторських творів, що реалізовувалось у поглибленому текстологічному аналізі фольклорних текстів, вивчення «відфольклорної» генези літературних творів.

Провідні теоретичні засади, методологічні принципи, які були покладені в основу змісту філологічних дисциплін, які викладав О. Огоновський студентам Львівського університету, акумульовані у його праці «Історія літератури руської», яка вийшла друком у кількох частинах протягом 1887 – 1894 рр. Найважливіша ідея «Історії...» та відповідно змісту курсів, які входили до навчальних планів підготовки філологів та істориків в університеті, полягала у розгляді історії української літератури як унікального процесу розвитку національної культури. Русійною силою, яка визначала методологічні підходи до аналізу літературних творів, наукових праць з філології, учений-педагог

вважав народну словесність. У його фундаментальній праці фольклорній традиції відводиться роль чинника вираження національної самобутності у слов'янському культурному дискурсі.

Курси української мови та літератури у Чернівецькому університеті викладав професор С. Смаль-Стоцький, наукові зацікавлення якого підтримував професор Віденського університету Ф. Міклошич, відомий науковими розвідками про самобутність української мови, що підкріплювалось зразками народної словесності. З 1897 р. почав функціонувати студентський науковий семінар професора С. Смаль-Стоцького, який «передбачав усні доповіді та письмові розвідки студентів, премії студентам, формування спеціалізованої бібліотеки»¹⁵¹. Слухачами цього семінару були О. Кобилянська, І. Франко, який відзначав «європейський метод науковий» в організації семінару.

Наукова робота студентів з вивчення народної словесності. У другій половині XIX ст. народна словесність була об'єктом наукового аналізу з боку студентів – майбутніх учителів історії і філології – в умовах класичних університетів. Архівні документи засвідчують зацікавлення питаннями вивчення народної словесності студентами історико-філологічного факультету Університету Святого Володимира. Безумовно, у цьому напрямі науковим пошукам сприяли викладачі університету. У 1880-х рр. зусиллями В. Антоновича та його студентів була створена так звана «київська історична школа», в межах діяльності якої здійснювалась науково-дослідницька робота з історії України, Росії, джерелознавства, текстології. Увага зосереджувалась на залученні археологічного, історично-географічного, етнографічного матеріалу. Археології, географії, етнографії В. Антонович і його учні приділяли «поважне місце в історичному процесі України»¹⁵².

Д. Багалій свідчить, що за період навчання пройшов наукову школу В. Антоновича та В. Іконнікова, які викладали історичні дисципліни (історію Князівської Русі й України, українське джерелознавство, російську історіографію та ін.): «Я поніс з

¹⁵¹ Зайцева З.І. Проблема українських кафедр у Чернівецькому університеті до Першої світової війни [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vuzlib.com/content/view/1793/52/>. – Загол. з екрану. – Мова укр.

¹⁵² З іменем Святого Володимира: У 2-х кн. – Кн. 1 / Упор. В. Короткий, В. Ульяновський. – К.: Заповіт, 1994. – С. 276.

Києва на схід у центр Слобожанщини – Харків... все, що здобув у київській українській документальній школі свого вчителя В. Антоновича для викладів у Харківському університеті... Я йшов туди як початкуючий молодий учений..., як свідомий український діяч, що ним мене утворило київське оточення, щоб розробляти там непорушену ще зовсім цілину – краєву історію Слобідської України і тим виконувати обов'язок українського громадянина»¹⁵³. Цей факт промовисто засвідчує визначальну роль наукової традиції у формуванні осередків українознавчих, зокрема, етнографічних та фольклористичних, досліджень, її вплив на оновлення процесу підготовки майбутніх філологів та істориків на засадах культурологічних пріоритетів в освіті, на основі національно свідомого імперативу світосприйняття.

Активізації наукових спрямувань студентської молоді, безумовно, сприяла цілісна, злагоджена робота товариств, установ при університетах, одним із напрямів яких були краєзнавчі дослідження, етнографічно-збиральницька діяльність, організація допоміжних інституцій (бібліотек, музеїв тощо). Так, 1880 р. при Харківському історико-філологічному товаристві «було створено дві бібліотеки й історичний архів, основу якого склали документи зі сховищ Слобідської України... На початку 90-х рр. ХХ ст. було зібрано більше 52 тис. одиниць документів, і він став наймасштабнішим в Україні і єдиним свого роду сховищем матеріалів, які мали особливе значення для вивчення історії і культури Слобідської України XVIII – першої половини ХІХ ст. До роботи в архіві залучались студенти історико-філологічного факультету, які використовували його матеріали для підготовки наукових розвідок»¹⁵⁴.

Викладачі університетів спрямовували наукові пошуки студентів на дослідження народної словесності, аналізу етнографічної специфіки окремих регіонів. Натхненником науково-фольклористичної та етнографічної діяльності майбутніх істориків і філологів був професор М. Сумцов, який як керівник Харківського історико-філологічного товариства заснував при університеті премії імені О. Потебні, М. Дринова, Е. Редіна,

¹⁵³ З іменем Святого Володимира: У 2-х кн. – Кн. 1 / Упор. В. Короткий, В. Ульяновський. – К.: Заповіт, 1994. – С. 286.

¹⁵⁴ Назаренко В.Ю. Харьковское историко-филологическое общество. Вопросы литературоведения / Вадим Юрьевич Назаренко. – Харьков, 1999. – С. 15-16, 87.

М. Лисенка, Т. Шевченка за щорічні кращі студентські роботи, що «набуло особливого значення у підготовці наукових і вчительських кадрів з етнографії і фольклористики»¹⁵⁵.

Педагогічна дія викладачів університету на студентську молодь реалізувалась у активізації їх наукових зацікавлень. Зокрема, авторитет ученого-педагога О. Огоновського спонукав вдумливих, небайдужих молодих людей до філологічних, українознавчих, фольклористичних досліджень. Майбутній відомий фольклорист зі світовим ім'ям, завідувач першої кафедри фольклору та етнографії (1939) Ф. Колесса на університетському семінарі «виступив з результатами своєї роботи з проблеми взаємозв'язків літературної та народної версифікації, за що отримав високу оцінку з боку свого викладача»¹⁵⁶.

У другій половині ХІХ ст. ще не спостерігалось планової організації *фольклорної чи етнографічної практик* у процесі професійної підготовки майбутніх філологів та істориків. Однак кристалізувався досвід здійснення фольклорної та етнографічної збиральницької роботи у науковому та педагогічному середовищі, в університетських умовах. Зародження експедиційної форми фольклористичної роботи в Україні пов'язане з ім'ям засновника польської фольклористики З. Доленги-Ходаковського, який на початку ХІХ ст. здійснив подорож українськими землями, частину матеріалів якої згодом використав М. Максимович при укладанні відомих збірників («Малороссийские песни, изданные М. Максимовичем (1827); «Украинские народные песни, изданные Михаилом Максимовичем (1834)). Водночас складання професійних програм збирання фольклору стало одним із провідних напрямів діяльності відомих організацій, які сприяли становленню науково-професійних підвалин вітчизняної фольклористики. У 1830 – 1840-х рр. у Львові активну збирацьку фольклористичну роботу розгорнув М. Шашкевич, який разом зі своїми сподвижниками І. Вагилевичем та Я. Головацьким «польові

¹⁵⁵ Фрадкін В. Спадщина М. Сумцова / В. Фрадкін // Україна на межі тисячоліть: етнос, нація, культура: Доповіді та повідомлення. Кн. 1-2 // НАН України, ІМФЕ імені М. Рильського, Міжнародна асоціація етнологів. – К.: Вид-цтво Асоціації етнологів, 2000. – С. 274.

¹⁵⁶ Грица С.Й. Ф.М. Колесса / С.Й. Грица. – К.: Держ. вид-во образотворчого мистецтва і музичної л-ри УРСР, 1962. – С. 14.

фіксації вів за методикою, що й нині поширена у практиці фольклористів і етнографів: у спеціальних зошитах, олівцем з наступним підведенням цих записів чорнилом»¹⁵⁷.

З 1850 р. в Україні розповсюджувалась «Програма етнографічна» Російського Географічного Товариства, а також програма його Південно-Західного відділення, складена М.П. Драгомановим. Наприкінці 1870-х рр. за ініціативи членів Харківського історико-філологічного товариства, переважно викладачів університету, були створені спеціальні програми збирання фольклорно-етнографічних матеріалів. Зокрема, професори університету опублікували у харківській періодиці рекомендації вивчення історико-географічних та археологічних відомостей (Д. Багалій), програму збирання фольклорних та етнографічних відомостей про сільське населення Харківської губернії (М. Сумцов), програму для описання побуту сільського населення (П. Єфименко)¹⁵⁸. До фольклорно-етнографічної збирацької діяльності залучалися студенти. Саме у Харківському університеті були започатковані традиції студентської фольклорної практики, мета якої була надзвичайно утилітарна – збирання матеріалу для організації Етнографічного музею при університеті.

У студентському середовищі Львова 1883 р. з ініціативи І. Франка був організований гурток при «Академічному братстві». Керівник гуртка склав програму вивчення побуту та культури народу і організував мандрівку Західною Україною, метою якою було ознайомлення з «народними скарбами та історичним пам'ятками свого краю» (І. Франко).

У **виховній роботі** різних навчальних закладів, класичних університетах другої половини ХІХ ст. з ініціативи викладачів, які мали національно свідому позицію щодо популяризації народного мистецтва, фольклорної традиції, які вважали народну словесність рушійним чинником формування національної еліти, відбувалися заходи, кристалізувались традиції, які засвідчили залучення молоді до національної культури, фольклору.

¹⁵⁷ Кирчів Р. Етнографічно-фольклористична діяльність «Руської трійці» / Роман Кирчів. – Львів: Інститут народознавства НАН України, 2011. – С. 72.

¹⁵⁸ Назаренко В.Ю. Харьковское историко-филологическое общество. Вопросы литературоведения / Вадим Юрьевич Назаренко. – Харьков, 1999. – С. 102.

У гімназіях, випускники яких ставали у подальшому студентами університетів, спостерігалась тенденція закріплення традицій на основі народнопісенної культури. І. Курляк, досліджуючи устрій та національно-освітні традиції галицьких українських гімназій (1864 – 1918 рр.), зауважує, що за участю гімназійних професорів у них щороку підтримувалися і розвивалися такі традиції, як: відзначення річниць смерті Т. Шевченка, М. Шашкевича, дати знесення кріпацтва, урочистості з приводу для релігійного патрона гімназії (напр., св. Миколай у Станіславській школі, св. Костянтин – у Коломийській тощо). Яскраве національне забарвлення мали релігійні свята, які супроводжувалися традиційними колядками, щедрівками, забавами¹⁵⁹. Цей факт підтверджує повагу до етнічних традицій, до народної пісні з боку національно свідомої педагогічної громадськості, учнівської молоді. Не випадково атмосфера виховання молоді на етнопедагогічних засадах зберігалась серед викладачів та студентів університетів.

А. Кримський, прослідкувавши соціально-культурні чинники становлення професіоналізму М. Лисенка в студентський період, окреслив загальну атмосферу в Університеті Святого Володимира у 1860-х рр., коли студенти «занурювались» у своєрідне виховне середовище: «У Києві молодий студент опинився в новому для нього товаристві й захопивсь народницьким (українофільським) рухом, що тоді панував. У гурті товаришів-українців йому (М. Лисенку. – М.В.) раз у раз доводилось слухати українські пісні, і він взявся записувати їх... Київ за тих часів охоче відвідували й кобзарі, – через них музика-етнограф уперше познайомився з українськими думами. Таким чином склавсь його перший «Збірник українських пісень» (1869)¹⁶⁰. Безперечно, таке виховне середовище впливало на формування у майбутніх філологів, істориків національно свідомої позиції у подальшій професійній (науковій чи педагогічній) діяльності.

В університетах, що функціонували на західноукраїнських землях в умовах польського та австро-угорського ідеологічного

¹⁵⁹ Курляк І.Є. Українська гімназійна освіта у Галичині (1864 – 1918 рр.): монографія / І.Є. Курляк. – Львів. – 1997. – С. 30.

¹⁶⁰ Кримський А.Ю. Твори: В 5-и тт. – Т. 3: Мовознавство. Фольклористика / Редкол.: І.К. Білодід (голова), О.І. Галусець, О.І. Дей та ін. / А.Ю. Кримський. – К.: Наук. думка, 1973. – С. 487.

тиску, залучення студентів до народних традицій, етнічної пісенності відбувалось у процесі організації студентських товариств та в межах їх діяльності – залучення до народнопісенної культури. Ініціатива проведення цих заходів належала викладачам університетів. Так, професор Чернівецького університету С. Смаль-Стоцький згадує: Як давній бурсак, знав я добре, що до серця людського найліпший ключ – це пісня. В «Союзі» склав я і добре вивчив хор, і «Союз» почав співати. Співав добре, добрі були голоси. У Чернівцях і поза Чернівцями на концертах і забавах, скрізь лунала гарна українська пісня, всюди чарувала своїх і чужих, гуртувала і єднала своїх до купи»¹⁶¹.

В. Сімович як активний учасник і член молодіжних організацій, акцентував увагу на діяльності перших студентських товариств «Січ» і «Союз» в Чернівцях у напрямі пробудження національної самосвідомості української молоді: «Особливо поживається діяльність товариства «Союз», коли його очолив відомий учений, громадсько-політичний діяч С. Смаль-Стоцький. Саме в цей період роботи студентства встановились тісні контакти з селом, зростає національна свідомість українців, були відкриті хати-читальні в окремих селах, організовано ряд культурно-освітніх заходів»¹⁶². Авторитет викладача університету, визначена ним просвітницька мета студентської організації, сприяння популяризації української народної пісні визначили формування національної свідомості, дієву громадянську позицію багатьох молодих людей – у майбутньому діячів науки, культури, освіти.

Діяльність викладачів-науковців у вітчизняних класичних університетах другої половини ХІХ ст. визначила фундаментальні засади вивчення народної словесності, традиційної етнічної культури, що зумовило становлення наукових шкіл української фольклористики, зародження системи фольклористичної підготовки майбутніх фахівців. Тенденція вивчення народної словесності у зв'язку з історичними подіями була започаткована громадським діячем, етнографом,

¹⁶¹ Сірополко С. Історія освіти в Україні / Степан Сірополко. – К.: Наук. думка, 2001. – С. 619.

¹⁶² Сімович В. Розвиток студентського життя в Чернівцях // «Січ». Альманах в пам'ять 40-х роковин основання товариства «Січ» у Відні. Зібрали і видали З. Кузеля і М. Чайківський у Львові. – 1908. – С. 530.

фольклористом, поетом, драматургом, істориком, одним із організаторів Кирило-Мефодіївського братства, викладачем Університету Святого Володимира **Миколою Івановичем Костомаровим** (1817 – 1885).

М. Грушевський згадував, що для М. Костомарова перший рік університетської професури (1846) був «моментом великого задоволення своєю діяльністю», адже «його наукова робота стала на університетські рейки; дослідча і педагогічна праця, культура, наука і практична політична праця для народу, заняття поезією і наукою, пляни наукові і громадсько-політичні, історія і фольклор ув'язуються згідливо і гармонійно»¹⁶³.

М. Костомаров активно займався збиральницькою діяльністю на Волині, Харківщині. Л. Підгорна, досліджуючи первні формування наукового світогляду відомого історика-фольклориста, зазначає, що «найбільше зацікавлення в нього викликали ті жанри фольклору, які можна вважати головним джерелом народного духу, – думи та історичні пісні»¹⁶⁴. Результати його експедицій реалізовані у розвідці «Про історичне значення руської народної поезії», в «Трудах етнографічно-статистичної експедиції в західно-руський край» (томи III, IV, V за ред. М. Костомарова, 1872 – 1877).

У процес оновлення змісту, форм і методів вивчення народної словесності, у формування теоретико-методологічних засад міфологічної школи в українській фольклористиці здійснив вагомий внесок професор кафедри слов'янської філології Університету Святого Володимира **Олександр Олександрович Котляревський** (1837 – 1881). Професор досліджував проблем слов'янознавства (мовознавства, діалектології, літературознавства), що відбилось на змісті дисциплін, які він викладав для студентів історико-філологічного факультету: «Історико-філологічний огляд слов'янських племен», «Історія слов'янознавства», «Вступ до слов'янських старожитностей», «Огляд слов'янських говірок», «Історія болгарської та сербської літератур», «Історія польської літератури», «Огляд давньоруської

¹⁶³ Етнографічні писання Костомарова. Зібрані заходом Академічної комісії української історіографії / за ред. акад. М. Грушевського. – Репр. вид. (1930) / НАН України, ІМФЕ ім. М. Рильського; Відп. за вип. Г.А. Скрипник. – К.: Вид-во ІМФЕ НАН України, 2006. – С. 38.

¹⁶⁴ Підгорна Л.М. Фольклористичні концепції Миколи Костомарова: Тексти лекцій / Л.М. Підгорна. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. – С. 11.

писемності», «Загальне слов'язнознавство», «Історія та енциклопедія слов'язнознавства».

У процесі викладання базових і спеціалізованих курсів О. Котляревський використовував матеріал з народного життя, зокрема, і зразки народної словесності українського та слов'янських етносів. Цей матеріал слугував основою розуміння самотності літературного процесу, етнографічної специфіки, етнологічних особливостей. Безпосередньо для розвитку української фольклористики як науково-освітньої галузі важливим є то факт, що О. Котляревський був одним із теоретиків міфологічної школи, що відбивалось і на змісті його авторських курсів і спецкурсів.

Інноваційні процеси вивчення народної словесності в університетській практиці пов'язані з постаттю професора **Миколи Петровича Дашкевича** (1852 – 1908). Він був викладачем європейського рівня, про що свідчить його обізнаність у загальносвітових філологічних теоріях, концепціях, зокрема, і у галузі фольклористики. М. Дашкевич є розробником фольклористичних курсів з історії епосу, історії, казки, повісті і роману, історії давньої народної словесності, історії літератур на основі порівняльного текстологічного аналізу фольклорних текстів та авторських творів різних європейських літератур. Як науковець, М. Дашкевич досліджував західноєвропейські літературу періоду середньовіччя, творчість В. Шекспіра, Й. Гете, О. Пушкіна, М. Лермонтова, М. Гоголя, І. Котляревського, А. Метлинського, глибоко цікавився методологічними теоріями зарубіжних учених: братів Грімм, Т. Бенфея, Т. Куна, В. Гумбольдта та ін. Наукові зацікавлення педагога, безперечно, реалізовувались у змісті дисциплін літературознавчого циклу, а також у процесі викладання авторського курсу, який можна вважати першою фольклористичною дисципліною у класичних університетах, – історії давньої народної словесності.

В університетському середовищі другої половини ХІХ ст. вирізнялись постаті національно свідомих викладачів, яких характеризувала особлива здатність згуртовувати навколо себе вдумливих, ціннісно зорієнтованих на вивчення та дослідження національної культури, історії, мови, народної словесності, мистецтва молодих людей. В Університеті Святого Володимира такою особистістю був **Володимир Боніфатійович Антонович**

(1834 – 1908). Він, учень М. Максимовича (був його науковим керівником), цікавився етнографією, народною словесністю, яку вивчав у контексті історичної наукової проблематики. Його праці засвідчують комплексний підхід до аналізу історичних процесів в Україні, а народна словесність сприяла їх розумінню для формування національної ідеї українства.

Через зміст власних викладів, через активні форми залучення майбутніх істориків до науково-дослідницьких пошуків, через організацію у своїй оселі освітнього простору, де студенти студіювали фундаментальні праці з історії, археології, джерелознавства, етнографії, народної словесності), відбувалось формування національно свідомої української еліти – майбутніх учителів, науковців, громадських діячів. В історію університетської освіти В. Антонович увійшов як засновник київської історичної школи, послідовниками якої були його студенти, у майбутньому відомі історики-педагоги, громадські діячі: М. Грушевський, Д. Багалій, М. Довнар-Запольський, О. Маркевич та ін.

З іменем **Олексія Івановича Маркевича** (1847 – 1903) пов'язаний процес оновлення історичної підготовки майбутніх фахівців у Новоросійському університеті: він «поруч з В. Антоновичем став першим, хто прочитав багатоаспектний курс історії України, заклавши традицію структурування курсів з історичної україністики»¹⁶⁵. Дослідники історії Новоросійського університету зауважили, що викладач «багато уваги приділяв етнографії, фольклористиці, археографії, проблемам літописання, вивчав процеси економічного й культурного розвитку Південної України», про це свідчать його праці, присвячені Т. Шевченкові, М. Костомарову, Г. Квітці-Основ'яненку, огляди матеріалів журналу «Киевская старина»¹⁶⁶.

Поет, фольклорист, мовознавець, перекладач, видавець, доктор слов'яно-руської філології, ад'юнкт-професор кафедри російської словесності Харківського університету, професор кафедри російської словесності Університету Святого Володимира **Амвросій Лук'янович Метлинський** (1814 – 1870)

¹⁶⁵ *Попова Т.Н.* Историография в лицах, проблемах, дисциплинах. Из истории Новороссийского университета / Т.Н. Попова. – Одесса: Арстропринт, 2007. – С. 37.

¹⁶⁶ *Історія Одеського університету (1865 – 2000) / Гол. ред. В.А. Сминтина.* – Одеса: АстроПринт, 2000. – С. 32.

викладав курси з теорії літератури, історії російської і української мов і народної словесності.

Професор усвідомлював значущість науково-дослідницької роботи для майбутніх філологів та істориків, формування у них дослідницької культури, написання наукових розробок з проблем народної словесності. Сучасник А. Метлинського М. Сумцов констатував, що професор практикував проведення практичних занять «у вітчизняному слові», він «керував вибором теми і посібників, розбирав твори на лекціях та знайомив студентів з найкращими творами новітньої російської словесності з часів Жуковського шляхом читання і розбору»¹⁶⁷. Професор розробив спектр тем наукових праць для студентів. Їх проблематика охоплювала давню і нову літературу, народну словесність, обрядовість, мову. Дослідницькі зацікавлення майбутніх учителів-істориків та філологів він спрямовував на вивчення народної словесності українців, окремих регіонів України та слов'янських народів, зокрема, білорусів.

Учень А. Метлинського **Олександр Опанасович Потебня** (1835 – 1891) здобув авторитет у світовому мовознавстві, літературознавстві, фольклористиці як талановитий вчений, як розробник порівняльно-історичної теорії мовознавства, як основоположник психологічного напрямку у слов'янському мовознавстві, психологічної школи в українській фольклористиці. Значна частина наукового доробку вченого (майже половина) присвячена дослідженню народної словесності крізь призму міфології, мовних явищ, діалектології, літератури, історії, української і слов'янської культур. На думку М. Дмитренка, «в основі фольклористичної концепції О. Потебні лежить теза про неперервність, повсюдність і повсякденність народної творчості... Через глибоке розуміння мови, фольклору О. Потебня розкрив закономірності розвитку цивілізації, психологію народу й індивіда, психологію творчості»¹⁶⁸.

Провідні ідеї фольклористичної концепції О. Потебні реалізовувались у педагогічній діяльності, у процесі викладання базових курсів на історико-філологічному факультеті

¹⁶⁷ Сумцов М.Ф. Дослідження етнографії та історії культури Слобідської України. Вибр. праці / Упор., підгот. тексту, передм., післямова та прим. М.М. Красикова / М.Ф. Сумцов. – Харків: Вид-во «АТОС», 2008. – С 351-352.

¹⁶⁸ Дмитренко М.К. Українська фольклористика другої половини ХІХ століття: школи, постаті, проблеми / М.К. Дмитренко. – К.: Вид-во «Сталь», 2004. – С. 274.

Харківського університету (теорії словесності, російської мови, діалектології). Теоретико-методологічні засади основоположника психологічної школи в українській фольклористиці викладені у лекційних матеріалах, виданих посмертно: «Із лекцій з теорії словесності. Байка. Прислів'я. Приказка» (1894), «Із записок з теорії словесності» (1905)¹⁶⁹. Авторитет О. Потебні як педагога, вченого, фольклориста був підкріплений підготовкою ним наукової української та зарубіжної еліти.

Інтенсифікація розвитку української фольклористики як науково-освітньої галузі пов'язана з іменем **Миколи Федоровича Сумцова** (1854 – 1922). Науковець-педагог ініціював разом з колегами створення сучасної наукової бібліотеки імені В.Г. Короленка, першого педагогічного товариства (педагогічного відділу при Харківському історико-філологічному товаристві у 1882 р.). Ідеї праць вченого-педагога покладені в основу обґрунтування теоретико-методологічних засад міфологічної, культурно-історичної наукових шкіл: «Про весільні обряди, переважно руські» (1881, магістерська дисертація), «Хліб в обрядах і піснях» (1885, докторська дисертація). До фольклористичної галузі належить величезна частина його праць (їх загальна кількість перевищує 1500).

Синтезованою працею, яка засвідчує комплексний підхід М. Сумцова до дослідження регіону Слобожанщини на основі етнографічного та фольклорного матеріалу, є фундаментальна розробка «Слобожани» (1918)¹⁷⁰. У цій праці реалізовано наукові-дослідницькі пошуки вченого й узагальнено змістовий матеріал університетських дисциплін, які професор викладав протягом кількох десятиліть у Харківському університеті. У цій визначній історико-етнографічній розвідці окреслено проблематику змісту дисциплін історичного, етнографічного, фольклористичного спрямування для майбутніх істориків: історичні етапи розвитку регіону; соціально-економічний устрій; діяльність інтелігенції, митців; повір'я, звичаї і побут слобожан; кобзарство; фольклористи, етнографи і письменники регіону; дослідники народної культури Слобідської України, стан освіти і науки краю.

¹⁶⁹ Дмитренко М.К. Олександр Потебня як фольклорист: монографія / М.К. Дмитренко. – К.: Вид-во «Сталь», 2012. – С. 34.

¹⁷⁰ Сумцов М.Ф. Дослідження етнографії та історії культури Слобідської України. Вибр. праці / Упор., підгот. тексту, передм., післямова та прим. М.М. Красикова / М.Ф. Сумцов. – Харків: Вид-во «АТОС», 2008. – 558 с.

Безумовно, вчений-педагог заклав основи комплексного вивчення культури Слобожанщини, залучаючи при цьому фольклорний матеріал (історичні пісні, весільні, замовляння тощо), відомості з історії фольклористики (аналіз результатів діяльності фольклористів та етнографів: Г. Квітки-Основ'яненка, А. Метлинського, І. Манжури, Я. Щоголева, Б. Грінченка та ін.

Саме завдяки такому підходу до вивчення народної словесності М. Сумцова можна вважати викладачем з інноваційним типом мислення, педагогом європейського рівня, який став одним із розробників контекстного та функціонального підходів в українській фольклористиці в умовах університетської освіти.

М. Сумцов сприяв оновленню змісту філологічних та історичних дисциплін у процесі професійної підготовки вчителів на засадах міфологічної та культурно-історичної наукових шкіл. Особливо варто відзначити спрямованість вченого-педагога на контекстне вивчення української народної словесності (крізь призму міфології, обрядовості, історії). М. Сумцов був одним із перших укладачів професійних програм організації етнографічних та фольклорних експедицій. Він уклав ряд програм і вказівок, якими «користувались десятки і сотні краєзнавців, всі прихильники українського народного мистецтва»¹⁷¹. М. Сумцов заснував перший в Україні Етнографічний музей, у якому була представлена матеріальна і духовна культура Слобожанщини. Надзвичайною активністю відзначалась діяльність професора із залучення студентів історико-філологічного факультету до збирання етнографічного, фольклорного матеріалу, що свідчить про цілеспрямовану організацію серед студентів фольклорно-етнографічної практики. Стимулював він науково-дослідницькі пошуки національно свідомої молоді в галузі фольклористики та етнографії, заснувавши ряд іменних премій.

Викладачі університетів впроваджували елементи народної словесності у зміст лінгвістичних та літературознавчих дисциплін, розробляли фольклористичні курси, сприяли

¹⁷¹ Фрадкін В. Спадщина М. Сумцова / В. Фрадкін // Україна на межі тисячоліть: етнос, нація, культура: Доповіді та повідомлення. Кн. 1-2 // НАН України, ІМФЕ ім. М. Рильського, Міжнародна асоціація етнологів. – К.: Вид-цтво Асоціації етнологів, 2000. – С. 272.

дослідницьким пошукам, збиральницькій діяльності майбутніх фахівців, спрямовували виховну роботу зі студентством, керуючись, як правило, комплексним підходом вивчення народної словесності, традиційної культури українського етносу, слов'янських народів, застосовуючи міждисциплінарні зв'язки, методологічні принципи інших наук, які лише розвивались, – етнографії, етнології, історіографії, джерелознавства, мовознавства, літературознавства.

Творчо-пошукові завдання

1. Знайдіть 5 зразків фольклорних текстів (наприклад, колискова, дитяча пісня, пісня про кохання, приказка, прислів'я тощо). Визначте, у чому полягає виховний вплив кожного зразка на особистість дитини, як їх художньо-естетичний потенціал втілюється у народній педагогіці.

2. Охарактеризуйте провідні тенденції розвитку фольклорно-етнографічних студій на межі XVIII – XIX ст. (за працею відомого сучасного вченого-фольклориста С. Грици «Українська фольклористика XIX – початку XX століття і музичний фольклор» (2007)).

3. Проаналізуйте кілька творів Г. Сковороди з позиції втілення у них принципу народності, який утверджував у педагогіці український філософ.

4. Скориставшись сайтом електронної навчальної бібліотеки української фольклористики Львівського національного університету імені Івана Франка (http://www.lnu.edu.ua/faculty/Philol/www/laboratory_folk_studies/lab_folk_el_library.php), визначте пріоритетні напрями вивчення і дослідження народної словесності, які окреслив М. Максимович у передмові видання «Малороссийские песни» (1827).

5. Проаналізуйте зміст, структуру, теоретико-методологічні засади укладання видань М. Максимовича «Сборник украинских песен» (1849) та «Украинские народные песни» (1834), використавши першоджерельні ресурси названого сайту.

6. Дослідіть, які ідеї вивчення народної словесності сформульовані М. Максимовичем у науково-методичній праці до

університетського курсу «История древней русской словесности» (1839, Ч. 1).

7. Простудіювавши працю Я. Головацького «Три вступительні преподаванія о русской словесности» (1849), визначте підходи вченого-педагога до проблеми вивчення народної словесності в освітній практиці.

8. Ознайомтесь з працею М. Сумцова «Современная малорусская этнография» (Ч. 1, 1893; Ч. 2, 1897), скориставшись електронним ресурсом бібліотеки Львівського національного університету імені Івана Франка (http://www.lnu.edu.ua/faculty/Philol/www/laboratory_folk_studies/lab_folk_el_library.php). Охарактеризуйте стан вивчення фольклору та етнографії на українських землях у ХІХ ст.

9. На основі інтернет-ресурсу енциклопедії Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка визначте специфіку змісту філологічних дисциплін в другій половині ХІХ ст. (<http://wiki.univ.kiev.ua/index.php>), проаналізуйте значення фольклорної складової у процесі їх вивчення.

Темі рефератів

1. Організація вертепів студентами Києво-Могилянської академії.

2. Основні напрями фольклористично-етнографічної діяльності «Руської трійці».

3. Внесок І. Срезневського у розвиток університетської фольклористики.

4. Науково-педагогічна діяльність М. Максимовича у дослідницькому дискурсі.

5. «К объяснению и истории Слова о Полку Игореве» М. Максимовича: аналіз фольклорних витоків пам'ятки.

6. Вплив науково-педагогічної діяльності М. Максимовича на розвиток української фольклористики та традиції наукової школи М. Максимовича у Київському університеті.

7. «Слов'янська міфологія» (1846) М. Костомарова: лекційні матеріали до викладання історичних дисциплін в Університеті Святого Володимира.

8. «Із лекцій з теорії словесності: Байка. Прислів'я. Приказка» (1894), «Із записок з теорії словесності» (1905) О. Потебні: питання теорії і практики дослідження і вивчення фольклору.

9. Ретрансляція науково-фольклористичної концепції професора Харківського університету М. Сумцова у викладацькій діяльності.

10. Харківське історико-філологічне товариство: постаті, проблеми, освітня практика.

Питання для самоконтролю

1. Лаконічно визначте педагогічний потенціал уснопоетичних творів.

2. З'ясуйте специфіку вивчення народної словесності у києво-руський період, у козацьких і братських школах.

3. Охарактеризуйте практику вивчення фольклорної традиції у навчально-виховному процесі Києво-Могилянської академії.

4. Тезисно охарактеризуйте внесок викладачів Києво-Могилянської академії у процес вивчення фольклору в освітній практиці.

5. Проаналізуйте основні напрями фольклористично-етнографічної діяльності «Руської трійці» та їх внесок у процес філологічної підготовки у Львівському університеті.

6. Зробіть висновок щодо ролі гуртка «любителів української народності» Харківського університету у становленні української фольклористики як науково-освітньої галузі.

7. Якими факторами зумовлений інтерес М. Максимовича до фольклорного слова?

8. Визначте пріоритетні принципи аналізу народної пісенності у працях, збірниках М. Максимовича.

9. У чому полягало новаторство у викладанні курсу історії російської словесності М. Максимовичем у Київському університеті?

10. Чому передмова до збірника «Малороссийские песни» (1827), укладеного М. Максимовичем, вважається «маніфестом української фольклористики»?

11. Які форми і методи вивчення історії російської словесності, усної народної творчості використовував М. Максимович в освітній практиці?

12. Тезисно окресліть вплив М. Максимовича на розвиток української фольклористики.

13. Визначте наслідки знакової події для української філологічної науки – відкриття кафедри руської словесності у Львівському університеті 1848 р.

14. Які ідеї висловив Я. Головацький у праці «Три вступительні преподаванія о русской словесности» (1849), що вплинули на подальший розвиток фольклористичних університетських студій, науки про фольклор в цілому?

15. Охарактеризуйте внесок О. Огоновського в оновлення змісту філологічних дисциплін, насамперед щодо вивчення народної словесності.

16. Визначте провідні теоретико-методологічні засади діяльності М. Костомарова у вимірах становлення української університетської фольклористики.

17. Назвіть основні форми, методи вивчення і дослідження народної словесності студентами історико-філологічних факультетів університетів.

18. У змісті яких дисциплін вивчалась народна словесність у класичних університетах різних регіонів України?

19. Які чинники сприяли вивченню і дослідженню фольклорного та етнографічного матеріалу студентами класичних університетів України?

Література до теми:

1. *Александрова Г.* У пошуках наукової істини (До 150-річчя від дня народження Миколи Дашкевича) / Галина Александрова // Дивослово. – 2002. – №9 – С. 67-69.

2. *Білецький Л.* Основи української літературно-наукової критики / Леонід Білецький. – Репр. вид. (Прага, 1925). – К.: Либідь, 1998. – 408 с.

3. *Гарасим Я.* Культурно-історична школа в українській фольклористиці / Я. Гарасим. – Львів: ЛДУ ім. Івана Франка, 1999. – 144 с.

4. *Гнатюк М.* Розвиток літературознавчих концепцій у Львівському університеті (1848 – 1918) / М. Гнатюк // Українська

філологія: школи, постаті, проблеми: зб. наук. праць Міжнар. наук. конф., присвяченої 150-річчю від заснування кафедри української словесності у Львівському університеті. – Львів: Світ, 1999. – Ч. 1. – С.56-64.

5. *Грица С.* Українська фольклористика XIX – початку XX століття і музичний фольклор: нарис / С. Грица. – К.; Тернопіль: АСТОН, 2007. – 152 с.

6. *Грушевський М.С.* Історія української літератури: В 6-и тт. 9 кн. – Т. 1. / [Упоряд. В.В. Яременко; авт. передм. П.П. Кононенко; прим. Л.Ф. Дунаєвської]. – К.: Либідь, 1993. – 392 с. («Літературні пам'ятки України»).

7. *Дмитренко М.К.* Олександр Потебня як фольклорист: [монографія] / М.К. Дмитренко. – К.: Сталь, 2012. – 536 с.

8. *Дмитренко М.К.* Українська фольклористика другої половини XIX століття: школи, постаті, проблеми / Микола Дмитренко. – К.: Сталь, 2004. – 384 с.

9. Енциклопедія Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wiki.univ.kiev.ua/index.php> . – Загол. з екрану. – Мова укр.

10. Етнографічні писання Костомарова. Зібрані заходом Академічної комісії української історіографії / за ред. М. Грушевського. – Репр. вид. (1930) / НАН України, ІМФЕ імені М. Рильського; відп. за вип. Г.А. Скрипник. – К.: ІМФЕ НАН України, 2006. – 352 с.

11. З іменем Св. Володимира: у 2-х кн. Кн. 1 / [Упоряд. В. Короткий, В. Ульяновський]. – К.: Заповіт, 1994. – 398 с.

12. Историко-филологический факультет Харьковского университета за первые сто лет его существования (1805 – 1905) / Под ред. М.Г. Халанского и Д.И. Багалея; вступ. ст. Т.Г. Павловой. – Х.: Изд-во САГА, 2007. – 45, 168, 390, XII с., 15 с. портр.

13. *Іванова О.В.* Фольклористичні праці М.Ф. Сумцова в контексті української фольклористики другої половини XIX – початку XXI ст.: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. філол. наук: 10.01.07 – фольклористика / О.В. Іванова; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2002. – 19 с.

14. *Івановська О.П.* Традиції фольклористичної наукової школи Шевченкового університету / Олена Івановська // Література. Фольклор. Проблеми поетики. – Вип. 33. – Ч. 2. – К.: Київський університет, 2009. – С. 9-13.

15. *Кирдан Б.П.* Собиратели народной поэзии. Из истории украинской фольклористики XIX в. / Б.П. Кирдан. – М.: Наука, 1974. – 280 с.

16. *Кирчів Р.* Етнографічно-фольклористична діяльність «Руської трійці» / Роман Кирчів. – Львів: Ін-т народознавства НАН України, 2011. – 422 с.

17. *Кирчів Р.* Маніфест української фольклористики / Роман Кирчів // Народна творчість та етнографія. – 2008. – №6. – С. 46-59.

18. *Колесник І.І.* Інтелектуальне співтовариство як засіб легітимації культурної історії України. XIX століття / І.І. Колесник // Український історичний журнал. – 2008. – №1. – С. 169-193.

19. *Короткий В.А., Біленький С.Г.* Михайло Максимович та освітні практики на Правобережній Україні в першій половині XIX століття / В.А. Короткий, С.Г. Біленький. – К.: Київський ун-т, 1999. – 388 с.

20. *Лавріненко О.А.* Історія педагогічної майстерності: навч. посібн. для студ. пед. ВНЗ, аспірантів, вчителів / Олександр Лавріненко. – К.: Богданова А.М., 2009. – 328 с.

21. *Лановик М.Б., Лановик З.Б.* Українська усна народна творчість: підр. / М.Б. Лановик, З.Б. Лановик. – 3-тє вид., стер. – К.: Знання-Прес, 2005. – 591 с.

22. *Ликов В.Н.* Етнопедагогіка: навч. посібн. для студентів вищих навчальних закладів / В.Н. Ликов. – Кіровоград: РВВ КДПУ, 2003. – 208 с.

23. *Медвідь Л.А.* Історія національної освіти і педагогічної думки в Україні: навч. посібн. / Л.А. Медвідь. – К.: Вікар, 2003. – 335 с.

24. *Назаренко В.Ю.* Харьковское историко-филологическое общество. Вопросы литературоведения / Вадим Юрьевич Назаренко. – Харьков, 1999. – 288 с.

25. *Огоновський О.* Історія літератури руської [української]. Ч. I (XI – XVIII вік). – Львів, 1887; Ч. IV

(Етнографія). – Львів, 1894. // Фотопередрук з післясловом Олекси Горбача. – Мюнхен, 1992. – 244 с.

26. *Панішевич О.І.* Розвиток українського шкільництва на Буковині (XVIII – початок XX ст.): [монографія] / О.І. Панішевич. – Чернівці: Рута, 2002. – 520 с.

27. *Підгорна Л.М.* Фольклористичні концепції Миколи Костомарова: тексти лекцій / Л.М. Підгорна. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2008. – 72 с.

28. *Сірополко С.* Історія освіти в Україні / Степан Сірополко. – К.: Наук. думка, 2001. – 912 с.

29. *Срезневський Ізмаїл Іванович* (до 200-річчя від дня народження): біобібліогр. покажч. / [уклад. О.С. Журавльова, Н.Г. Мацнева, Е.Д. Дроснева, В. Петрович, Б. Ріфл, Д. Шкергет; вступ. ст. С.Ю. Страшнюка, Є.Х. Широкоград; наук. ред. С.Ю. Страшнюк; бібліогр. ред. С.Б. Глибицька, Ю.Ю. Полякова]. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2012. – 185 с.: іл.

30. *Ступарик Б.М.* Національна школа: витоки, становлення: навч.-метод. посібн. / Б.М. Ступарик. – К.: ІЗМН, 1998. – 336 с.

31. *Сявавко Є.І.* Українська етнопедагогіка: навч.-метод. посіб. / Є.І. Сявавко. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2002. – 159 с.

32. *Франко І.* Професор Омелян Огоновський / Іван Франко // Зібрання творів у 50-и тт. – Т. 43. Фольклористичні та літературно-критичні праці. – К.: Наук. думка, 1986. – 480 с. – С. 358-381.

33. *Хижняк З.И.* Киево-Могиланская академия / З.И. Хижняк. – К.: Выща шк., 1988. – 268 с.: илл.

34. *Шульгин В.* История Университета Св. Владимира (соч. Виталия Шульгина; сост. В. Короткий). – Репр. изд. – К.: Лыбидь, 2010. – 280 с.: илл., портр.

35. *Юзефчик О.Л.* Діяльність Кабінету музичної етнографії ВУАН у контексті розвитку української фольклористики кінця XIX – першої третини XX ст.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. мистецтвознавства: 17.00.03 – музичне мистецтво / О.Л. Юзефчик; Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Рильського НАН України. – К., 2000. – 20 с.

РОЗДІЛ 3

Розвиток фольклористики у класичних університетах України (XX – перше десятиліття XXI ст.)

Тема 3.1. Культурно-історичні умови розвитку української фольклористики як науково-освітньої галузі у 1910 – 1940-і рр.

Визначальна функція у процесі становлення фундаментальності як загальної тенденції української науки, освіти належала провідним класичним університетам, викладачі яких обґрунтовували теоретико-методологічні засади розвитку окремих галузей в авторських працях, у статтях, вміщених у періодиці, в укладених ними збірниках тощо. У 1910 – 1940-х рр. саме в університетських осередках під впливом наукового і педагогічного досвіду, набутого протягом попереднього століття, а також в результаті ґрунтовної зацікавленості здобутками зарубіжної гуманітарної науки та освіти, в умовах українізаційних політичних поступок в українському соціумі утверджувались професійні засади вивчення, дослідження традиційних явищ культури, фольклору.

Культурно-історичний контекст 1910 – 1940-х рр. зумовлювався активною науковою, педагогічною, видавничою діяльністю цілого ряду інституцій, які відзначались цілісною орієнтацією на вивчення, дослідження, збирання, архівування фольклорного матеріалу. З 1904 р. у Львові почало функціонувати *Товариство прихильників науки, літератури і штуки* з ініціативи М. Грушевського та науково-педагогічної громадськості, серед яких були відомі українські етнографи, етнологи, історики, літературознавці. Значним досягненням товариства була організація і проведення «наукових вакаційних курсів», що передбачало просвітницьку роботу у формі лекцій для широкої громадськості. Це була знакова подія в історії становлення етнографії та фольклористики у педагогічному контексті, адже в українських діячів сформувалась внутрішня необхідність ознайомлення національно свідомої громадськості, пересічних людей з результатами фольклористичних та етнографічних студій, з підсумками збиральницької фольклорно-етнографічної діяльності науковців, освітян.

Протягом першого десятиліття ХХ ст. продовжило активну діяльність Історичне товариство Нестора Літописця при Київському університеті, членами якого були такі відомі вчені-педагоги в галузі фольклористики, етнографії, етнології, історії, як: М. Довнар-Запольський, А. Лобода, В. Іконніков, М. Петров, М. Сумцов, М. Грушевський та ін. Діяльність цих діячів, яскравих представників педагогічної інтелігенції класичних університетів, зосереджувалась на комплексному підході до вивчення народної словесності, етнографічного матеріалу, його реалізації у змісті філологічних та історичних дисциплін, у розробці узагальнюючих праць з історії української фольклористики та етнографії, у порушенні актуальних проблем стану та перспектив фольклористичної та етнографічної наукових галузей в Україні.

У 1917 р. з ініціативи викладачів Київського університету, викладачів гімназій у Києві (І. Огієнка, В. Маслової, О. Дорошевича, П. Руліна та ін.) було створене *Історико-літературне товариство при Університеті Святого Володимира*, згідно з уставом якого основним завданням було «вивчення і дослідження питань історії і теорії літератури, народної словесності і мови»¹⁷².

Переломною подією в історії розвитку українознавства, суміжних наукових галузей (літературознавства, історії України, фольклористики, етнографії тощо) стало створення на початку 1919 р. *Всеукраїнської Академії наук* (ВУАН). У її системі функціонувало кілька наукових осередків, для яких предметом дослідження був фольклор, його регіональне функціонування, історія фольклористичних студій тощо. Це «Етнографічна комісія (в її складі – Кабінет музичної етнографії), Кафедра української словесності, Культурно-історична комісія, Комісія історичної пісенності, Кабінет примітивної культури та її пережитків у побуті й фольклорі» тощо¹⁷³. Для розвитку фольклористики як науково-освітньої галузі значення цих академічних установ

¹⁷² Alma Mater: Університет Св. Володимира напередодні та в добу Української революції 1917 – 1920 рр. Матеріали, документи, спогади: У 3-х тт.: Кн. 2: Університет Св. Володимира доби Української Центральної Ради та Гетьманату Павла Скоропадського / Упор. В.А. Короткий, В.І. Ульяновський. – К.: Прайм, 2001. – С. 232.

¹⁷³ Березовський І.П. Українська радянська фольклористика. Етапи розвитку і проблематика / І.П. Березовський. – К.: Наук. думка, 1968. – С. 53.

полягало в централізації фольклористичних та етнографічних досліджень, у появі значної кількості наукових розвідок, праць з фольклору та етнографії, виданні спеціальних журналів, вісників, бюлетенів, збірників, в яких була представлена фольклористична наукова скарбниця, що безпосередньо визначало зміст викладання фахових курсів і спецкурсів в університетах.

М. Попович акцентував увагу на результативній фольклористично-етнографічній діяльності у складі Всеукраїнської академії наук *Етнографічної комісії* на чолі з фольклористом, викладачем Київського університету, ректором Київського інституту народної освіти А. Лободою. Найважливішим досягненням комісії є залучення педагогічної, наукової громадськості до збирання фольклорно-етнографічного матеріалу: «Комісія спиралась на широку мережу кореспондентів, кількість яких зросла з 400 в 1926 р. до 10000 в 1928 р.»¹⁷⁴. Навколо Етнографічної комісії (з 1920 р. спочатку її керівником був проф. В. Клінгер) зосереджувались науковці ВУАН та викладачі українських університетів. Основним завданням комісії було збирання та вивчення фольклору, і тому її члени скоординували цю роботу по всіх українських вищих навчальних закладах, серед вчительської громадськості, інтелігенції тощо.

У 1920-х рр. у Києві було утворено чимало *малих організацій*, що вивчали народні традиції, етнічний побут, фольклор, психологічну специфіку мешканців окремих регіонів, а також сприяли вивченню зарубіжного досвіду дослідження народної словесності, матеріальної культури. Це семінар примітивної культури Українського соціологічного інституту (голова М. Грушевський), Етнографічний відділ при Музичному товаристві імені М. Леонтовича з філіями в різних містах, Комісія історичної пісенності та примітивної культури (під керівництвом К. Грушевської), Археологічна комісія при ВУАН, різні етнографічні курси тощо. Серед них особливу роль відіграв Кабінет музичної етнографії при ВУАН, «заснований наприкінці 1922 р. і очолюваний К. Квіткою, видатним провідником наукових ідей. У напрямі етномузикології працювали також

¹⁷⁴ Попович М.В. Нарис історії культури України / Мирослав Попович. – 2-е вид., випр. – К.: «АртЕк», 2001. – С. 597.

М. Грінченко, Д. Ревуцький, М. Гайдай, В. Харків,
В. Верховинець та ін.»¹⁷⁵.

Просвітницька, наукова, збиральницька, видавнича діяльність цих організацій сприяла утвердженню напряму української фольклористики – етномузикознавства (етномузикології), яка здобула теоретико-методологічне обґрунтування, практичні результати завдяки творчо-науковим здобуткам науковців, викладачів, їх ініціативі у виданні періодики, підготовки програм, у читанні проблемних лекцій для широкої громадськості, в укладанні фольклорних збірників.

У 1936 р. відбулась важлива подія у галузі вивчення народної словесності, усної народної творчості, етнографічної специфіки регіонів України – централізація досліджень фольклористичного, етнографічного спрямування. Цьому сприяло створення *Інституту українського фольклору УРСР*, структуру якого сформували три сектора: словесного фольклору, музичного фольклору та фондів. У листопаді 1939р. на основі Етнографічної комісії Наукового товариства імені Тараса Шевченка був утворений окремий фольклористичний осередок (на чолі з акад. Ф. Колесою) як філіал Інституту українського фольклору¹⁷⁶.

На особливу увагу заслуговує діяльність львівського філіалу Інституту фольклору УРСР (з 1939 по 1949 рр.), створення якого, на думку його керівника, професора Львівського університету Ф. Колесси, можна вважати як «показове підтвердження проукраїнського настрою радянської влади, яка захопила західноукраїнські землі...»¹⁷⁷. Відділ функціонував до літа 1949 р. насамперед завдяки зусиллям Ф. Колесси. Співробітниками відділу були викладачі Львівського університету та дослідники фольклору та етнографії західноукраїнських регіонів: М. Скорик, С. Людкевич,

¹⁷⁵ Мурзіна О. Сучасна українська етномузикологія в міжнародній презентації (за матеріалами 39-ї конференції Всесвітньої організації етномузикологів (ІСТМ), Відень, 2007 р.) / О. Мурзіна // Народна творчість та етнографія. – 2009. – №2. – С. 115.

¹⁷⁶ Березовський І.П. Українська радянська фольклористика. Етапи розвитку і проблематика / І.П. Березовський. – К.: Наук. думка, 1968. – С. 166-167.

¹⁷⁷ Колесса Ф.М. Обнова української етнографії й фольклористики на Західних областях УРСР. Листування Ф. Колесси й М. Азадовського / Упоряд., підготовка тексту, передмова, коментарі, додатки, покажчик Ірини Коваль-Фучило. – К.: Логос, 2011. – С. 9.

В. Пастущин, К. Добрянський, Б. Заклинський, Я. Фіголь, М. Потурняк-Роздольський, а також молоді науковці, випускники університету чи гімназій: Б. Дрималик, О. Луців, Т. Кравець, К. Дмитрова, М. Чумак. Напрями науково-дослідницької діяльності співробітників відділу синтезувались з проблематикою змісту фольклористично-етнографічних дисциплін у Львівському університеті: насамперед це регіональна проблематика вивчення фольклору та етнографії карпатського краю, а також етномузикознавчі студії.

У 1910 – 1940-х рр. інституції, комісії, академічні осередки, окремі громадські діячі, викладачі університетів стали ініціаторами видання *фольклорно-етнографічної періодики*: «Етнографічного вісника» (1925 – 1932), журналів «Україна» (1924 – 1930), «Первісне громадянство» (1926 – 1930) (видавали працівники ВУАН на чолі з М. Грушевським); «Записок історико-філологічного відділу ВУАН» (1919 – 1929 рр.) (видання виходило за загальною редакцією М. Грушевського при ВУАН); науково-популярного журналу «Життя і знання» (видавався у Львові з 1927 по 1936 рр. видавництвом «Просвіта») та ін. Саме ці періодичні видання порушували проблеми теоретико-методологічних засад зарубіжних фольклористичних та етнографічних шкіл, у матеріалах визначались перспективи розвитку української фольклористики та етнографії, зокрема, в умовах різних навчальних закладів.

У двомісячниках «Український фольклор» (1937 – 1939) та «Народна творчість» (1939 – 1941) (при Інституті фольклору АН УРСР) вміщувались матеріали неоднозначної проблематики: з одного боку, це ґрунтовні аналітичні розвідки, що зосереджувались навколо питань вивчення фольклорних жанрів, їх стилістичної специфіки, збиральницької та наукової діяльності окремих персоналій, з іншого боку – праці, які були спрямовані на своєрідну популяризацію усної народної творчості у контексті ідеології соціалістичного реалізму, які «пропагували досвід вивчення фольклору у світлі нових завдань»¹⁷⁸.

На початку ХХ ст. актуалізувалась проблема *створення українознавчих кафедр* у класичних університетах. Ця проблема набула тенденційної характеристики і була зумовлена назрілою

¹⁷⁸ Березовський І.П. Українська радянська фольклористика. Етапи розвитку і проблематика / І.П. Березовський. – К.: Наук. думка, 1968. – С. 170.

потребою у створенні кафедральних осередків українознавчого спрямування у зв'язку з інтенсифікацією гуманітарних наукових досліджень в Україні, з метою узагальнення українознавчих (етнографічних, історичних, фольклористичних, лінгвістичних, літературознавчих тощо) наукових та педагогічних здобутків (праць, студій, напрямів, освітнього досвіду), продукуваних відомими особистостями (фольклористами, літературознавцями, етнографами, етнологами). Цю потребу обґрунтували відомі українські громадські діячі, освітяни, науковці у статтях періодичних видань (Б. Грінченко, М. Грушевський¹⁷⁹ та ін.), а також національно свідома молодь, переважно студентство, розуміли стратегічну важливість створення українознавчих кафедральних осередків з метою централізації українознавчих студій, розвитку досвіду вивчення українознавчих дисциплін у змісті підготовки освітянської та наукової еліти – майбутніх філологів, істориків.

Саме на початку ХХ ст. науковці, викладачі університетів зніщували реформування традиційної системи підготовки майбутніх фахівців у класичних університетах. Цей процес був пов'язаний з назрілою потребою підготовки професійних дослідників у галузі фольклористики, етнографії, лінгвістики, літературознавства, які б мали стійку професійну мотивацію щодо дослідження, збирання фольклорного та етнографічного матеріалу, аналізу набутого століттями досвіду вивчення фольклорної традиції, утвердження теоретико-методологічних підходів до дослідження мовних явищ, літературних творів, фольклорних текстів тощо.

Викладачі Київського університету зніщували впровадження широкої диференціації спеціалізацій на історико-філологічному факультеті. В архівному фонді професора А. Лободи зберігається доповідна записка Комісії з підготовки програм слов'яно-російського відділення на історико-філологічному факультеті для різних спеціалізацій, серед яких була зазначена спеціалізація з народної словесності¹⁸⁰. Спектр

¹⁷⁹ Alma Mater: Університет Св. Володимира напередодні та в добу Української революції 1917 – 1920 рр. Матеріали, документи, спогади: У 3-х кн. – Кн. 1: Університет Св. Володимира між двома революціями / Упор. В.А. Короткий, В.І. Ульяновський. – К.: Прайм, 2000. – 673 с.

¹⁸⁰ Доклад Комиссии по выработке программ славяно-русского отделения на историко-филологическом факультете Киевского университета // Институт рукопису

дисциплін, передбачених навчальним планом спеціалізації «народна словесність», засвідчує, що викладачі спрямовували зусилля на багатоаспектне вивчення українського, слов'янського та європейського фольклору майбутніми філологами, на розвиток у них дослідницької культури вивчення усної народної творчості та етнографії, на формування стійкої мотивації до професійної фольклористичної (наукової чи педагогічної) діяльності. Згідно з сучасною термінологією на перше десятиліття ХХ ст. припадає зародження акмеологічних засад професійної підготовки майбутніх філологів-фольклористів, які були реалізовані лише на початку 1990-х рр.

Питання про відкриття українських кафедр було вирішено лише 1917 р. В освітянському просторі викладацька, культурна, політична громадськість знову порушила дискусійне питання про *відкриття українських, українознавчих кафедр* у провідних українських університетах. Архівні документи засвідчують професійний підхід освітян до утворення українознавчих кафедр, до відбору високопрофесійних педагогів-науковців українознавчих галузей: фольклористики, історії, джерелознавства, літературознавства, етнографії тощо. В результаті Постановою Тимчасового уряду від 19 вересня 1917 р. у Київському університеті було утворено чотири кафедри українознавчого спрямування: на історико-філологічному факультеті – кафедри української мови, кафедри української літератури, кафедри української історії, на юридичному факультеті – кафедри історії західноросійського права¹⁸¹.

Складнішою в ідеологічному, політичному, культурному вимірах була ситуація у Львівському університеті. У перші десятиліття ХХ ст. навчальний заклад став осередком польського шовінізму. Свідченням цього стала ліквідація усіх українських кафедр, усунення українських викладачів від педагогічного процесу. В університеті функціонували кафедри, які спеціалізувались з польської філології, етнографії тощо. 1910 –

Національної бібліотеки України імені В. Вернадського. – Ф. 37. – Од. зб. 215. – Арк. 1-2зв.

¹⁸¹ Alma Mater: Університет Св. Володимира напередодні та в добу Української революції 1917 – 1920 рр. Матеріали, документи, спогади: У 3-х тт.: Кн. 2: Університет Св. Володимира доби Української Центральної Ради та Гетьманату Павла Скоропадського / Упор. В.А. Короткий, В.І. Ульяновський. – К.: Прайм, 2001. – С. 224.

1912 рр. на філософському факультеті існувала кафедра етнографії та етнології (зав. кафедри – С. Цішевський). З 1913 р. утворена кафедра антропології та етнології, яка функціонувала до 1936 р. (потім до 1941 р. існувала як кафедра антропології, 1944 р. перетворена на антропологічний відділ Зоологічного музею Львівського університету). Однак серед науково-педагогічної громадськості університету, західноукраїнського регіону визрівала необхідності створення кафедральних осередків українознавчого спрямування.

Подвижницька наукова і педагогічна діяльність викладачів сприяла створенню 1939 р. у Львівському університеті **першої в Україні кафедри фольклору та етнографії**. Ініціатором відкриття цього університетського осередку був відомий в Україні на зарубіжжі фольклорист Філарет Колесса, викладачами кафедри – А. Фішер, М. Скорик. Діяльність викладачів першої кафедри фольклору та етнографії була спрямована на обґрунтування теоретико-методологічних засад професійної підготовки фольклористів, етнографів, на оновлення змісту фольклористичних і етнографічних дисциплін шляхом впровадження наукових розробок етномузикознавчої проблематики, на активізацію збиральницької діяльності тощо. На жаль, наслідком закриття кафедри стало вивчення фольклористики та етнографії в умовах університетської освіти у контексті ідеологічного тиску, політичної заангажованості, нівелювання наукових та освітніх традицій дослідження традиційно-народної культури.

Отже, культурно-історичний контекст вивчення фольклористики у класичних університетах України 1910 – 1940-х рр. зумовив чинники розвитку українознавчих галузей на професійних засадах. Активізація українізаційного руху призвела до формування національно свідомої позиції інтелігентських прошарків, студентської молоді, що мало наслідком відкриття українознавчих кафедр, зокрема, кафедри фольклору та етнографії при Львівському університеті, до змін у програмах філологічної та історичної підготовки фахівців у напрямі розширення спектру дисциплін фольклористичного та етнографічного спрямування, впровадження нової спеціалізації з народної словесності. Діяльність Всеукраїнської академії наук, її галузевих секторів, Інституту фольклору, видання ними

періодичних видань сприяла централізації фольклористичних та етнографічних досліджень, обґрунтуванню теоретико-методологічних засад вивчення фольклористики з проекцією на освітній простір. Упродовж 1910 – 1940-х рр. культурно-історичні чинники сприяли розвитку професійного досвіду викладачів-фольклористів, відповідно їх науково-методологічна, методична, збиральницька, культурно-просвітницька діяльність, їх інтенсивні науково-дослідницькі пошуки зумовили поступ української фольклористики, який однак був загальмований у радянський період.

Тема 3.2. Досвід вивчення усної народної творчості в умовах вищих навчальних закладів України у 1910 – 1940-і рр.

У 1910 – 1940-х рр. як результат українізаційних процесів в соціумі, як природна закономірність утвердження наукових шкіл та формування традицій освітньої практики спостерігався розвиток гуманітарних науково-освітніх напрямів у контексті професіоналізації та інституалізації. У цей період сформувалась когорта національно свідомих, громадсько активних, європейськи зорієнтованих учених, педагогів, які сприяли оновленню змісту філологічної та історичної підготовки майбутніх фахівців в університетах, становленню системи підготовки учителів-філологів та істориків у педагогічних інститутах. Практичним досягненням викладачів університетів стало розробка програм базових курсів та проблемних спецкурсів фольклористичного та етнографічного спрямування. Ці дисциплін почали активно впроваджуватись в освітню практику з врахуванням теоретико-методологічних засад категоріального апарату фольклористики, етнографії, літературознавства (предмет, об'єкт, завдання, сфера функціонування), які на початок ХХ ст. знайшли цілісне теоретико-методологічне обґрунтування в аналітичних монографічних дослідженнях, у навчально-методичній літературі, у періодиці тощо. Викладачами університетів було здійснено узагальнення освітньої теорії і практики вивчення народної словесності в університетах ХІХ ст., підготовлено ряд підручників і посібників, визначено пріоритетні напрями фольклористичних та етнографічних досліджень у контексті

науково-дослідницької роботи студентів історико-філологічних факультетів, майбутніх професійних фольклористів та етнографів, впроваджено елементи фольклорно-етнографічних практик згідно з розробленими професійними програмами.

У 1910-х рр. викладачі Київського університету зініціювали процес оновлення *навчальної роботи* у процесі філологічної та історичної підготовки фахівців в університетах, що передбачало також введення до навчальних планів дисциплін фольклористичного та етнографічного спрямування, активізацію науково-дослідницької роботи студентів, ініціативу диференціації спеціальностей на спеціалізації, серед яких передбачалась і спеціалізація «народна словесність». Один із ініціаторів таких реформ у процесі підготовки майбутніх філологів та істориків в університетських умовах професор А. Лобода вперше почав викладати курс з народної словесності як окрему дисципліну. Фольклорний компонент був складовою змісту літературознавчих дисциплін, які викладав реформатор філологічної освіти А. Лобода. Зміст цих курсів підпорядковувався загальній меті – формуванню у майбутніх філологів текстологічних, дослідницьких умінь аналізу фольклорних текстів, зіставлення фольклорних творів різних слов'янських народів. У цьому процесі народна словесність була чинником становлення методологічної, наукової культури майбутнього фахівця. В архіві А. Лободи збереглися записи, які засвідчують розробку ґрунтовної проблематики до практичних і семінарських занять з фольклористичних дисциплін. До кожного заняття пропонувався перелік обов'язкової літератури, переважно нової, авторами якої були російські й українські науковці, педагоги. Це були історико-літературознавчі, довідкові видання, збірники тощо. Тематика занять передбачала передусім формування дослідницьких умінь студентів¹⁸².

У Львівському університеті у 1910 – 1920-х рр. активізувалось вивчення дисциплін антропологічного і культурологічного спрямування, у змісті яких фрагментарно впроваджувались етнологічні відомості, фольклорний і

¹⁸² Темы для рефератов к практическим занятиям А.М. Лободы (1908) // Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. Вернадського. – Ф. 37. – Од. зб. 39. – Арк. 1-4.

етнографічний матеріал. Викладачі кафедри етнографії та етнології, яка функціонувала протягом 1910 – 1912 рр., викладали дисципліни: загальна етнологія, етнографія Австралії та Мелайзії, Мікронезії і Полінезії та ін. З 1913 – 1941 рр. кафедра антропології та етнології (пізніше – кафедра антропології) забезпечувала викладання спектру курсів (загальна антропологія, етнологічна антропологія, антропологія для медиків, розвиток плоду, вступ до біометрії та ін.), а також займалась розробкою наукових досліджень з проблем етногенезу слов'ян (Я. Чекановський), порівняльної анатомії (Б. Росінський), етнографія американських індіанців (С. Кліме), антропологічного аналізу поляків та населення Скандинавського півострова (С. Жеймо-Жейміс) та ін. При кафедрі існував антропологічно-етнологічний інститут, який був базою проведення практичних занять. Упродовж 1924 – 1939 рр. викладачі кафедри етнології зі спеціальним оглядом етнографії польських земель (завідувач – А. Фішер) викладали курси: головні етнологічні відомості з теренів Європи, вступ до слов'янської етнографії, етнографія Польщі, етнографія Помор'я, етнографія давніх прусів, етнографія Південно-Східної Польщі, етнографія Чехії і Словаччини, етнографія південних слов'ян, етнографія Болгарії, методика етнографічних досліджень та ін. У 1930-х рр. А. Фішер викладав курси: «Етнографія Помор'я», «Етнографія Болгарії», «Рослини в звичаях і віруваннях люду польського».

Наприкінці 1930-х рр. спостерігалась активізація пошуків викладачів університетів у напрямі розробки програм з базового курсу фольклору, а також авторських спецкурсів з окремих проблем народної творчості, фольклористики. Зокрема, професор Київського університету П. Попов розробив конспект лекцій з фольклору для філологічних факультетів (з незначними змінами цей матеріал покладений в основу офіційно затвердженої програми у 1951 р. як уніфікованого документа для університетів і педагогічних інститутів). Зважаючи на культурно-політичну ситуацію в СРСР, конспект лекцій не позбавлений упередженого ставлення до багатьох вітчизняних і зарубіжних фольклористичних теорій, шкіл, окремих особистостей фольклористів (М. Грушевського, С. Єфремова, В. Мілера). У ньому визначена специфіка фольклору, здійснена періодизація функціонування фольклору за історичним принципом. Але сам

автор критично ставився до власних викладів, про що свідчить особистий напис на титульній сторінці: «Конспект незадовільний, багато наплутано і перекручено. Багато пропущено...»¹⁸³.

Варто акцентувати, що викладачі негативно ставились до уніфікації навчальних програм з фольклору відповідно до вимог комуністичної партії, вводити цитати з праць В. Леніна, Й. Сталіна, К. Маркса, які б засвідчували вплив радянської влади на розвиток філології, зокрема, фольклористики. Педагоги шукали альтернативу у висвітленні об'єктивного процесу розвитку української фольклористики, аналізу його жанрів, у вивченні досягнень відомих фольклористів ХІХ – початку ХХ ст. З цією метою протягом 1930 – 1940-х рр. розроблялись авторські спецкурси. П. Попов викладав у Київському університеті спецкурси з проблем історії фольклористики, давньої української драми, давньої української драми у фольклорі і літературі. Очевидно, негативний вплив ідеологічних принципів радянської влади обмежував природну ініціативу справжніх педагогів, дослідників фольклорного арсеналу культури. На початку 1990-х рр. теми з історії української фольклористики увійшли як складові до змісту курсу українського фольклору, в окремих університетах – вивчається дисципліна з історії фольклористики (Львівський університет, Київський університет), зміст якої частково відповідає плану-проспекту П. Попова, який розробив його ще у 1940 р.

Наприкінці 1940-х рр. офіційно на рівні міністерства освіти УРСР була затверджена навчальна програма з комплексної дисципліни «Історія російської літератури» для філологічних та історичних факультетів інститутів і університетів. Структурним компонентом літературного комплексу дисциплін був курс «Російський фольклор».

У 1910 – 1940-х рр. активізувалась **науково-дослідницька робота** студентів у напрямі дослідження фольклорної традиції завдяки зусиллям викладачів університетів. На початку ХХ ст. при Київському університеті функціонував історико-етнографічний гурток під керівництвом проф. М. Довнар-Запольського. До спектру наукової проблематики гуртка входили

¹⁸³ Попов П.М. Фольклор. Конспект лекцій 1937 – 1938 уч. р. Машинопис // Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. Вернадського. – Ф. 285. – Од. зб. 221. – Арк. 1-31зв.

і питання аналізу фольклорних текстів, дослідження джерелознавчого потенціалу фольклорних творів.

Науково-дослідницькі пошуки студентів Київського університету у галузі історіографії, філологічних студій, зокрема, етнографічних, фольклористичних, стимулював професор В. Перетц в рамках проведення «Семінарію російської філології». Його учень М. Гудзій зауважив, що професор вбачав головною своєю метою – залучення до наукової, педагогічної роботи молоді, яка «подавала надії, яка тільки що сіла на університетську лаву. Мало хто з діячів академічної науки виховав таку кількість учнів...»¹⁸⁴. Учасниками семінарію були студенти-філологи Київського університету, студентки історико-філологічного факультету Київських вищих жіночих курсів, майбутні молоді викладачі, професійні філологи.

Професор Київського університету А. Лобода був професійним наставником у філологічних пошуках, у педагогічній діяльності колишніх студентів. У 1920-х рр. навколо нього сформувалась плеяда молодих філологів, наукові зацікавлення яких стосувались і фольклористичної проблематики. Документи з архівного фонду А. Лободи засвідчують, що під його керівництвом працювало більше десяти науковців-початківців (С. Козуб, А. Лебідь, І. Лютий, Б. Навроцький, М. Новицький, В. Петров, В. Білий, В. Клименко та ін.), яким професор запропонував достатньо розгалужені напрями фольклористично-літературознавчих студій, які включати як власне персональні наукові дослідження, так і своєрідні «вправи по українській народній творчості». Результати останніх представлялись на засіданнях аспірантів майже щомісяця.

У перші десятиліття ХХ ст. був вже сформований комплекс *навчально-методичної літератури* з дисциплін, у змісті яких вивчався фольклор, а також власне фольклористичних дисциплін. Професор Київського університету А. Лобода у процесі підготовки до практичних занять з народної словесності, історії української літератури рекомендував ряд фахових видань, які засвідчують поступ української фольклористики, етнографії,

¹⁸⁴ З іменем Святого Володимира: У 2-х кн. – Кн. 1 / Упор. В. Короткий, В. Ульяновський. – К.: Заповіт, 1994. – С. 311.

літературознавства на межі ХІХ – ХХ ст.: «Буслаєв «Об этических выражениях украинской поэзии»; Житецкий «Мысли о народный малорусских думах»; «Исторические песни малорусского народа В. Антоновича и М. Драгоманова; Лобода «Русский богатырский эпос»; Веселовский «Южнорусские былины»; Дашкевич «Олексій Попович і дума про бурю на Чорному морі», «Несколько следов общения южной Руси с югославянами»; Халанский «Великорусские былины Киевского цикла и южнорусские сказания о Королевиче Марке»; Перетц «Гоголь и малорусская литературная традиция»; Петров «Очерки по истории украинской литературы XVIII века» та ін.¹⁸⁵.

Професор В. Перетц у процесі викладання курсів з історії російської літератури, літератури південної та західної Росії (переважно давнього періоду) рекомендував такі посібники: «Житецкий «Очерк литературной истории малорусского наречия», «Мысли о народных малорусских думах», «Энеида» Котляревского в связи с литературой XVIII в.»; Петров «Очерки по истории украинской литературы XVIII в.», Сумцов – монографії о Гизеле, Галятовском, Барановиче и др.»¹⁸⁶. У процесі викладання курсів нової української літератури та народної української словесності на історико-філологічному факультеті Київського університету (викладач – приват-доцент О. Сушицький) згідно з архівними джерелами у 1917 – 1918 н.р. використовувалась така навчально-методична література: у процесі вивчення курсу нової української літератури – Петров «Очерки по истории украинской литературы XIX в.»; Дашкевич «Отзывы о сочинении Петрова «Очерки...»; Ефремов «Истории украинского письменства»; Франко «Нарис історії українсько-руської літератури (1798 – 1898). Т. I-III; для засвоєння матеріалу з курсу української народної словесності – Пыпин «История русской литературы». Т. III; Пыпин «История русской этнографии». Т. III; Сумцов «Современная малорусская

¹⁸⁵ Темы для рефератов к практическим занятиям А.М. Лободы (1908) // Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. Вернадського. – Ф. 37. – Од. зб. 39. – Арк. 1-4.

¹⁸⁶ Обзорение преподавания на историко-филологическом факультете Императорского Университета Св. Владимира в весеннем полугодии 1909 г. // Державний архів м. Києва. – Ф. 16. – Оп. 474. – Од. зб. 84. – Арк. 2.

етнографія»; Гринченко «Література українського фольклора»; Колесса «Огляд українсько-руської народної поезії»¹⁸⁷.

Варто зазначити, що праця Ф. Колесси «Огляд українсько-руської народної поезії» (1905), як і його «Українська усна словесність» (1938), тривалий період (і до сьогодні) стали орієнтирами в освітянській практиці для когорти українських педагогів-практиків. Сучасні фольклористи слушно вважають, що ці книги належать до «фонду національної навчально-дидактичної та науково-довідкової літератури». Зокрема, «Українська усна словесність» фактично стала першим ґрунтовним підручником для кількох поколінь українських народознавців, справжньою настільною книгою кожного молодого фольклориста-початківця (Б. Луканюк)¹⁸⁸.

В архівному фонді професора П. Попова наявний рукописний варіант хрестоматії, на титульній сторінці якої рукою автора зазначено: «Була надрукована у Львові в 1940 – 1944 рр., але знищена фашистами. Залишився в ІМФЕ (Інституті мистецтвознавства, фольклору та етнографії) тільки один примірник»¹⁸⁹. Це була перша навчально-методична книга радянських часів, яку за формою і змістом, ймовірно, можна віднести до підручників. У ньому визначались головні періоди історії українського фольклору, подана класифікація жанрів народної творчості, визначена їх тематична та стилістична специфіка. Однак спостерігаємо певну політичну заангажованість змісту хрестоматії-підручника, про що свідчать авторські коментарі, вписані рукою поміж рядками машинописного тексту, наприклад: «Тільки при диктатурі пролетаріату український народ, разом з іншими народами СРСР, дістав справжні реальні умови для свого вищого розвитку, для справжнього розвитку своєї культури...»¹⁹⁰.

¹⁸⁷ Обозрение преподавания на историко-филологическом факультете Киевского университета в 1917 – 1918 уч. году // Державний архів м. Києва. – Ф. 16. – Оп. 465. – Од.зб. 1288. – Арк. 9.

¹⁸⁸ Колесса Ф. Огляд українсько-руської народної поезії / Ф. Колесса // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – Вип. 47. – 2009. – С. 165.

¹⁸⁹ Хрестоматія з українського фольклору для вищих навчальних закладів. Редактор-упорядник П. Попов, упорядники М. Нагорний, П. Павлій. Неповний примірник. 1939 // Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. Вернадського. – Ф. 285. – Од. зб. 223. – Арк. 1.

¹⁹⁰ Там само. – Арк. 1-2.

У перші десятиліття ХХ ст. в університетах актуалізується проблема планової організації *фольклорної практики* у процесі підготовки майбутніх філологів та істориків. Викладачі Харківського університету М. Сумцов і Д. Зеленін у 1910-х рр. склали програму підготовки кадрів фахівців-етнографів. Згідно з нею студенти займались активною збиральницькою фольклористично-етнографічною діяльністю: студенти Харківського університету зібрали і описали кілька тисяч частівок і народних пісень.

Архівні документи засвідчують, що фольклорна практика у 1930-х рр. не набула офіційного статусу, однак її елементи впроваджувались викладачами університетів, які викладали дисципліни літературознавчого циклу, фольклористичні предмети (народна словесність, український фольклор) – А. Лободою, П. Поповим та ін. Зокрема, окремі фольклорні записи студентів Київського державного університету за 1936 – 1937 рр. збереглися у фонді професора П. Попова.

Упродовж 1910 – 1940-х рр. в українській освіті і науці кристалізувались фундаментальні засади вивчення, дослідження, інтерпретації фольклорних текстів. Досягнення у фольклористичній галузі були спродуковані знаковими в історії фольклористики особистостями – науковцями, викладачами університетів, яких характеризувала дієва національно свідомо та толерантна щодо інших етносів позиція, аксіологічна спрямованість фольклористичної (наукової і педагогічної) діяльності, застосування міждисциплінарного підходу до дослідження фольклору (у контексті антропології, музикознавства, психології, літературознавства тощо). В умовах класичних університетів почала формуватись еліта професійних педагогів-фольклористів, етнографів, чий науковий доробок, професійний досвід, педагогічна майстерність на засадах традицій вивчення народної словесності у ХІХ ст. зумовили подальший розвиток української фольклористики як унікальної науково-освітньої галузі.

В історії становлення української фольклористики в умовах університетської освіти з іменем **Митрофана Вікторовича Довнар-Запольського** (1867 – 1934 рр.) пов'язана традиція комплексного дослідження і вивчення усної народної творчості слов'янських народів. Наукові зацікавлення вченого

акумулювались навколо проблем етнографії, соціально-економічної та політичної історії Білорусії, Росії, Польщі, України (більше 200 праць). Протягом 1901 – 1919 рр. формувалась київська історико-економічна школа М. Довнар-Запольського, основною організаційною структурою якого був історико-етнографічний гурток при історико-філологічному факультеті Університету Святого Володимира. Під керівництвом М. Довнар-Запольського майбутні фахівці вивчали фольклор переважно у контексті дослідження археологічних, економічних, історичних, культурологічних процесів. Такий підхід заклав основи функціонального аналізу фольклору, що особливо актуалізувалось у науково-фольклористичному середовищі майже через століття – на межі ХХ – ХХІ ст.

Перетц Володимир Миколайович (1870 – 1935) – доктор російської словесності, професор, академік, автор праць з літературознавчої методології, текстолог, археограф, театрознавець,. Наукова діяльність В. Перетца від початку професійної діяльності була пов'язана з фольклором, що входило у комплекс проблем дослідження: східні і західні мотиви у російських казках, зв'язок російських приказок з польськими, апокрифи і легенди, народні вірування, вплив малоросійської народної поезії на великоросійську, історія російської пісні тощо. В Київському університеті 1907 р. В. Перетц організував «Семінарії руської філології», з якого вийшли відомі вчені: В. Адріанова-Перетц, Л. Білецький, М. Гудзій, О. Дорошкевич, М. Зеров, С. Маслов, В. Маслов, О. Назаревський, І. Огієнко, Д. Ревуцький, С. Савченко та ін. В. Перетц виробив авторську методологію діяльності семінарію російської філології. Зокрема, він вважав, що першочергово потрібно аналізувати «сирий» матеріал. Зібрання студентства відбувались вдома у професора, зазвичай по середах ввечері. Практикував В. Перетц виїзди зі студентами для роботи у книгосховищах Петербурга і Москви, знайомив студентів зі своїми колегами. Результати дослідницької роботи студентів публікувались в «Університетських відомостях» під назвою «Звіт про екскурсії семінарію російської філології» (всього видано 9 таких випусків). Наукові інтереси професора зосереджувались на давній повісті та поезії, народному театрі, а також на методології історії літератури.

Доктор філологічних наук, академік ВУАН, голова Етнографічної Комісії ВУАН, професор Київського університету, академік ВУАН **Лобода Андрій Митрофанович** (1871 – 1931) був реформатором у галузі української університетської та академічної фольклористики. У процесі розвитку університетської фольклористики А. Лобода став ініціатором заснування на історико-філологічного факультету слов'яно-російського відділення: він очолив комісію з питань розробки навчальних планів і програм підготовки майбутніх фахівців. Важливо зазначити, що в рамках цього відділення відбулось заснування спеціалізації «народна словесність».

Зміст основних наукових праць А. Лободи засвідчує синтезований підхід до дослідження проблем теорії, методологічних засад вивчення фольклору, історії фольклористики, полікультурний підхід до аналізу фольклорного арсеналу культури, розуміння перспектив розвитку фольклористики та етнографії в Україні. Для освітньої практики надзвичайно вагомим стала його праця «Лекції з народної словесності» (1910) – один із перших фахових підручників з фольклористики, в якому представлена історія російської народної словесності, частково – української, у контексті концепцій міфологічної фольклористичної школи¹⁹¹.

Фольклорист, етнограф, музикознавець, літературознавець, композитор, дійсний член Наукового товариства імені Т. Шевченка, ВУАН **Колесса Філарет Михайлович** (1871 – 1947) у роки навчання у Львівському університеті «тяжів до тієї передової молоді, ідейним натхненником якої був І. Франко. В особі письменника він знайшов підтримку в своїх починаннях на ниві фольклористики»¹⁹². Цілісно значення діяльності Ф. Колесси для розвитку української фольклористики визначено сучасниками так: «Ф. Колесса скаже нове слово ... саме завдяки рідкісному поєднанню в його особі етнографа, музикознавця і

¹⁹¹ Лобода А.М. Лекции по народной словесности. Изд. студентов историко-филологического факультета Университета Св. Владимира (на правах рукописи). – Киев: Типография К.В. Андрусича. Крещатик, 36, 1910. – 119 с. // Відділ рідкісних книг Наукової бібліотеки імені Михайла Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

¹⁹² Грица С.Й. Ф.М. Колесса / С.Й. Грица. – К.: Держ. вид-во образотворчого мистецтва і музичної л-ри УРСР, 1962. – С. 13.

філолога»¹⁹³. З постаттю Ф. Колесси пов'язаний прогресивний поступ української фольклористики у науковому та освітньому вимірах, що засвідчує узагальнення вітчизняного фольклористичного досвіду, накопиченого протягом ХІХ ст. завдяки зусиллям педагогів, учених-фольклористів.

Ф. Колесса є автором двох навчально-методичних видань, в основу яких покладено культурологічні, етномузикознавчі підходи до аналізу народної словесності, що відповідно спонукало до формування дослідницької культури студентів-філологів, – це «Огляд українсько-руської народної поезії» (1905) та «Українська усна словесність» (1938). Ці видання вважаються найкращими і в сучасному фольклористичному освітянському середовищі. У передмові до перевидання «Української усної словесності» Ф. Колесси у 1983 р. відомий в українській та зарубіжній фольклористиці вчений М. Мушинка окреслив значення цієї навчально-наукової праці як «першої публікації в історії української фольклористики, яка становила синтез науково-дослідної праці на ділянці дослідження фольклору»¹⁹⁴. Ця праця стала фундаментальною фольклористичною розвідкою, якою послуговуються педагоги в сучасній освітній університетській практиці. У ній на основі комплексного підходу здійснено загальний огляд діяльності українських етнографів та народних співців, а також своєрідна хрестоматійна частина – твори з поясненнями та нотами. «Українська усна словесність» – це універсальне видання, у якому комплексно обґрунтовуються методологічні засади фольклору та фольклористики, висвітлюються найвагоміші результати з історії фольклористики, вміщений першоджерельний матеріал за фольклорними жанрами.

Ф. Колесса один з перших визначив сутність поняття «фольклор», теоретично розмежував дефініції наук «фольклористика» та «етнографія», окреслив інтерферентні зв'язки фольклористики з іншими науками, визначив функціональний інструментарій науки про фольклор

¹⁹³ Родина Колессів у духовному та культурному житті України кінця ХІХ – ХХ століття (з нагоди 130-річчя від дня народження академіка Філарета Колесси та 100-річчя від дня народження академіка Миколи Колесси): зб. наук. пр. та матеріалів. – Львів, 2005. – Вип. 5. – С. 23.

¹⁹⁴ Колесса Ф. Українська усна словесність / Вступ М. Мушинки / Ф. Колесса. – Едмонтон: Канадський Інститут Українських Студій, Альбертський Університет, 1983. – С. 45.

(домінування порівняльних методів дослідження), а також сприяв інтердисциплінарному розмежуванню напрямів фольклористики (етномузикології, теоретичної фольклористики, текстології тощо).

Однодумцем Ф. Колесси був викладач кафедри фольклору та етнографії Львівського університету **Скорик Михайло Михайлович** (1895 – 1981) – доктор філософії Віденського (1923) і Краківського (1924) університетів. Фольклористична діяльність М. Скорика передбачала науково-збиральницький та педагогічний напрями, які синтезувались завдяки одночасній роботі на кафедрі фольклору та етнографії у Львівському університеті та у львівському відділі Інституту фольклору УРСР. Проблематика праць М. Скорика дає підстави зробити висновок: вчений-ерудит, педагог-практик обстоював ідею комплексного дослідження фольклору у зв'язку з етнографічним матеріалом з акцентом на його регіональній специфіці, історичними процесами. На жаль, фольклористична діяльність М. Скорика у науковому та педагогічному напрямах недостатньо реалізувалась через ідеологічні утиски.

В історію становлення фольклористики як науково-освітньої галузі **Адам-Роберт Альфредович Фішер** (1889 – 1943) увійшов як «доктор філології, професор етнології, керівник Інституту етнографічного, член Наукового товариства у Львові, Наукового товариства у Варшаві, член етнографічної комісії Польської Академії, член-кореспондент Інституту слов'янського у Празі, член Міжнародного Інституту антропологічного в Парижі.

Р. Тарнавський на основі архівних документів здійснив ретроспективний аналіз викладацької і наукової діяльності А. Фішера¹⁹⁵. Восени 1921 р. була прочитана пробна лекція, яка стосувалась теми зв'язків етнології з суміжними науками: з фольклором, народознавством, історією культури, історією літератури, мистецтвом, мовознавством, психологією, краєзнавством, етнографією, соціологією та ін. Цей факт засвідчує цілісне обґрунтування функцій різних гуманітарних наук та в цьому контексті визначення функціонального спектру фольклористики.

¹⁹⁵ *Тарнавський Р.* Пам'яті Адама Фішера. Життєпис професора етнології Львівського університету / Роман Тарнавський // Народна творчість та етнологія. – 2013. – №5. – С. 42.

У Львівському університеті А. Фішер викладав ряд етнологічно-етнографічних та фольклористичних спецкурсів, у змістовим компонентом яких слугувало вивчення фольклору європейських, слов'янських, народів: «Культура польського народу на тлі культури східних народів», «Казки польського народу», «Слов'янська демонологія», «Календарні звичаї польського народу», «Етнографія західних і південних слов'ян», «Етнографія Болгарії», «Етнографія Помор'я» та ін.¹⁹⁶

Одним із досягнень А. Фішера є налагодження наукових контактів із етнологами, народознавцями Австрії, Італії, Німеччини, Румунії, Франції тощо. У змісті джерелознавчих, фольклорно-етнографічних праць А. Фішера прослідковується полікультурний підхід до дослідження, аналізу фольклору слов'янських груп та реалізація його у процесі викладання фольклористичних та етнографічних дисциплін. Це не могло не позначитись на професійному зростанні студентів-філологів та істориків, на формуванні у них дослідницьких умінь у напрямі зіставлення фольклорних творів, етнографічної специфіки різних слов'янських етносів.

В історії становлення фольклористики в українських університетах А. Фішер – один із перших науковців-практиків, які комплексно досліджували фольклор європейських народів і ретранслявали власні наукові висновки, положення в освітній практиці. Не позбавлені ідеологічного польського впливу, його наукові праці, зміст лекційних матеріалів засвідчують застосування підходів європейських етнографічних та фольклористичних шкіл, що передбачало впровадження порівняльних прийомів, дослідження фольклору у контекстуальному вимірі, у зв'язку з антропологічними, етнографічними та етнологічними особливостями слов'янських, європейських народів. Науковець-педагог одним із перших почав досліджувати етнографію та фольклор європейських народів та ретранслявати власні наукові здобутки в освітній практиці.

Серед відомих філологів, які шляхом копіткого дослідницького пошуку, розширювали межі проблематики фольклористичних, літературознавчих, мовознавчих досліджень,

¹⁹⁶ *Тарнавський Р.* Пам'яті Адама Фішера. Життєпис професора етнології Львівського університету / Роман Тарнавський // Народна творчість та етнологія. – 2013. – №5. – С. 44.

вирізняється постать **Михайла Степановича Возняка** (1881 – 1954). Учений-педагог фундаментально досліджував проблему фольклоризму літератури, активною була його діяльність у напрямі аналізу старих рукописів із записами творів української народної словесності (зокрема, він знайшов та інтерпретував збірник українських пісень і дум Кондрацького кінця XVII ст.)). Можна стверджувати, що результати наукової рефлексії у галузі фольклористики М. Возняка реалізовувались у змісті літературознавчих і мовознавчих курсів, у спрямованості дослідницької діяльності студентської молоді, що, безумовно, впливало на формування наукової культури майбутніх літературознавців і фольклористів, учителів-філологів, їх мотивації збирати, інтерпретувати, систематизувати фольклорні тексти.

Становлення текстології як напрямку фольклористики пов'язане з фольклористичною діяльністю завідувач кафедри слов'янської філології Львівського університету **Іларіона Семеновича Свенціцького** (1876 – 1956). У фольклористичній галузі його внесок полягає у підготовці циклу колядок і щедрівок одного бойківського села, до аналізу яких був застосований згідно з сучасною термінологією текстологічний аналіз: «Для польового обстеження він взяв архаїчні пласти – колядки, щедрівки, замовляння, що як язичницьке, так і християнське світобачення і світорозуміння»¹⁹⁷. Майбутніх філологів І. Свенціцький орієнтував на ґрунтовну інтерпретацію фольклорних текстів, що, звичайно, сприяло формуванню інтерпретаційно-дослідницьких умінь майбутніх фахівців.

Новий етап вивчення фольклористики у Харківському університеті пов'язаний з іменем **Олександра Івановича Білецького** (1884 – 1961) – доктора філологічних наук, академіка Академії наук СРСР, пізніше – багаторічного директора Інституту літератури імені Т. Шевченка, завідувача кафедри російської літератури у Київському університеті. О. Білецький одним із перших порушив проблеми поступу української літератури у контексті російського та західноєвропейського літературного процесу, підтвердженням чому слугували його

¹⁹⁷ *Сокіл Г.* Українська фольклористика в Галичині кінця XIX – першої третини XX століття: історико-теоретичний дискурс: [монографія] / Ганна Сокіл. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – С. 384.

синтезовані праці про творчість українських майстрів художнього слова: Т. Шевченка, Марка Вовчка, М. Коцюбинського, Панаса Мирного, Лесі Українки, І. Франка, П. Тичини, М. Рильського та ін.; російських письменників: О. Пушкіна, М. Гоголя, М. Лермонтова, Ф. Достоєвського, А. Чехова та ін.

О. Білецький був ініціатором і упорядником значної кількості навчально-методичної літератури: хрестоматії «Західноєвропейська література» для учнів 8-10 класів, «Хрестоматії стародавньої української літератури доби феодалізму» для філологічних факультетів університетів та факультетів мови і літератури педагогічних інститутів (1949, 1952). На думку М. Гнатюка, фундаментальна праця О. Білецького «Шляхи розвитку дожовтневого українського літературознавства» (1959) – це «перша спроба дати наукову історіографію українського літературознавства (і фольклористики. – М.В.), не виходячи за межі радянської ідеологічної доктрини... О. Білецький зумів показати, що українська наука про літературу ХІХ – ХХ ст. засвоювала і творчо переробляла досвід європейських літературознавчих шкіл»¹⁹⁸. У цій праці спостерігаємо ґрунтовний аналіз науково-фольклористичної спадщини М. Максимовича, І. Срезневського, М. Драгоманова, П. Чубинського, О. Потебні, П. Житецького, В. Перетца та ін., дослідження впливу на культурний, науковий поступ України періодичних видань («Основа»), громадських організацій («Громада», Наукове товариство імені Тараса Шевченка) тощо.

Важливим досягненням О. Білецького було створення умов для забезпечення взаємозв'язку літературознавчої та фольклористичної підготовки майбутнього філолога та його професійної діяльності у загальноосвітній школі. Підтвердженням є створені за його редакцією підручники з української літератури для середньої і старшої школи, які витримали кілька десятків перевидань, у яких пропонувалось вивчати український літературний процес у контексті проблеми фольклоризму: художньо-проблемні, стилістичні особливості літературних творів різних періодів.

¹⁹⁸ Гнатюк М. Літературознавчі концепції в Україні другої половини ХІХ – початку ХХ сторіч / Михайло Гнатюк. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2002. – С. 15.

З історією вивчення фольклористики у Харківському університеті перших десятиліть ХХ ст. пов'язана наукова та викладацька діяльність російського фольклориста, літературознавця **Дмитра Костянтиновича Зеленіна** (1878 – 1954), який протягом очолював кафедру російської мови і словесності. Найгрунтовнішою за інформаційним обсягом та фундаментальністю порівняльно-історичного аналізу є праця «Востоочнославянская этнография» (1927), у якій здійснено узагальнення історії дослідження у сфері української, російської та білоруської етнографії і фольклористики, особливостей організації земельного господарства, харчування, видів ремесла, житлового облаштування, суспільного устрою, родинних свят, календарних народних вірувань, жанрової специфіки фольклору тощо. Зміст цієї праці засвідчує застосування порівняльно-зіставного методу до аналізу етнографії різних слов'янських народів, де фольклор розглядався у комплексному вимірі – у зв'язку з сакральними і профанними явищами культури етносів. Майбутні педагоги (філологи та історики) залучались до вивчення фольклору у контексті функціонального підходу, згідно з яким народна пісенність, календарно- та родинно-обрядові пісні, інші фольклорні жанри виконують функцію чинника культурної ідентифікації слов'янських народів, слугують джерелом розуміння ментальності представників етносу.

В історії Одеського університету першого десятиліття ХХ ст. ключовою постаттю був **Олександр Сергійович Грушевський** (1877 – 1942), який вперше серед викладачів навчального закладу почав викладати українською мовою спецкурс «Історія Київської Русі й Литовсько-Руського князівства», у змісті якого «на основі ретельного аналізу документальних даних доводив спадкоємність ідеї незалежності та державної самостійності українського народу»¹⁹⁹. Виняткова увага викладача зосереджувалась навколо історико-бібліографічних досліджень, зокрема, низку праць він присвятив аналізу творчості відомих істориків, фольклористів, етнографів, письменників: М. Максимовичу, М. Гоголю, М. Костомарову, І. Франку та ін.

¹⁹⁹ Історія Одеського університету (1865 – 2000) / Гол. ред. В.А. Сминтина. – Одеса: АстроПринт, 2000. – С. 32.

Діяльність викладачів класичних університетів 1910 – 1940-х рр. засвідчує розвиток їх професійного досвіду у фольклористичній та етнографічній науково-освітніх галузях. Їхні наукові здобутки, методична робота, ретрансляція зарубіжного досвіду вивчення фольклору, виховання аксіологічно спрямованого ставлення до народної словесності, естетичного сприйняття фольклорного слова крізь призму міждисциплінарного, функціонального, комплексного підходів визначила професійні засади розвитку української фольклористики в умовах університетів, які лише частково розвивались у радянський період (1950 – 1980-і рр.).

Тема 3.3. Специфіка вивчення усної народної творчості у класичних університетах радянської доби (1950 – 1980-х рр.)

У період 1950 – 1980-х рр. сформувався особливий напрям вивчення та дослідження народної традиції – «радянська фольклористика». Її специфіка полягала у політичній детермінованості крізь призму марксистсько-ленінської ідеології, у політичній заангажованості, що виявлялась в обґрунтуванні напрямку «соціалістичного реалізму», у надмірній централізації навчальної організації вивчення фольклору та наукових пошуків у дослідженні його зразків. В. Бойко зауважував, що «одним із важливих завдань радянської фольклористики є вивчення сучасної народної поетичної творчості як складової частини соціалістичної за змістом і національної за формою культури кожного народу СРСР»²⁰⁰.

В означений період активно популяризувалося поняття «радянська усна поетична творчість». У першій офіційній програмі з усної народної творчості для філологічних факультетів університетів і педагогічних інститутів за редакцією професора П. Попова окреслювалась специфіка цього поняття: «Принципова відмінність радянської народно-поетичної творчості від дожовтневої зумовлена новими виробничими відносинами соціалістичного суспільства та розвитком соціалістичної

²⁰⁰ Бойко В.Г. Сучасна народнопоетична творчість на Україні. Основні тенденції розвитку / В.Г. Бойко. – К.: Наук. думка, 1973. – С. 3.

свідомості мас, морально-політичною єдністю радянського народу, дружбою народів, радянським патріотизмом»²⁰¹.

І. Березовський крізь призму радянської ідеологічної парадигми проаналізував найвагоміші здобутки української фольклористики, зокрема, зауважив, що «в умовах самодержавного устрою, при розпорошенні наукових сил, українська фольклористика не могла планомірно вивчати народну поезію з усім обсягом широких спеціальних питань. В роки радянської влади фольклористика, яка розвивається на новій ідейній основі, вийшла за вузькі межі академічної науки... За роки радянської влади в українській фольклористиці загалом утвердилась тенденція – розглядати народну творчість насамперед під соціальним кутом»²⁰². В умовах політичного, ідеологічного тиску розвивалась й радянська фольклористика у 1970 – 1980-х рр., хоча спостерігалась активізація фольклористичних пошуків у напрямі розширення кола проблематики науки про усну народну творчість, що впливало і на зміст вивчення фольклористики у класичних університетах.

І. Березовський у своїх оцінках керувався принципами марксистсько-ленінської ідеології в оцінці досягнень у фольклористиці радянського періоду. Однак такий погляд підкреслює загальні тенденції дослідження фольклорної традиції, збиральницької фольклористичної діяльності науковців та викладачів, підготовки та написання планів, програм, навчально-методичної літератури з вивчення усної народної творчості. Ці аспекти фольклористичних студій набули централізованої акумульованості. Керівним органом у цьому процесі був Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР. У регіональному вимірі фольклористично-навчальна діяльність викладачів, науковців загальмувалась, що зумовлено діяльністю центральної академічної інституції.

Якщо українська словесна фольклористика частково розвивалась в Інституті мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР, у провідних класичних університетах у

²⁰¹ Програма з української усної народної творчості для факультетів мови і літератури педагогічних інститутів (К.: «Рад. школа», 1950), затверджена Управлінням у справах вищої школи при Раді Міністрів УРСР // Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Ф. 166. – Оп. 15. – Спр. 820. – Арк. 63в.

²⁰² *Березовский И.П.* Главнейшие аспекты изучения народной поэзии на Украине в послеоктябрьский период / И.П. Березовский. – М.: Издательство «Наука», 1964. – С. 1.

контексті науково-дослідницької діяльності їх викладачів, то етномузикологічні дослідження, підготовка кадрів з музичної фольклористики була майже знівельована. В. Пальоний зауважив, що «в Україні не існувало системи підготовки етномузикологів. Від середини 1960-х рр. через аспірантура ІМФЕ та Київської консерваторії було підготовлено 5-6 осіб. Ще кілька – в Ленінградській консерваторії. Не існувало ні кафедр музичної фольклористики, ні відділу музичного фольклору в ІМФЕ»²⁰³. Лише В. Гошовський, який працював у Львівській державній консерваторії імені Миколи Лисенка у радянський період (на початку 1990-х рр. – викладачем кафедри фольклористики у Львівському університеті), сприяв розвитку етномузикології: розробив програму з музичного фольклору, розробляв навчально-методичне забезпечення з української народної музичної творчості, обґрунтував методологічні принципи фольклористичної збиральницької роботи, систематизації пісенних текстів, організував фольклорний студентський гурток, укладав навчальні програми курсів і спецкурсів з підготовки професійних етномузикологів.

З діяльністю Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР пов'язані знакові події у розвитку української фольклористики: вихід узагальнюючих розвідок з історії української фольклористики, з проблем жанрології та поетики фольклору, дослідження з проблеми взаємозв'язку українського і слов'янського фольклору, досягнень зарубіжних фольклористичних шкіл тощо. Результатами діяльності інституту стали поява друком колективної праці узагальнюючого типу науковців Інституту «Українська народна поетична творчість» (1955, 1958), яка використовувалась як підручник у практиці підготовки філологів у класичних університетах та педагогічних інститутах, та власне підручника «Українська народна поетична творчість» (1965), який акумулював основні здобутки української фольклористики.

Наприкінці 1950-х рр. з ініціативи вчених Інституту була заснована багатотомна серія фольклорних творів «Українська народна поетична творчість», видання якої особливо

²⁰³ Пальоний В.І. Історія української музичної фольклористики (1960 – 90-х рр.): автореф. дис. ... кандидата мистецтвознавства: 17.00.01 – теорія та історія культури / В.І. Пальоний; Київський університет культури і мистецтв. – К., 1997. – 16 с.

активізувалось протягом 1960 – 1970-х рр. (вийшли друком томи «Історичні пісні» (перший том серії вийшов друком 1961 р.), «Загадки», «Ігри та пісні», «Колядки та щедрівки», «Коломийки», «Радянська пісня», «Жартівливі пісні», «Танцювальні пісні», «Весілля», «Співанки-хроніки» та ін.). З кінця 1960-х до 1988 рр. вийшли друком двадцять збірників серії «Українські народні пісні в записах письменників».

З 1957 р. при Інституті започатковано періодичний журнал фольклористично-етнографічного спрямування «Народна творчість та етнографія», у якому систематично друкувались зразки давньої та сучасної народної творчості, науково-аналітичні розвідки, однак, звичайно, у контексті радянської ідеології, принципів соціалістичного реалізму.

Саме науковцями Інституту 1950 р. була розроблена перша офіційна програма з української уснопоетичної творчості (автори: П. Попов, Г. Сухобрус, Г. Сидоренко). Пізніше упродовж 1950 – 1960-х рр. укладались й інші програми з цього курсу, авторами яких були науковці академічної установи і викладачі університетів, однак їх зміст переважно дублював структуру програми 1950 р. Це був єдиний документ, який авторитарно визначав зміст фольклористичної підготовки фахівців філологічного профілю (у межах єдиного курсу «Українська народна творчість») в педагогічних інститутах та університетах, зокрема, й у класичних, до початку 1990-х рр. Для порівняння: російський педагог-фольклорист Б. Кирдан навів факти про більш змістовну фольклористичну підготовку студентів філологічного факультету в Московському університеті: «На денному відділенні фольклор вивчається від першого до останнього курсу (в українських вищих навчальних закладах – лише у I семестрі на I курсі, наприкінці другого семестру студенти проходили практику з фольклору та діалектології протягом двох тижнів. – М.В.)... Перший рік студенти слухають загальний курс російської народної поетичної творчості (36 годин), на третьому курсі читається спецкурс «Фольклор і історична дійсність» (36 годин). На четвертому – студенти навчаються в спецсемінарі «Література і фольклор» (54 години). Студенти, які мають успіхи в навчанні, можуть писати дипломні роботи, що стосуються вивчення усної народної поезії... Центром

наукової роботи студентів є фольклорний гурток факультету російської мови і літератури»²⁰⁴.

Однак викладачі університетів України в межах курсу з усної народної творчості з власної ініціативи розширювали проблемні межі вивчення фольклористики, про що свідчать їхні теоретичні та практичні розробки. Творчі науковці, педагогі-фольклористи поступово розширювали спектр власних методологічних, теоретичних, практичних зацікавлень щодо проблематики фольклористичних студій. Однією з таких проблем стало дослідження проблеми впливу фольклорної традиції на літературу, що на той час спрямовувалась на визначення ролі фольклору на структурування сюжетів, образності, стилістичних особливостей літературних творів. Серед них виокремлюються праці, які до сьогодні є орієнтирами у методологічних пошуках молодих фольклористів-дослідників. Це передусім розробки М. Рильського, О. Дея, М. Грицюти, Т. Комаринця, М. Сиваченка та ін.

Протягом 1950 – 1980-х рр. у фольклористичному науково-освітньому середовищі вийшли друком праці з проблем слов'янської фольклористики, впливу та функціонування українського фольклору у слов'янських культурах (праці М. Рильського, О. Дея, Г. Сухобрус, Г. Нудьги, В. Юзвенко, Р. Кирчіва, Н. Шумади та ін.).

Більшість фольклористичних досліджень, а також зміст навчальних програм з українського фольклору для університетів та педагогічних інститутів була орієнтована на утвердження соціалістичної парадигми побудови суспільства на засадах марксистсько-ленінської ідеології. Безперечно, ці «досягнення» на сьогодні варто піддавати серйозному критичному аналізу в науковому та освітньому дискурсі.

Однак необхідно відзначити позитивні зрушення у напрямі розвитку фольклористики, які мали безпосередній вплив і на процес вивчення фольклору в університетській практиці. Вкінці 1950-х рр. Окреслились тенденції антропологічних досліджень: група антропологів була створена в АН у 1974 р. (Є. Данилова,

²⁰⁴ Кирдан Б.П. Вивчення фольклору в педагогічному вузі / Б.П. Кирдан // Народна творчість та етнографія. – 1986. – №3. – С. 42-43.

В. Дяченко, Г. Зіневич та ін.)²⁰⁵. Відновив свою роботу і львівський фольклористичний осередок, що існував як філіал Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії на чолі з акад. Ф. Колесою. З 1940 р. Він був структурною одиницею Львівського етнографічного музею АН УРСР, а згодом (у 1951 р.) входив до структури Інституту суспільних наук Львівського філіалу АН УРСР²⁰⁶.

Спеціалізованої кафедри фольклористичного спрямування у радянський період не існувало. Викладачі, які усвідомлювали важливість розвитку фольклористики як науково-освітньої галузі, сприяли оновленню змісту, методів, форм підготовки фахівців, залучали до фольклористичних студій студентів в межах діяльності кафедри історії української літератури, кафедри новітньої української літератури Київського університету (В. Бойко, М. Грицай, М. Грицюта, Л. Дунаєвська та ін.). У різні періоди кафедру історії української літератури очолювали доц. М. Русанівський (1940 – 1941), проф. О. Дорошкевич (1944 – 1946), доц. Ю. Кобилецький (1946 – 1951), проф. А. Іщук (1952 – 1972), проф. М. Грицай (1972 – 1987), проф. П. Кононенко (1987 – 1996). У 1991 р. завдяки зусиллям викладачів кафедр літературознавчого спрямування була створена кафедра фольклористики при Київському університеті.

Варто підкреслити, що у своєрідній підсумковій розвідці, в якій узагальнюються результати наукової, освітньої, педагогічної діяльності Київського університету за 150 років функціонування (1834 – 1984), не зафіксовано жодного слова про фольклористику, про досягнення викладачів-науковців у галузі фольклористичних студій. У розвідці, яку підготував колектив істориків (М. Белий, О. Алексюк та ін.), зазначено: «Наукові дослідження у сфері філології здійснювались на 5 факультетах: філологічному, романо-германської філології, підготовчому, факультеті журналістики і факультеті міжнародного права. Основні проблеми філологічних досліджень: історія і сучасність в літературному процесі – вітчизняна і світова література, історія і практика журналістики, розвиток мов соціалістичних націй

²⁰⁵ Українська фольклористика. Словник-довідник / Укл. і заг. ред. Михайла Чернопиского. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2008. – С. 17.

²⁰⁶ Березовський І.П. Українська радянська фольклористика. Етапи розвитку і проблематика / І.П. Березовський. – К.: Наук. думка, 1968. – С. 240.

СРСР, педагогічні проблеми вивчення іноземних мов, теорія і практика перекладу, історія і практика літературознавчої критики»²⁰⁷. У монографії, підготовленій з нагоди 325-річчя Львівського університету, також не знаходимо інформації про розвиток фольклористики та етнографії у навчальному закладі, про значення першої в Україні кафедри фольклору та етнографії (1939 – 1947), про внесок викладачів у процес розвою фольклористичних досліджень, підготовки наукових і вчительських кадрів у цій галузі. У ній акцентується лише на досягненнях у франкознавстві і слов'янознавстві²⁰⁸.

Тема 3.4. Зміст, форми, методи викладання усної народної творчості в освітній практиці 1950 – 1980-х рр.

Вивчення фольклору в класичних університетах та педагогічних інститутах в означений період забезпечувалось впровадженням одиничного курсу «Українська уснопоетична творчість» у зміст професійної підготовки філологів лише за однією, політично прийнятною програмою 1950 р., розробленою науковцями Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР та викладачами університетів. Саме ця дата є точкою відліку офіційного впровадження фольклористичного курсу в університетську підготовку філологів. Цей факт, незважаючи на ідеологічний тиск з боку комуністичної партії, її очільників, вузьку обмеженість фольклористичної проблематики у напрямі утвердження комуністичної марксистсько-ленінської ідеології у зміст освіти, засвідчує розвиток системного вивчення фольклору в жанровому розмаїтті, його стилістико-поетичної специфіки, історико-фольклористичного дискурсу (за працями, збірниками дослідників української народної традиції, хоча значна їх частина не знайшла висвітлення у процесі вивчення курсу).

²⁰⁷ Киевский университет сегодня: монография, посвящена 150-летию Киевского университета / Авт. коллектив: М.У. Белый, А.Н. Алексюк и др. (Редакция литературы по научному коммунизму, партийному строительству и истории). – К.: «Вища школа», 1984. – С. 59.

²⁰⁸ Львівський університет: монографія / Ред. кол.: В.П. Чугаєв (відп. ред.) та ін. – Львів: Вид-цтво Львівського університету, 1986. – С. 136-137.

У 1950-х рр. когорта вчених Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР, викладачі Київського університету, Київського педагогічного інституту продукувала ряд програм з курсу «Усна народна творчість». Це «Програма з усної народної творчості (для факультетів мови і літератури педагогічних інститутів / П. Попов, Г. Сухобрус, Г. Сидоренко» (К., 1950), «Програма з української народнопоетичної творчості (для факультетів мови і літератури педагогічних інститутів) / Склали: Г. Сухобрус та ін.» (К., 1955), «Програма української народнопоетичної творчості для філологічних факультетів університетів / Склали: Г. Сухобрус та ін.» (К., 1956).

Згідно з *програмою з української усної народної творчості*, означений курс входив до навчальних планів підготовки майбутніх фахівців на всіх філологічних факультетах університетів і педагогічних інститутів з **1951 р.** (автори: професор П. Попов, кандидати філологічних наук Г. Сухобрус, Г. Сидоренко; загальна кількість годин – 36)²⁰⁹.

Програмою курсу визначались зміст фольклористичної підготовки майбутніх філологів, методи і форми вивчення дисципліни. Структура курсу усної народної творчості передбачала такі складові:

I. Вступ. У ньому окреслювалась ідеологічна основа вивчення усної народної творчості, яка передбачала такі найвагоміші аспекти: «*Народна творчість як усна словесно-поетична творчість широких трудящих мас, як одна з форм пізнання дійсності, як вияв думок, сподівань і прагнень трудового народу у його боротьбі за революційну перебудову світу... Маркс, Енгельс, Ленін, Сталін про усну народну творчість, її походження, розвиток і значення... Рішення партії і уряду про ідеологічну роботу – основа для викладу народної творчості. Основні відомості про історичний розвиток усної народної творчості...*».

II. Основні відомості про збирання і вивчення української усної народної творчості. У цьому розділі визначались пріоритетні напрями вивчення фольклору (до речі, поняття

²⁰⁹ Програма з української усної народної творчості для факультетів мови і літератури педагогічних інститутів (К.: «Рад. школа», 1950), затверджена Управлінням у справах вищої школи при Раді Міністрів УРСР // Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Ф. 166. – Оп. 15. – Спр. 820. – Арк. 1-10.

«фольклор», «фольклористика» у змісті програми не використовуються, натомість постійно йдеться про «усну народну творчість» і «науку про фольклор») крізь призму ідей проросійських діячів, підкреслювалась «шкідливість» так званих буржуазних теорій і концепцій. Однак акцентувалось на соціально-культурних чинниках, які сприяли розвою фольклористичних студій в Україні: значенні збірників текстів народної творчості, періодики, ролі товариств, громадських інституцій різних періодів тощо).

III. Дожовтнева усна народна творчість. У цій частині зосереджується увага на жанровій класифікації фольклорних текстів, проте методологічним орієнтиром виступали праці класиків марксизму-ленінізму, зокрема, в обґрунтуванні історичних принципів становлення науки про усну народну творчість.

IV. Радянська народно-поетична творчість. Наголошувалось на «розквіті» усної народної творчості в результаті перемоги Великої соціалістичної революції, тезисно викладені основні «досягнення» науки про усну народну творчість радянського періоду та проаналізовано внесок вождів трудящих у цьому процесі²¹⁰.

У програмі з української літератури для філологічних факультетів університетів і педагогічних інститутів, затвердженій Міністерством освіти УРСР (1954 р., укладач – кандидат філологічних наук З. Мороз), приділяється увага вивченню окремих аспектів становлення української фольклористики як збиральницької галузі (вперше у радянський період використовується поняття «фольклористика»). У змісті програми зафіксовані такі фольклористичні проблеми, не позбавлені ідеолого-комуністичної заангажованості, які реалізовувались у процесі викладання базового для майбутніх філологів курсу: *«Початки фольклористики. Значення творів російських письменників, передусім Рилєєва, Пушкіна, Гоголя з життя України та праць російській фольклористів для зростання інтересу українських культурних діячів і письменників до усної*

²¹⁰ Програма з української усної народної творчості для факультетів мови і літератури педагогічних інститутів (К.: «Рад. школа», 1950), затверджена Управлінням у справах вищої школи при Раді Міністрів УРСР // Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Ф. 166. – Оп. 15. – Спр. 820. – Арк. 1-10.

народної творчості, до історичного минулого українського народу. Поява збірників (М.Цертелєва, М.Максимовича, П.Лукашевича). Публікація усних народних творів в журналах і альманахах. Прогресивне значення публікації усних народних творів. Консервативний (Цертелєв) та ліберальний (Костомаров) характер коментарів у названих збірниках переважної більшості статей, досліджень про фольклор. Утвердження Шевченком прогресивного напрямку у фольклористиці»²¹¹.

Важливо підкреслити, що у програмі з української літератури передбачалось фрагментарне вивчення проблеми фольклоризму літератури, впливу фольклорної традиції на письменницький стиль, образність, наприклад: «Усна народна творчість як перша літературна школа Т.Шевченка... Оригінальні п'єси М.Кропивницького. Широке коло тем і образів. Майстерне використання письменником усної народної творчості, живої розмовної мови»²¹².

У 1960-х рр. вийшло друком ряд програм, які за змістом були майже тотожні програмі 1950 р.: «Програма курсу «Українська народнопоетична творчість» (для студентів університетів УРСР / Відп. ред. П.М. Попов» (1962), «Програма з курсу народнопоетичної творчості (для філологічних факультетів університетів / Склали: М. Грицай та ін.» (1965) та ін.

У радянський період прослідковується стимулювання фольклористичних досліджень у студентському середовищі в умовах класичних університетів, зумовлене політичною детермінованістю всієї системи освіти. Можна констатувати окремі прогресивні зрушення у напрямі активізації науково-фольклористичної діяльності студентської молоді. У стимулюванні фольклористичної науково-дослідницької діяльності студентів у класичних університетах, педагогічних інститутах ключова роль належала творчим майстрам-педагогам, фольклористам-практикам, які спрямовували молодь до активних фольклористичних студій, збиральницької роботи в «живому»

²¹¹ Програма з української літератури XIX ст. для філологічних факультетів педагогічних інститутів та університетів (склав кандидат філологічних наук З.П. Мороз), затверджена МО УРСР (К.: «Рад. школа», 1954) // Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Ф. 166. – Оп. 15. – Спр. 1320. – Арк. 17.

²¹² Там само. – Арк. 33, 74.

фольклорному середовищі. Наприклад, вихованці професора Львівського університету І. Денисюка згадують про його талант наставництва: «У роботі зі студентами та аспірантами професор виявляв не лише гостре чуття і вміння побачити «мислячих» у потоковій масі «молодих духів», а й неймовірний такт психолога, людини, що розуміє кожного, що вміє розрадити, що допоможе... Він радів успіхам своїх учнів, важко переживав їхні невдачі і завжди ревно стежив, аби жоден «із роду песиголовців» (так він жартома називав не вельми ретельних аспірантів) не «зійшов на пси»²¹³.

У радянський період найчастіше фольклор був засобом пропаганди ленінсько-марксистської ідеології, чинником соціалістичного виховання молоді. В результаті виховна робота в університетах, педагогічних інститутах зводилась до залучення студентів до художньої самодіяльності, насамперед до концертної творчості в межах діяльності самодіяльних студентських хорів, гуртків. Наприклад: в Ужгородському університеті, за оцінками І. Хланти, «дієвим пропагандистом народної творчості стала самодіяльна чоловіча хорова капела професорсько-викладацького складу (керівник – П. Гудзь), яка існує з 1962 р. Чимало українських народних пісень були окрасою репертуару студентського ансамблю пісні і танцю «Шовкова косиця» (керівник – З. Жофчак)»²¹⁴.

З кінця 1950-х рр. навчальними планами філологічних факультетів університетів та педагогічних інститутів передбачалось проведення практики з фольклору і діалектології для студентів першого курсу (в другому семестрі протягом двох тижнів). Центральне місце при цьому відводилось збиральницькій роботі. Професійним середовищем укладання програм збирання фольклору став Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР.

1940-1960-і рр. позначились виходом праць фольклористів, діяльність яких пов'язана з Інститутом: М. Родіної «Пам'ятка збирача фольклору» (1959), Ф. Лаврова «Посібник записувача народної поетичної творчості» (1957), «Посібник по збиранню

²¹³ Пилипчук С. Професор із легенди / Святослав Пилипчук // Міфологія і фольклор. – 2010. – №2(6). – С. 8.

²¹⁴ Хланта І. Фольклористична робота на Закарпатті / І. Хланта // Народна творчість та етнографія. – 1979. – №5. – С. 106.

народно-поетичної творчості» (1951), Г. Танцюри «Записки збирача фольклору» (1958) та ін. Ці пам'ятки і посібники для збирання фольклору були ідейно зорієнтовані на дослідження фольклорних творів крізь призму принципів соціалістичного реалізму, де особлива увага приділялась творам про комуністичну партію, про Леніна, Сталіна, про їх соратників, про Червону Армію тощо. Водночас у них сконцентровані основні практичні поради щодо паспортизації фольклорних текстів, рекомендації щодо налагодження комунікативного зв'язку у польових умовах (середовищі, де записується фольклор) тощо. Ці аспекти лягли в основу принципів організації фольклорної практики у вищих навчальних закладах, зокрема, у класичних університетах.

У Київському національному університеті була впроваджена стаціонарна форма організації фольклорної практики: групи з 2-4 студентів роз'їжджали по селах певного району і весь час, відведений для практики (2-4 тижні), працювали у своєму селі, проводячи суцільний запис його фольклорного репертуару²¹⁵.

Упродовж 1950 – 1980-х рр., незважаючи на ідеологічний тиск з боку держави, викладачі, науковці-фольклористи, які працювали в академічних осередках, у класичних університетах та педагогічних інститутах, продукували ряд важливих монографічних розвідок, підручників, програм з українського фольклору, які засвідчували хоч і сповільнений, але прогресивний розвиток української фольклористики як науково-освітньої галузі. У фольклористично-навчальному та науковому середовищі з'являються дослідження, у яких аналізувались художня природа, специфічні особливості фольклору, закономірності його розвитку (П. Попов «Деякі питання теорії народнопоетичної творчості» (1955), більшість праць М. Рильського, К. Квітки, П. Павлія, Ф. Лаврова, Г. Хоткевича, Я. Шуста та ін.). Виходять друком узагальнюючі дослідження з історії української фольклористики, з проблем жанрології та поетики фольклору (наприклад, двотомник Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР

²¹⁵ *Росовецький С.К.* Український фольклор у теоретичному висвітленні: підр. / С.К. Росовецький. – К.: Вид.-полігр. Центр «Київський університет», 2008. – С. 60.

«Українська народна поетична творчість» за редакцією М. Рильського (1955, 1958) тощо.

В академічних та університетських осередках активізувались дослідження проблеми фольклоризму літератури, зокрема, їй були присвячені розвідки І. Дея «Іван Франко і народна творчість» (1955); М. Рильського «Література і народна творчість» (збірник статей, 1956); М. Грицюти «М. Коцюбинський і народна творчість» (1958); Т. Комаринця «Т. Шевченко і народна творчість» (1963) та ін.

У радянський період видано фундаментальні дослідження з питань впливу українського фольклору на слов'янську культуру, літературу: Г. Нудьга «Українська пісня серед народів світу» (1960); М. Рильський, Г. Сухобрус, В. Юзвенко, В. Захаржевська «Українські думи і героїчний епос слов'янських народів» (1963); О. Дей, О. Зілинський, Р. Кирчів, Н. Шумада «Український фольклор в слов'янських літературах» (1963), В. Юзвенко «Українська народна поетична творчість у польській фольклористиці ХІХ ст.» (1961); Н. Шумада «Українсько-болгарські фольклористичні зв'язки» (1963); М. Гайдай «Чехословацько-українські взаємини в сучасній фольклористиці» (1963) та ін.

Перший підручник для вищої школи «Українська народна поетична творчість» вийшов друком 1965 р. завдяки зусиллям науковців Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії під керівництвом М. Рильського. Широкої популярності в університетах та педагогічних інститутах набула «Хрестоматія з української народної творчості» (упорядник Ф. Поліщук, 1959).

З кінця 1950-х рр. співробітники Інституту, діяльність яких була скоординована комісією з фольклористики та етнографії під керівництвом М. Рильського, зініціювали видання серії академічних видань українського фольклору «Українська народна творчість». Усього було заплановано видати 50 томів серії, однак на сьогодні ця ідея не реалізована повністю. З 1968 р. публікується багатотомна фольклорна серія «Українські народні пісні в записах письменників», де публікувались результати збиральницько-фольклористичної діяльності відомих митців слова.

У багатьох класичних університетах України радянського періоду спостерігалась тенденція дослідження регіонального

фольклору та впровадження цих результатів у змісті фольклористичної підготовки майбутніх філологів, хоча й в межах єдиного курсу усної народної творчості). Цей процес не вирізнявся активністю, однак напрацювання педагогів-фольклористів, їх практична зорієнтованість на залучення молоді до науково-дослідницьких пошуків у галузі фольклору засвідчують фундаментальність розроблених ними практично зорієнтованих навчальних посібників, монографій. Для прикладу: при Чернівецькому університеті був виданий навчальний посібник «Тематична специфіка української народної пісні Карпат і Прикарпаття» (автор Г. Сінченко, 1969). П. Лінтур, викладач Ужгородського університету, відомий збирач фольклору закарпатського краю, уклав кілька збірників фольклорних текстів, які активно використовував у навчальному процесі, залучаючи до збирацької роботи майбутніх студентів-філологів. Праці викладача Львівського університету Т. Комаринця «Т. Шевченко і народна творчість» (1963), «Ідейно-естетичні основи українського романтизму (проблема національного й інтернаціонального)» (1983) розширили межі фольклористичної проблематики у змісті філологічної підготовки майбутніх словесників, яка обмежувалась єдиним курсом з усної народної творчості та практикою з фольклору.

Широкої популярності у педагогічно-фольклористичному середовищі набув підручник, підготовлений викладачами Київського національного університету імені Тараса Шевченка М. Грицаєм, В. Бойком та Л. Дунаєвською, «Українська народнопоетична творчість» (1983). Аналізуючи зміст підручника, який протягом тридцяти років у педагогічно-фольклористичному навчальному середовищі вважається найбільш фаховим навчально-методичним виданням, зазначимо, що, незважаючи на певну політичну заангажованість у викладенні матеріалу у контексті методологічних принципів соціалістичного реалізму, у ньому знаходимо ґрунтовний, системний виклад фольклористичної інформації у історико-хронологічному та проблемному ракурсах. Студент мав перед собою універсальний підручник-довідник, який стимулював його до студіювання першоджерел, збірників фольклорних творів, наукових праць відомих фольклористів XIX – XX ст.

Процес розвитку фольклористики як науково-освітньої галузі в умовах класичних університетів 1950 – 1980-х рр. складно номінувати як інтенсивний, виразно прогресивний. Адже політична заангажованість навчальних програм з усної народнопоетичної творчості, навчально-методичної літератури загальмовували природні методологічні пошуки викладачів-дослідників та негативно впливала на реалізацію їх творчого потенціалу у процесі викладання єдиної дисципліни, зорієнтованої на безпосереднє вивчення фольклору, «Українська народнопоетична творчість». Водночас внутрішній супротив педагогічної інтелігенції ідеологічному тиску сприяв продукуванню ряду праць з проблем фольклоризму літератури, взаємодії української і слов'янської фольклористики, історико-фольклористичних розвідок, персоналізованому підходу до визначення ролі вчених у становленні фольклористичних шкіл в Україні, наданню особливого значення фольклористично-збиральницькій практиці, орієнтуванню студентської молоді на дослідницьку роботу. Університетська фольклористика у радянський період позначена появою професійних викладачів-фольклористів, які усвідомлювали унікальну місію збереження фольклорного фонду, залучення студентів до збиральницької діяльності, систематизації досвіду фольклористичної галузі в навчально-методичних викладах.

Тема 3.5. Внесок викладачів-фольклористів у розвиток української фольклористики в університетах радянської доби

Позитивні зрушення у науково-педагогічному дискурсі радянської фольклористики відбулися передусім завдяки ініціативі, натхненним науковим пошукам, зацікавленням у вивченні фольклорного арсеналу культури викладачів університетів. З 1947 р. (з часу закриття кафедри фольклору та етнографії при Львівському університеті) в українському університетському просторі не функціонувала жодна спеціалізована кафедра фольклористики (до 1990 р.). Однак наукові набутки викладачів, результати активної педагогічної діяльності у напрямі дослідження дієвості фольклорної традиції у культурологічному вимірі, її впливу на різні види мистецтва та

ретрансляційні шляхи передачі фольклористичних знань у педагогічному вимірі, на нашу думку, сприяли створенню кафедр фольклористики у Львівському (1990) та Київському (1991) університетах та у подальшому розвою фольклористичних студій в університетських умовах, вивченню фольклору у вимірах функціонального, комунікативного, міждисциплінарного, контекстного підходах.

У Київському університеті у радянський період тривав процес становлення університетської фольклористичної школи, очільниками якої стали викладачі кафедри української літератури. Саме їх науково-педагогічна діяльність стала передумовою створення спеціалізованої кафедри на базі університету на початку 1990-х рр.

Відомим вченим-педагогом, автором перших навчальних програм, співавтором підручників, укладачем хрестоматій з дисциплін фольклористичного циклу за радянських часів є **Попов Павло Миколайович** (1890 – 1971). Навчаючись на філологічному факультеті Київського університету у 1910-х рр., він слухав лекції та відвідував семінари фольклористів та літературознавців А. Лободи, В. Перетца. Науково-педагогічна діяльність П. Попова пов'язана з Інститутом мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР та Київським університетом. На сьогодні вченого-практика можна звинуватити у надмірному «утвердженні марксистсько-ленінської методології»²¹⁶ в українській та слов'янській фольклористиці, зокрема й у реалізації цієї «методології» у навчальному процесі Київського університету та педагогічного інституту (розробив і викладав у середині 1930-х рр. спецкурс з радянського фольклору. Водночас, відкинувши політичну детермінованість праць, навчально-методичних розробок П. Попова, варто відзначити, що вони стали важливим етапом історії університетської та академічної фольклористики, які сприяли системному впровадженню фольклористичних дисциплін у навчальний процес університетів та інститутів. З середини 1930-х рр., розпочавши активну роботу в Інституті фольклору та Київському університеті, П. Попов готував аспірантів – молодих науковців у фольклористичній галузі, був керівником колективу, який працював над укладанням

²¹⁶ Сухобрус Г.С. Павло Миколайович Попов / Г.С. Сухобрус // Народна творчість та етнографія. – 1960. – №3. – С. 42.

програм з українського фольклору для вищих навчальних закладів (1938 – 1941 рр.), розробляв план-проспект курсу з українського фольклору. До 1941 р. за його редакцією у сигнальному варіанті вийшла перша хрестоматія «Український фольклор» для вищих навчальних закладів. З початку 1940-х рр. він очолив відділ словесного фольклору в Інституті мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР, де розгорнув активну фольклористично-експедиційну діяльність, став автором та редактором програм з курсу «Українська народнопоетична творчість» (з 1950 р. – протягом 1960-х рр. їх вийшло друком кілька: для університетів, педагогічних інститутів, студентів заочної форми навчання філологічних факультетів), двотомного дослідження навчально-методичного спрямування «Українська народна поетична творчість» (1955, 1958).

Доктор філологічних наук, професор, кафедри фольклористики Київського університету (1992 – 2002), голова секції фольклору та етнографії Республіканського товариства охорони пам'яток історії та культури України **Бойко Володимир Григорович** (1929 – 2009) спрямовував наукові пошуки на дослідження проблеми взаємозв'язків та взаємодії естетичних систем фольклору і літератури, походження та специфіка жанрів народної творчості, динаміки розвитку фольклористичного процесу тощо. В укладеному ним збірнику «Українські народні прислів'я» (1968) уперше було вміщено переклади зразків українського фольклору німецькою мовою, а збірник «Українські народні казки» (1976) здобув міжнародне визнання і був перекладений англійською, німецькою, французькою мовами та 7 мовами народів Індії. Основні праці вченого-педагога: «Поетичне слово народу і літературний процес» (1965), «Сучасна народнопоетична творчість на Україні. Основні тенденції розвитку» (1973), «Пісні літературного походження» (1978), «Українська народна поетична творчість: підручник для філологічних факультетів» (1983, у співавт.)²¹⁷.

У праці «Поетичне слово народу і літературний процес», орієнтованій на професійно-наукову (фольклористичну й

²¹⁷ Енциклопедія Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wiki.univ.kiev.ua/index.php> . – Загол. з екрану. – Мова укр.

літературознавчу), письменницьку, викладацьку та студентську аудиторії, автор окреслив ретроспективне висвітлення проблеми фольклорно-літературних взаємин у фольклористиці. Важливо відзначити, що В. Бойко зосередив увагу на особливій ролі народнопоетичної традиції у формування літературно-естетичної концепції багатьох українських письменників. Зокрема, він акцентував увагу на тому, що «зв'язок з фольклором для української класичної літератури був природним і багатоплановим, відзначався найрізноманітнішими формами творчого засвоєння»²¹⁸. Зміст праці структуровано на основі марксистсько-ленінських ідеологічних імперативів, водночас це унікальне дослідження з проблеми впливу фольклорної традиції на розвиток літературних жанрів, їх поетики в українському літературному просторі 1920-х рр., що включало: аналіз зв'язку народної творчості з українською радянською поезією, використання уснопоетичних засобів створення сатиричного ефекту, стилістичних засобів у літературі, звертання поетів 1920-х рр. до художньої образності фольклорних зразків тощо.

Своєрідною працею узагальнюючого типу стала монографія В. Бойка «Сучасна народнопоетична творчість на Україні. Основні тенденції розвитку» (1973), у якій у контексті заангажованих комуністичних ідеологем визначаються пріоритетні напрями, досягнення радянської фольклористики у 1950 – 1970-х рр. (видання, періодика, наукові дослідження), а найважливіше – акцентується увага на аналізі проблем фольклорних традицій та новаторства, фольклорно-літературних взаємозв'язків, теоретичних аспектів розвитку тогочасної народної творчості тощо.

Науково-педагогічна діяльність доктора філологічних наук, професора Київського університету **Гриця Михайла Семеновича** (1925 – 1988) реалізовувалась у вивченні проблем історії української літератури, визначенні ролі фольклору у формуванні образного мислення українських поетів XVI – XVIII ст., дослідженні життєвого і творчого шляху українських письменників та введенні означеної проблематики у зміст підготовки філологів в умовах університету. В Київському

²¹⁸ *Бойко В.Г.* Поетичне слово народу і літературний процес. Проблема фольклорних традицій у становленні української радянської поезії / В.Г. Бойко. – К.: Наук. думка, 1965. – С. 19.

університеті вчений-педагог працював з 1962 р. до останніх днів свого життя. Його наукові зацікавлення втілились у цілому спектрі фольклористично-літературознавчих праць: «Українська народна вертепна драма» (1962) (кандидатська дисертація, написана під керівництвом П. Попова), «Народна поетична творчість і розвиток жанрів давньої української літератури (XVI – XVIII ст.)» (докторська дисертація, 1970), «Українська література XVI – XVIII ст. і фольклор» (1969), «Українська драматургія XVI – XVIII ст.» (1974), «Семен Скляренко: нарис життя і творчості» (1980), «Марко Вовчок. Творчий шлях» (1983), «Олекса Десняк: літературно-критичний нарис» (1984), «Панас Мирний: нарис життя і творчості» (1986), «Українська народна творчість: підручник для студентів філологічних факультетів» (1983, у співавт.), «Українська література. Підруч. для 8 кл. / За ред. М.С. Грицяя» (1987, у співавт.), «Давня українська література» (1989, у співавт.)²¹⁹.

М. Грицай здійснив системне дослідження проблеми впливу фольклорної традиції у період давнього українського письменства. Результати науково-аналітичних пошуків педагога втілились у ряді розвідок монографічного та власне навчально-методичного характеру, серед яких вирізняється праця «Давня українська проза. Роль фольклору у формуванні образного мислення українських прозаїків XVI – початку XVIII ст.» (1975)²²⁰, у якій обґрунтована ідея народності давньої української літератури, досліджуються взаємозалежні зв'язки між фольклором та авторською творчістю на українських теренах у XVI – XVIII ст. Ця проблематика, аргументовано досліджена М. Грицаєм на основі текстологічного аналізу пам'яток давнього письменства, стала вагомим внеском у розробку проблеми фольклоризму літератури, що не могло не позначитись на змістовому вимірі дисциплін літературознавчо-фольклористичного спрямування у процесі підготовки філологів у провідному класичному університеті України.

Доктор філологічних наук, викладач кафедри історії української літератури Київського університету (з 1987 р.)

²¹⁹ Енциклопедія Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wiki.univ.kiev.ua/index.php> . – Загол. з екрану. – Мова укр.

²²⁰ Там само.

Грицюта Микола Сидорович (1925 – 1997) відомий у педагогічному, науковому українському просторі як текстолог, упорядник, коментатор видань спадщини І. Франка у 50-и тт. (4 т.), М. Коцюбинського в 6-и і 7-и тт., Г. Квітки-Основ'яненка у 7-и тт., І. Нечуя-Левицького у 2-х та 10-и тт., збірника творів А. Тесленка. Його наукові зацікавлення, реалізовані у дослідженні проблем інтерференції фольклору та літератури, історії української літератури ХІХ – початку ХХ ст., вітчизняного літературного процесу та слов'янських літератур, втілились у змісті програмного курсу історії української літератури та у наукових, навчально-методичних працях («М. Коцюбинський і народна творчість» (1958), «Еволюція селянської теми і концепція демократичного героя в українській прозі другої половини ХІХ –початку ХХ ст.» (докторська дисертація, 1992), «Історія української літератури» у 8-и тт. (у співав., Т.4. Кн. 2; 1968); «Історія української літератури» у 2-х тт. (у співав., Т.1, К., 1987); «Історія української літературної критики» (у співав., 1988), «Матеріали до вивчення історії української літератури» (1961)²²¹.

Серед фольклористичної проблематики, яка стала об'єктом науково-дослідницької діяльності М. Грицюти, вирізняється питання фольклорних витоків творчості українських письменників, зокрема, М. Коцюбинського. Зважаючи на те, що «дослідники-літературознавці ще дуже мало сказали про те, наскільки ідейно-художня сила, народність, реалістичність, самобутність передової української літератури залежить від фольклору»²²², педагог-науковець цілісно підійшов до аналізу народних джерел творчості письменника, біографічних факторів, які вплинули на формування стійкого інтересу до вивчення, збирання фольклорних творів митцем, використання ідейно-естетичного потенціалу фольклорних текстів, «відфольклорної» стилістики, поетичної образності у власній письменницькій творчості (в оповіданнях, повістях, авторських казках).

Ім'я Дунаєвської Лідії Францівни (1948 – 2006), доктора філологічних наук, професора, поетеси, закарбувалось в історії

²²¹ Енциклопедія Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wiki.univ.kiev.ua/index.php> . – Загол. з екрану. – Мова укр.

²²² *Грицюта М.С.* М. Коцюбинський і народна творчість / М.С. Грицюта. – К., 1958. – С. 3.

української фольклористики як знаного фахівця у галузі українського казкознавства та народної прози, дослідниці історії розвитку фольклористичної науки, доробку Вл. Антоновича, М. Драгоманова, М. Грушевського, М. Костомарова, А. Кримського, М. Максимовича, братів Рудченків, О. Стефановича, І. Франка, П. Чубинського та ін. В Київському університеті вона працювала з 1971 р. до кінця життя. Серед її наукових зацікавлень виокремлюються такі проблеми, як: міфологічні засади, типологія та еволюція фольклорних епічних і пісенних жанрів, особливості побутування сучасного фольклору, фольклорно-літературні паралелі, світові фольклорні універсалії. У науковому доробку Л. Дунаєвської – понад 120 праць: «Українська народнопоетична творчість» (у співавт., 1983), «Українська народна казка» (у співавт., 1987); «Українська народна проза (легенда, казка): еволюція епічних традицій» (1997; 2000), «Персонажна система української народної міфологічної прози. Аспекти поетики» (2000) тощо²²³.

В історії сучасної української і слов'янської фольклористики ім'я Л. Дунаєвської пов'язане з розвитком комплексного, функціонального підходу до дослідження фольклору та утвердженням практики інтердисциплінарного викладання фольклористики (у зв'язку з суміжними науками). З цією метою вчена-педагог поглиблено вивчала методологічний інструментарій зарубіжних фольклористичних шкіл, розвивала освітні традиції української фольклористики, кристалізовані у класичних університетах. «Спільно з доктором філологічних наук, проф. В. Бойком розроблена методична «Програма української народнопоетичної творчості», яка успішно реалізувалась при викладанні курсу української фольклористики на філологічних факультетах університетів (українських і слов'янських відділень). Методичний орієнтир спрямовувався на використання широкої джерельної бази, на синкретичний та аналітичний аналіз при викладанні курсу від давнини до сучасності»²²⁴.

²²³ Енциклопедія Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wiki.univ.kiev.ua/index.php> . – Загол. з екрану. – Мова укр.

²²⁴ Автографи до портрета професора Лідії Дунаєвської (1948 – 2006). – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2011. – С. 23.

З Ужгородським університетом пов'язана діяльність **Лінтура Петра Васильовича** (1909 – 1969) – фольклориста, літературознавця, педагога закарпатського регіону. Його збиральницько-фольклористична та педагогічна діяльність була пов'язана з викладанням історії та літератури у Хустській гімназії, де він організував літературний гурток, залучав своїх вихованців до зібрання фольклору на Закарпатті. З 1953 р. П. Лінтур працював на посаді доцента в Ужгородському університеті. В результаті його збиральницької роботи вийшли друком збірники: «Закарпатські казки Андрія Калина» (1955), «Народні балади Закарпаття» (1959), «Казки зелених гір» (1966), «Три золоті слова» (1968), «Дідо-Всевідо» (1969), «Казки одного села» (1979), «Зачаровані казкою» (1984). Дослідник керував науковою роботою щодо дослідження і складання збірника «Українські баладні пісні», ним упорядкована значна частина казок народів світу, підготовлено статтю-коментар до них в рамках науково-дослідної роботи АН, рукопис «Українські баладні пісні та їх слов'янські зв'язки», рукопис збірника «Народні скарби»²²⁵. Особливо варто відзначити його роль в активізації фольклористично-збиральницької роботи студентської молоді, що вплинуло на становлення регіонального напрямку фольклористичних досліджень.

З розвитком фольклористики у закарпатському регіоні з 1970-х рр. до сьогодні пов'язане ім'я **Івана Васильовича Хланти** (1941 р.н.) – доктора мистецтвознавства, заслуженого діяча мистецтв України, завідувача науково-культурологічної лабораторії Закарпатського обласного центру народної творчості (з 2001 р. до цього часу). Науково-дослідницька діяльність І. Хланти реалізується у кількох напрямках. В. Качкан, систематизувавши науковий і педагогічний доробок педагога-вченого, підсумував, що «сама доля обрала І. Хланта для високого покликання – бути спадкоємцем і провідником ідей духовних цінностей нашого народу, збирати їх, публікувати й

²²⁵ *Лінтур П.* Літературознавчі та фольклорознавчі праці: матеріали для студентів-філологів, які вивчають курси «Українська усна народна творчість», «Історія української літератури» / Укл.: В.В. Барчан, І.М. Сенько. – Ужгород: Говерла, 2009. – 64 с.

ділитися зі своїми співвітчизниками усвідомленням значущості й славетності вікових національних спадків»²²⁶.

Результати фольклористичної діяльності І. Хланти свідчать про активну збиральницьку роботу у закарпатському регіоні, про узагальнюючий підхід до дослідження історії фольклористики, про результати вивчення «живого» фольклорного середовища у сільській місцевості тощо. Це розвідки про життєвий і творчий шлях письменників Закарпаття (у радянський період – про О. Духновича, О. Павловича, Д. Вакарова та ін.; у роки незалежності – «Василь Греба» (2000), «Юрій Керекеш» (2000), «Усміхнені веселки» (2000), «Пошуки та знахідки Василя Пагірі» (2006) та ін.), збірники народнопоетичної творчості карпатського краю («Казки Підгір'я» (1976), «Казки про тварин» (1976), «Казки одного села» (1979), «Дерев'яне чудо» (1981), «З гір Карпатських» (1981), «Чарівна торба» (1988), «Правда і кривда» (1981), «Казки Карпат» (1989, 1990), «Оскар Кольберг. Казки Покуття» (1991), «Розумниця» (1992), «Мамине серце» (1993), «Закарпатський вертеп» (1995), «Заспіваймо коломийку» (1995), «Казкар» (1996), «Володимир Гнатюк. Казки Закарпаття» (2001), «Пісні Іршавщини» (2005) та ін.).

Інноваційною можна номінувати фольклористично-педагогічну діяльність І. Хланти, що підтверджує теоретичний аналіз проблем дослідження словесного фольклору, розробка принципів класифікації казкового епосу («Специфіка відображення дійсності в соціально-побутовій казці» (1975), «Принципи класифікації та наукового видання українських соціально-побутових казок» (1975) тощо). Крім того, І. Хланта послідовно підійшов до проблеми підготовки вчителя-філолога, формування його фольклористичної компетентності на засадах регіонального вивчення, дослідження фольклору, залучення до збиральницької діяльності майбутніх філологів у селах Закарпаття (сам І. Хланта виявив на Закарпатті багато талановитих оповідачів, коломийкарів, про яких писав статті у часописах і газетах). Фольклористична наукова, збиральницька, педагогічна діяльність І. Хланти підтверджує інноваційний поступ української фольклористики на засадах вітчизняних наукових та освітніх традицій, пов'язаних насамперед із

²²⁶ Качкан В. Іван Хланта. Біобібліографічний покажчик / Володимир Качкан. – Ужгород: Патент, 2008. – С. 11.

залученням студентської молоді у «живе» фольклорне середовище, з урахуванням загальносвітових тенденцій комплексного вивчення, дослідження фольклорного арсеналу культури (у контексті етнографічних, краєзнавчих, літературних аспектів).

Фольклористичну наукову та педагогічну діяльність в Одеському університеті активізував **Петро Трохимович Маркушевський** (1919), доктор філологічних наук, професор. Його педагогічна діяльність пов'язана з Одеським учительським інститутом, Ізмаїльським педагогічним інститутом, Одеським державним інститутом імені І.І. Мечникова, де «охоче читав курс «Українська народна творчість»..., з радістю керував фольклорною практикою. Ставши визнаним авторитетом у цій галузі, збирав у національно строкатому Північному Причорномор'ї фольклор чехів, гагаузів, болгар, угорців, брав участь у вітчизняних та міжнародних конференціях з цих питань, публікував дослідження та знахідки»²²⁷. П. Маркушевський залучав до експедиційної роботи студентську молодь, організовуючи виїзди студентів-філологів у села Західної України.

П. Маркушевський виявляв науково-дослідницьке зацікавлення фольклором та етнографією різних етносів, які проживають на українських землях, спрямовував дослідницькі пошуки студентів-філологів з проблем дослідження родинного та календарного фольклору, специфіки обрядової організації життєдіяльності різних етносів. Наукова і педагогічна діяльність П. Маркушевського позначилась обґрунтуванням засад полікультурного підходу до вивчення фольклору, що реалізовувалось в освітній практиці, у стимулюванні майбутніх філологів до аналізу фольклорного арсеналу культури різних народів, етнічних груп, що мало результатом формування у них толерантно-іншонаціональних світоглядних цінностей.

Найбільш яскравою постаттю радянського періоду, одним із засновників кафедри фольклористики імені Ф. Колесси при Львівському університеті на початку 1990-х рр. був доктор філологічних наук, професор **Денисюк Іван Овксентійович**

²²⁷ *Ісаєнко Л.М.* Пам'ять і слово: Українознавча сторінка Одеського національного університету імені І.І. Мечникова: літературно-критичні нариси / Л.М. Ісаєнко. – Одеса: Астропринт, 2004. – С. 61.

(1924 – 2009) – літературознавець, франкознавець, педагог, фольклорист. Коло його дослідницьких інтересів достатньо вагоме, про що свідчать його наукові розвідки, дослідження: «Михайло Павлик» (1960). «Розвиток української малої прози ХІХ – початку ХХ ст.» (1981, 1999), «Ратнівщина: історико-краєзнавчий нарис» (1998, у співавт.), «Дворянське гніздо Косачів» (1999, у співавт.), «Дивоцвіт: джерела і поетика «Лісової пісні» (1963, у співавт.), «Амазонки на Поліссі» (1993), «Невичерпність атома» (2001, франкознавчі дослідження), збірники праць «З його духа печаттю» (2001), «Semper tūo» (2002), «Літературознавчі та фольклористичні праці: у 3 томах, 4 книгах» (2005) та ін.

Теоретико-методологічні засади фольклористичних студій І. Денисюка «сформувалися на основі дослідницьких рефлексій «класиків» українського уснословеснознавства (М. Драгоманова, І. Франка, М. Грушевського, Ф. Колесси), які були для вченого беззаперечними авторитетами, які окреслили перспективи розвою національної фольклористики, чітко задекларували комплекс першочергових завдань, продемонстрували виважену, засновану на найкращих галузевих здобутках, тактику аналітичного розбору багатой народнопоетичної скарбівні»²²⁸. Це засвідчує стійкий зв'язок поколінь у напрямі дослідження усної народної творчості, фольклорної традиції, зокрема, історико-педагогічний поступ у розвитку університетської фольклористики, що зумовило формування «львівської» фольклористичної школи.

Одним із засновників, ініціатором відродження (після закриття кафедри фольклору та етнографії у 1947 р.) кафедри фольклористики у Львівському університеті, «львівського» фольклористичного університетського осередку був **Теофіл Іванович Комаринець** (1927 – 1991) – доктор філологічних наук, професор, голова Товариства української мови імені Т. Шевченка Львівського університету, голова комісії шевченкознавства Наукового товариства імені Шевченка. З 1955 р. він працював викладачем на кафедрі української літератури Дрогобицького педагогічного інституту, з 1967 р. – на однойменній кафедрі Львівського університету. Т. Комаринець один із перших учених-педагогів радянського періоду

²²⁸ Пилипчук С. Професор із легенди / Святослав Пилипчук // Міфологія і фольклор. – 2010. – №2 (6). – С. 7-8.

досліджував генезу становлення романтизму як стильового напрямку в українській і слов'янській літературах. Дослідник проаналізував передумови, тенденції виникнення романтизму в українській культурі, літературі, мистецтві, роль у цьому процесі фольклорних джерел, починаючи від праць О. Бодянського, П. Гулака-Артемовського, М. Максимовича, І. Срезневського, М. Костомарова, Л. Боровиковського, П. Куліша, Т. Шевченка та ін., прослідкував трансформацію ідеї народності у текстологічному вимірі, що засвідчило порушення проблеми етностетики фольклору в українській фольклористиці. Т. Комаринець також комплексно досліджував проблему освоєння естетичного досвіду культури, фольклору у слов'янських культурах, літературах²²⁹. Спектр цих проблем викладач ретранслявав в освітню практику: у зміст базового курсу з українського фольклору у процесі професійної підготовки філологів, у розробку науково-дослідницької фольклористичної проблематики для студентських робіт. Це був справжній інноваційний підхід до вивчення фольклористики у радянський період, що сприяло утвердженню полікультурного підходу до аналізу фольклорного арсеналу культури, міжкультурної взаємодії в історії фольклористичних студій.

Для розвитку етномузикології як напрямку фольклористики протягом 1950 – 1980-х рр. важливим є науковий, педагогічний досвід **Володимира Леонідовича Гошовського** (1922 – 1996). Педагог-ерудит займав посаду викладача оновленої кафедри фольклористики Львівського університету з 1990 по 1994 рр. Однак повноцінна реалізація його професійного таланту, наукової ерудиції у напрямі утвердження музичної фольклористики у вищій освіті України припадає на радянський період. В. Гошовський працював завідувачем Ужгородського краєзнавчого музею, викладав іноземні мови, музичні дисципліни (гармонію і музичний фольклор), завідував секцією народних музичних інструментів, заснував оркестр народних інструментів і трьох спеціальних інструментів (гітари, домри і балалайки) в Ужгородському музичному училищі²³⁰. Протягом 1961 – 1974 рр.

²²⁹ *Комаринець Т.* Ідейно-естетичні основи українського романтизму (проблема національного й інтернаціонального): монографія / Теофіл Комаринець. – Львів: «Вища школа», 1983. – С. 145.

²³⁰ *Пасічник В.* Володимир Гошовський на кафедрі української фольклористики / Володимир Пасічник // Вісник Львівського університету. Серія мистецтвознавства. –

він працював у Львівській державній консерваторії імені Миколи Лисенка, де заснував Кабінет народної музики, сприяв активізації експедиційно-фольклористичної та наукової діяльності студентів, «значну увагу приділяв фаховому вихованню студентів, їхній науково-дослідній роботі, притому наголошував на важливості та необхідності відвідування лекцій і на активній праці у Студентському Науковому Товаристві»²³¹. У цей період науково-педагогічної діяльності В. Гошовський розробив програму з музичного фольклору, брав участь у розробці навчально-методичного забезпечення з української народної музичнопоетичної творчості, сприяв розвитку науково-дослідницької культури студентів шляхом ознайомлення їх з методологічними принципами науково-фольклористичної роботи, збору і систематизації фольклорних творів, застосуванням методу творчих дискусій, діяльності в рамках фольклорного гуртка.

З 1991 р. В. Гошовський був запрошений Т. Комаринцем зайняти посаду викладача оновленої кафедри фольклористики при Львівському університеті, де мав намір реалізувати свої наукові і педагогічні задуми, кристалізовані протягом всього професійного життя, розквіт якого припав на 1950 – 1980-і рр. На основі документальних матеріалів В. Пасічник визначив, що діяльність В. Гошовського у Львівському університеті передбачала такі завдання: «реалізувати конкретні науково-педагогічні програми» (педагог-науковець розробив програми дисциплін для філологів, етнографів); «створити в університеті Фонограмархів народної музики або Центр народної музики»; «підготувати фахових користувачів-дослідників (етномузикологів) для експлуатації розробленої ним автоматизованої інформаційної системи з опрацювання музичнофольклорних текстів УНСАКАТ, таким способом закласти підвалини кібернетичної етномузикологічної школи»²³². Його професіоналізм, ґрунтовні теоретичні та практичні здобутки, реалізовані у наукових працях («Фольклор і кібернетика» (1964), «Принципи і методи систематизації і

2011. – Вип. 10. – С. 21-43 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lnu.edu.ua/faculty/Philol/www/visnyk/10_2010/2010_10_pasicznyk.pdf. – Мова укр. – Загол. з екрану.

²³¹ Там само.

²³² Там само.

каталогізації народних пісень у країнах Європи» (1966), «Українські пісні Закарпаття» (1968), «У витоків народної музики слов'ян» (1971), «Вірменський універсальний структурно-аналітичний каталог вірменського фольклору» (1977), упорядкування видання «Квітка К. Вибрані праці: у 2-х тт.» (1971, 1973) та ін.) утвердили етномузикознавчий напрям в українській фольклористиці, сприяли системному, полікультурному підходу до вивчення фольклору, науково обґрунтованій систематизації фольклорних текстів, становленню системи підготовки професійних фольклористів, етномузикологів.

Отже, незважаючи на всезагальну політико-ідеологічну заангажованість науки та педагогічного процесу у вищих навчальних закладах, детермінованість змісту вивчення усної народної творчості в межах єдиної дисципліни, відсутність альтернативи у виборі підручника з фольклору тощо, викладачам класичних університетів вдалось зберегти традиції українських фольклористичних шкіл («львівської» та «київської»), суттєво розширити спектр фольклористичної проблематики, що відбилось у монографічних розвідках, публіцистичних, теоретичних працях, укладанні збірників фольклорних творів, відповідно – закласти основи сучасної фольклористики у напрямі інтердисциплінарних, антропологічних, культурологічних студій.

Тема 3.6. Розвиток української фольклористики як науково-освітньої галузі у 1990-х рр. – перше десятиліття ХХІ ст.

У Київському національному університеті імені Тараса Шевченка з 1993 р. відкрито відділення фольклористики, а з 2000 р. – спеціалізацію «музична фольклористика». Першим завідувачем кафедри фольклористики стала професор, доктор філологічних наук Л. Дунаєвська (1949 – 2006), яка має послідовників дослідження фольклорного пласту культури, що свідчить про сформовану нею власну науково-фольклористичну школу. За сприяння Л. Дунаєвської на базі кафедри фольклористики плідно розвивались (і розвиваються) традиції фольклористичної підготовки педагогів-дослідників, що свідчить про трансляційний механізм наукового пізнання глибинного

народнотрадиційного пласту культури. Цьому сприяли фольклористи – викладачі кафедри: В. Бойко (1929 – 2008), О. Таланчук (1943 – 2003), Л. Копаниця, Н. Малинська, С. Росовецький, І. Павленко, О. Івановська, Л. Шурко (1962 – 2008), О. Павлов, Н. Лисюк, Н. Салтовська, О. Марчун, О. Наумовська та ін. З грудня 2007 р. кафедру фольклористики очолює доктор філологічних наук О. Івановська.

З 1992 р. за сприяння викладачів кафедри виходить щорічний збірник наукових праць «Література. Фольклор. Проблеми поетики», який здобув серед фольклористів, етнологів, літературознавців визнання як одне із найпрофесійніших джерел фольклористичної думки в Україні. З ініціативи Л. Дунаєвської активну діяльність розгорнув Центр фольклору та етнографії, мета якого переважно педагогічна – «опрацювання фольклорно-етнографічних матеріалів, навчальної фольклористичної літератури для студентів, учителів, учнів, науково-технічне забезпечення навчального процесу, навчальних експедицій, практик тощо»²³³. Про підтримку і розвиток традицій фольклористичних наукових пошуків свідчить проведення на базі кафедри фольклористики двох щорічних конференцій, присвячених спадщині П. Чубинського та пам'яті Л. Дунаєвської, а також круглого столу, приуроченого М. Максимовичу. Кафедра фольклористики підтримує наукові зв'язки з університетами Альберти (Едмонтон, Канада), Кракова і Варшави, Московським педагогічним університетом²³⁴.

Викладачі кафедри фольклористики Київського національного університету імені Тараса Шевченка розробили та втілюють на практиці програми фахових курсів та спецкурсів. Зміст фольклористичних дисциплін засвідчує акмеологічний, культурологічний підходи викладачів до формування професійних якостей майбутнього фольклориста, який має володіти необхідними фаховими знаннями з теорії та історії фольклористики, методологічним інструментарієм аналізу уснопоетичної культурної традиції, текстологічними вміннями.

²³³ Енциклопедія Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wiki.univ.kiev.ua/index>. – Загол з екрану. – Мова укр.

²³⁴ Дмитренко М.К. Українська фольклористика: акценти сьогодення / Розвідки, статті / Микола Костянтинович Дмитренко. – К.: Видавництво «Сталь», 2008. – С. 81-82.

Протягом останнього десятиліття викладачі кафедри зорієнтовані на функціональне вивчення фольклору та відповідне викладання фольклористичних дисциплін. Про це засвідчують найвідоміші праці педагогів-дослідників: з проблем антропології (С. Сегеда «Антропологічний склад українського народу: етногенетичний аспект» (2001), «Основи антропології» (1995), «Антропологія» (2001, 2009), «Гетьманські могили» (2010), О. Наумовська «Антропологічні студії Михайла Драгоманова та Федора Вовка» (2009); інтерпретації фольклорних текстів у контексті сучасної методології (О. Івановська «Український фольклор як функціонально-образна система суб'єктності» (2005), Л. Копаниця «Метапонятійна модель української ліричної пісні» (2000); «Поетика фольклорного тексту» (2002), «Методи, підходи, теорії та моделі аналізу фольклорного тексту» (2009), «Поетичний текст в усній і книжній традиції. Питання поетики та художньої семантики» (2010)), дослідження з аналізу фольклорних жанрів (І. Грищенко «Народна проза Куп'янщини у записах Петра Іванова: сюжет, мотив, образ» (2010), Л. Копаниця «Пісенні жанри українського фольклору» (2004), О. Наумовська «Українська демонологія: народні вірування і церковні канони» (2009), О. Марчун «Український дитячий фольклор (народнопоетичний та етномузикознавчий аспекти» (2006)); розвідки з історії фольклористики (О. Наумовська «Павло Чубинський та фольклористика другої половини ХІХ ст.», «Духовна та моральна сутність українців з погляду на їх творчість (в науковій оцінці М. Драгоманова)» (2009)); з проблем текстології (С. Росовецький «Український фольклор у теоретичному висвітленні» (2008), «Фольклорно-літературні зв'язки: компаративний аспект» (2001)) та ін. Праці викладачів-фольклористів зумовлюють розвиток української фольклористики у контексті функціонального, комунікативного, антропологічного комплексного підходів.

З Львівським національним університетом імені Івана Франка пов'язаний новітній етап фольклористичної підготовки майбутніх філологів, професійних фольклористів. Заснування-оновлення 1990 р. кафедри української фольклористики імені Філарета Колесси в університеті (її завідувачем став професор Т. Комаринець) ознаменувало кристалізацію цілісної системи фольклористичної підготовки майбутніх фольклористів. З 1995 р.

на філологічному факультеті почали готувати фахівців зі спеціальності «фольклористика». Активними розробниками курсів і спецкурсів фольклористичного спрямування є викладачі кафедри, які розвивають наукові та освітні традиції вивчення фольклористики, а також зорієнтовані на поглиблений аналіз зарубіжної фольклористичної науки і практики (В. Івашків, Я. Гарасим, А. Вовчак, О. Гінда, І. Довгалюк, Г. Сокіл, М. Чорнопиский та ін.). Практична діяльність викладачів кафедри спрямована також на вивчення регіональних особливостей фольклорного пласту культури шляхом залучення студентів до фольклористичних експедицій, до методологічних пошуків, активної науково-дослідницької діяльності загалом.

1999 р. започаткований випуск з проблем фольклористики «Вісника Львівського університету». Щомісяця за підтримки викладачів кафедри, Інституту народознавства НАН України, Наукового товариства імені Тараса Шевченка проводиться науковий семінар «Актуальні проблеми української фольклористики». З 2011 р. з ініціативи викладачів кафедри фольклористики діє Лабораторія фольклористичних досліджень (завідувач А. Вовчак), напрямками діяльності якої є створення аудіовізуального електронного архіву українського фольклору, електронної навчальної бібліотеки української фольклористики, електронне перевидання класичної науково-теоретичної та джерельної спадщини української фольклористики, організація експедиційних заходів, «Колессівських читань» – наукової конференції дослідників української народної словесності, музики і побуту, висвітлення книжкових новинок у галузі фольклористики, етномузикології, етнології²³⁵.

Кафедра активно співпрацює з Кольбергівським товариством у м. Пшисуха (Польща), варшавськими, люблінськими і білостоцькими вченими у вивченні культури Полісся, відділом україністики Пряшівського університету імені П. Шафарика (Словаччина) тощо. Фольклористичні дослідження, які реалізують викладачі кафедри фольклористики, за останні десятиліття представлені спектром таких проблем: збірники

²³⁵ Кафедра української фольклористики імені академіка Філарета Колесси Львівського національного університету імені Івана Франка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.franko.lviv.ua/faculty/Philol/www/folk.php>. – Загол. з екрану. – Мова укр.

фольклорних творів (І. Денисюк «Пісні з-над берегів Турського озера» (2004), В. та Г. Сокіл «Фольклорні матеріали з отчого краю» (1998), «Хрестинні пісні» (2007)); історико-краєзнавча проблематика (І. Денисюк «Ратнівщина» (1998), «Дворянське гніздо Косачів» (1999), «Ратнівська земля» (2003)); монографічні розвідки, присвячені аналізу фольклорних жанрів (Г. Василькевич «Юріївська народнопоетична творчість: проблема семантики і жанрової специфіки» (2007), М. Чернопиский «Фольклорна політична сатира 20-х років ХХ ст.» (2001), Р. Кирчів «Двадцять століття в українському фольклорі» (2010)); історико-фольклористичні праці (Я. Гарасим «Культурно-історична школа в українській фольклористиці» (1999), «Нариси до історії української фольклористики» (2009), «Національна самобутність естетики українського пісенного фольклору» (2010), Г. Сокіл «Осип Роздольський. Життя і діяльність» (2000), І. Довгалюк «Осип Роздольський. Музично-етнографічний доробок» (2000)); дослідження фольклорних джерел творчості письменників (В. Івашків «Художня, літературознавча і фольклористична парадигма ранньої творчості Пантелеймона Куліша» (2009)); перевидання класичних праць (за передмовою М. Чернопиского праця М. Драгоманова «Нові українські пісні про громадські справи (1764 – 1880)»)²³⁶. Знаковим для розвитку української фольклористики стало видання першого словника-довідника «Українська фольклористика» за редакцією М. Чернопиского» (2008).

Важливим питанням сучасної фольклористики і освітньої фольклористичної галузі є *збереження академічних наукових традицій* дослідження фольклорного пласту культури, методологічного інструментарію вивчення історії фольклору, його жанрового розмаїття, впливу на різні види мистецтв.

Академічні фольклористичні осередки в Україні представлені в Інституті мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Рильського НАН України (ІМФЕ, Київ), Інституті народознавства НАН України (Львів), в Інституті культурної антропології НАН України (Луцьк). Співробітники

²³⁶ Гарасим Я., Будний В. Сучасне літературознавство у Львівському університеті [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lnu.edu.ua/faculty/Philol/www/history_Harasym_Budnyj_Suczasne%20literaturoznawstwo_2010.pdf. – Загол. з екрану. – Мова укр.

ІМФЕ дослідили витoki становлення «київської» академічної школи, що «бере свій початок із просвітницької діяльності Кирило-Мефодіївського братства, народознавчих гуртків Старої Київської громади, Південно-Західного відділу ІРГТ, Наукового товариства у м. Києві, науково-дослідчих кафедр Етнографічної комісії ВУАН, Кабінету примітивної культури та Комісії історичної пісенності ВУАН (1925)»²³⁷.

У різні роки відділ фольклористики ІМФЕ очолювали професори П. Попов, Ф. Лавров, О. Дей, М. Пазяк. У 90-х рр. ХХ ст. працівниками відділу були започатковані серії «Українська народна творчість» у видавництві «Молодь» та у видавництві «Веселка». З 1999 р. керівником відділу став український фольклорист, дослідник українського вертепу Й. Федас. З 2002 р. відділом фольклористики керує дослідник історії української фольклористики М. Дмитренко²³⁸.

Спектр наукових зацікавлень фольклористів київської академічної школи характеризується рядом методологічних підходів аналізу фольклору, вагомими практичними здобутками: дослідження історії української фольклористики, етапів формування наукових фольклористичних шкіл (М. Дмитренко), української пісенності (Л. Єфремова), заговорів і замовлянь (Т. Шевчук), народної творчості Поділля, наукової спадщини А. Димінського (О. Шалак), народної сміхової культури, сміхових видів та жанрів (І. Кімакович), внеску особистостей у розвиток фольклористичної галузі (Л. Козар), фольклористики Півдня України, фольклористичної діяльності Я. Новицького (Л. Іваннікова), народних голосінь, маловідомих фактів з історії фольклористики в Україні (І. Коваль-Фучило)²³⁹ та ін.

«Київський» академічний фольклористичний осередок протягом останнього десятиліття відзначився виданням наукових розробок практичного спрямування, які насамперед важливі для оновлення змісту фольклористичної підготовки майбутніх філологів, фольклористів, етномузикознавців. Варто наголосити

²³⁷ Дмитренко М. Українська фольклористика: акценти сьогодення / Розвідки, статті / Микола Костянтинович Дмитренко. – К.: Видавництво «Сталь», 2008. – С. 72-77.

²³⁸ Там само. – С. 72-77.

²³⁹ Відділ фольклористики Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАН України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://etno.kyiv.uar.net/>. – Загол. з екрану. – Мова укр.

на значенні праць А. Іваницького, які визначили традиції та інновації розвитку етномузикології («Українська музична фольклористика: методологія і методика» (1997), «Основи логіки музичної форми: проблеми походження музики» (2003)). Праці вченого забезпечили нормативну науково-навчальну базу вивчення українського фольклору та фольклористики у вищих і середніх музичних навчальних закладах України.

Вивчення історії фольклористики в університетах забезпечують праці М. Дмитренка: «Українська фольклористика: історія, теорія, практика» (2001), «Українська фольклористика другої половини ХІХ ст.: школи, постаті, проблеми» (2004), «Олександр Потебня як фольклорист» (2012). Вагомим досягненням фольклористів відділу фольклористики є видання колективної монографії «Дослідники українського фольклору: невідоме та маловідоме» (2008), монографії Л. Іваннікової «Фольклористика Півдня України: сторінки історії» (2008).

Відділ мистецтва та народної творчості зарубіжних країн ІМФЕ імені М.Т. Рильського НАН України – один із найважливіших осередків дослідження славістичної фольклористики в Україні, вивчення зв'язків української фольклористики зі слов'янською. Наукова методологічна та практична діяльність науковців відділу представлена такими напрямками: «Увага приділяється питанням історії зарубіжної фольклористики, аналізу фольклористичної діяльності та спадщини, зокрема, З. Доленги-Ходаковського, Оскара Кольберга, фольклористиці міжвоєнних років та другої половини ХХ – початку ХХІ ст., новим аспектам культурної антропології в контексті сучасної європейської етнологічної та фольклористичної наук, культура та фольклор національних меншин, серед яких важливе місце належить вивченню побутуванню сучасної фольклорної культури в Україні, здійснюються дослідження сучасних трансформацій на українсько-польському та українсько-угорському етнокультурному пограниччі та моделей ідентичності українців у Польщі, Угорщині, Словаччині, Сербії, Хорватії та Франції. Відділ спільно з колегами з Білорусі, Росії, Польщі, Болгарії, Македонії, Сербії, Хорватії, Угорщини, Великобританії, Франції, Ізраїлю, Японії, Канади та США бере участь у спільних міжнародних угодах та наукових проектах, результатом яких

стали спецвипуски журналу «Народної творчості та етнології», присвячені польській, французькій, угорській, болгарській, македонській, ізраїльській етнології та фольклористиці тощо²⁴⁰.

Результатами науково-фольклористичної діяльності співробітників відділу в останнє десятиліття є праці: «Під одним небом. Фольклор етносів України» (збірник наукових праць, упор.: Л. Вахніна, Л. Мушкетик, В. Юзвенко, 1996); «Пісенна культура польської діаспори України» (2002); «Polskie bajki ludowe. Польські народні казки» (2004); енциклопедичний словник «Художня культура західних та південних слов'ян» (2006); «Українсько-польські культурні взаємини» (2008) та ін.

Львівський академічний фольклористичний осередок представлений Інститутом народознавства НАН України, який створено у лютому 1992 р., що функціонувало впродовж десяти років і було утворено на основі Музею етнографії та художнього промислу АН України (до цього був Львівським відділенням ІМФЕ ім. М. Рильського). Очолює інститут член-кореспондент НАН України С. Павлюк. «Наявність у структурі Інституту Музею етнографії та художнього промислу з давніми науковими традиціями, які сягають початків діяльності Наукового товариства імені Тараса Шевченка у Львові, визначає специфіку цієї наукової установи. Остання, крім здійснення наукових народознавчих досліджень, забезпечує культурно-просвітницьку роботу, широко пропагуючи культурні та мистецькі надбання українців як в Україні, так і за її межами. Музей одночасно слугує творчою лабораторією для поглибленого висвітлення культури та побуту народу в наукових розробках²⁴¹.

Проблематика професійної діяльності співробітників відділу фольклористики Інституту народознавства НАН України охоплює широке коло питань, які переважно стосуються дослідження фольклору карпатського регіону: пісенний і прозовий фольклор (В. Сокіл); обрядова поезія (Г. Голубець); теорія й історія фольклорно-літературних взаємозв'язків, поетика

²⁴⁰ Відділ мистецтва та народної творчості зарубіжних країн Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАН України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://etno.kyiv.uar.net/>. – Загол. з екрану. – Мова укр.

²⁴¹ Інститут народознавства Національної академії наук України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/institutions/ethno/index.html>. – Загол. з екрану. – Мова укр.

українських фольклорних новотворів ХХ ст., текстологія, культурна антропологія, етнолінгвістика (О. Кузьменко); ліро-епос, історія вивчення поетико-естетичних особливостей (В. Козловський); регіональний фольклор, фольклор національно-визвольної боротьби, фольклорна політична сатира (Є. Луньо); символічна система українського фольклору, загальнонаціональна цілість та регіональна специфіка символіки українців; зміни в образному світі сучасної народної словесності, фольклор пограниччя (Н. Пастух); сучасний фольклор, зокрема в урбаністичному середовищі (О. Харчишин); народна проза, легенда, фольклор українських переселенців з Польщі (М. Качмар) тощо.

Серед фундаментальних досліджень львівської академічної фольклористичної школи варто відзначити такі: «Писана керниця: Топонімічні легенди та перекази українців Карпат / Збір. і впоряд. В. Сокіл» (1994), «Народні легенди та перекази українців Карпат» (1995), В. Сокіл «Українські історико-героїчні перекази: структурно-семантичний та поетичний аспекти» (2003), «Таланти Бойківщини» (1991), «Українська фольклористика в Галичині кінця ХІІІ – початку ХІХ ст.» (2004), «Степан Бандера та його родина в народних піснях, переказах та спогадах / Записи та упор. Григорія Дем'яна» (2006), О. Кузьменко «Стрілецька пісенність: фольклоризм, фольклоризація, фольклорність» (2009), «Народний епос. Українська література: програмні тексти, ілюстрації, пояснення, завдання, тести. / Автор-упорядник Є. Луньо» (2002), Г. Сокіл «Українські обхідні календарно-обрядові пісні: структура, функції, семантика» (2004), «Народна пісенність підльвівської Звенигородщини. / Збір. та упоряд. О. Харчишин» (2005) та ін.

З 1992 р. як структурний підрозділ Інституту народознавства НАН України функціонує Полісько-Волинський народознавчий центр (з 2005 р. – Інститут культурної антропології). Діяльність інституту сконцентрована на факультеті україністики при кафедрі етнології, яку 1994 – 1999 рр. очолював доктор філологічних наук, професор В. Давидюк, Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Протягом періоду функціонування інституту видано більше 30 монографій, збірників, брошур. Провідною діяльністю інституту є проведення наукових експедицій, до організації яких

залучаються вітчизняні і зарубіжні вчені, студенти²⁴². Основні напрями науково-дослідницьких пошуків інституту – культурна антропологія, генеалогія українського фольклору, у яких провідну нішу займають фольклористичні регіональні студії. Директором інституту з часу заснування є професор В. Давидюк, відомий в Україні та поза її межами фольклорист, автор праць з проблем функціонального вивчення фольклору та міфології, які забезпечують викладання фольклористичних дисциплін в університетських умовах. Серед них найбільш відомі такі: «Поліська дома. Вип. 1. (1991, у співавт.)», «Українська міфологічна легенда» (1992), «Чи казка справді небилиця» (1993, 2005), «Легенди Полісся» (1993), «Зоряна вода: Таємниці поліських знахарів» (1993), «Золота скриня: Народні легенди й перекази з Північної Волині й Західного Полісся» (1996), «Первісна міфологія українського фольклору» (1997, 2005), «Крокове колесо: Нариси з історичної семантики українського фольклору» (2002), «Поліська дома. Вип. 2: Весна» (2003), «Князь Роман героєм поліської щедрівки (2003), «Етнологічний нарис Волині» (2005), «Чоловічі та жіночі узори в народному вбранні» (2005), «Генеалогія українського фольклору» (2006) та ін. Фольклористичний науково-дослідницький та педагогічний напрями діяльності інституту спрямовані на дослідження фольклорної традиції в культурологічному, антропологічному вимірах, що свідчить про входження української фольклористики як науково-освітньої галузі у загальноосвітній фольклористичний контекст.

З початку заснування ІМФЕ, Інституту народознавства, Інституту культурної антропології сформувались традиції наукових пошуків, які мають фундаментальне значення для розвитку вітчизняної академічної фольклористики та інноваційного поступу університетської підготовки майбутніх фахівців. Такими традиціями є видання фольклористично-етнографічної періодики, заснування періодичних видань тощо. З 1957 р. і до сьогодні друкується журнал «Народна творчість та етнологія» при ІМФЕ. Засновані часописи «Народознавчі зошити» (Інститут народознавства), «Фольклористичні зошити» (Інститут культурної антропології), «Міфологія і фольклор»

²⁴² Сторінки історії Волинського державного університету імені Лесі Українки. – Луцьк: Волинський державний університет імені Лесі Українки, 1998. – С. 20.

(Львівський національний університет імені І. Франка), «Література. Фольклор. Проблеми поетики» (Київський національний університет імені Тараса Шевченка), «Актуальні проблеми української літератури і фольклору» (Донецький національний університет), «Літературознавство. Фольклористика. Культурологія» (Черкаський національний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького) тощо. Зміст цих видань визначає кристалізацію наукових і освітніх традицій розвитку фольклористики в Україні, а також зумовлює її інноваційний поступ у європейському і світовому дискурсі.

Творчо-пошукові завдання

1. Ознайомтесь зі статтею М. Грушевський «Справа українських катедр і наші наукові потреби» (Alma Mater: Ун-т св. Володимира напередодні та в добу Української революції 1917 – 1920 рр.: Матеріали, документи, спогади: у 3-х кн. / Упоряд. В. Короткий, В. Ульяновський. – К.: Прайм, 2000. – Кн. 1. – С. 498-518). Окресліть особливості філологічної та історичної підготовки майбутніх фахівців на початку ХХ ст., визначте провідну ідею вченого у контексті вивчення фольклору та етнографії на історико-філологічних факультетах університетів.

2. Прочитайте статтю професора Київського університету А. Лободи «Сучасний стан та чергові завдання української етнографії» (Етнографічний вісник. – 1925. – Кн. 1. – С. 1-13), скориставшись електронною бібліотекою української фольклористики Львівського національного університету імені Івана Франка (http://www.lnu.edu.ua/faculty/Philol/www/laboratory_folk_studies/el_books/Etnografichnyj_visnyk_Knyha_01_Kyjiv,1925.pdf). Охарактеризуйте стан української фольклористики та етнографії у перші десятиліття ХХ ст.

3. Здійсніть студювання праці Ф. Колесси «Огляд українсько-руської народної поезії (1905), вміщеної у «Віснику Львівського університету. Серія філологічна» (2009, Вип. 47, С. 165-272) або розташовану на сайті: http://www.lnu.edu.ua/faculty/Philol/www/laboratory_folk_studies/el_books/Kolessa_F._Ohliad_narodnoji_poeziji._Lviv,2009.pdf. Визначте, в чому полягає новаторство вченого-педагога у вивченні і дослідженні українського фольклору.

4. Скористайтесь електронними ресурсами сайту бібліотеки «Культура України» (<http://elib.nplu.org/catalogue.html>). За статтями журналу «Народна творчість» (1940-х рр.) охарактеризуйте проблематику матеріалів, вміщених у часописі.

5. На основі праці І. Березовського «Українська радянська фольклористика. Етапи розвитку і проблематика» (1968) окресліть найвагоміші здобутки і недоліки розвитку фольклористики у радянський період.

6. Ознайомтесь зі змістом першої офіційної програми з української усної народної творчості для факультетів мови і літератури університетів і педагогічних інститутів, підготовленою колективом співробітників Інституту мистецтвознавства, фольклору і етнографії АН УРСР під керівництвом П. Попова (К.: «Рад. школа», 1950). Охарактеризуйте структуру, зміст і проблематику лекційних і практичних занять з курсу.

7. За програмами, рекомендаціями з організації фольклорних експедицій, студентських практик, виданих в Інституті мистецтвознавства, фольклору і етнографії АН УРСР у 1950 – 1980-х рр., визначте основні засади збирання і систематизації фольклорних творів, етнографічного матеріалу.

8. Ознайомтесь зі змістом статті В. Пасічника «Володимир Гошовський на кафедрі української фольклористики» (Вісник Львівського університету. Серія «Мистецтвознавство». – 2011. – Вип. 10. – С. 21-43) або на сайті http://www.lnu.edu.ua/faculty/Philol/www/visnyk/10_2010/2010_10_pasicznyk.pdf). Визначте провідні ідеї педагога у напрямі удосконалення фольклористичної підготовки майбутніх філологів.

Теми рефератів

1. Заснування українознавчих кафедр при університетах у 1910 – 1920-х рр.: студентський рух та ініціативи викладачів університетів.

2. Науково-педагогічна діяльність професора Київського університету А. Лободи: проблематика університетських викладів, наукові студії, викладання курсів літературознавчого і фольклористичного спрямування.

3. Заснування Інституту фольклору АН УРСР (1936): постаті, напрями діяльності.
4. Серійні видання українського фольклору в радянський період та їх педагогічний потенціал.
5. Журнал «Народна творчість та етнологія»: історія створення, проблематика публікацій, значення для освітньої практики.
6. Внесок педагогів-літературознавців та фольклористів (М. Гриця, В. Бойка, Л. Дунаєвської, Т. Комаринця, П. Лінтура та ін.) у розвиток української фольклористики радянського періоду.
7. Методологічні засади вивчення фольклору у працях викладачів університетів та представників академічних осередків (С. Росовецький, О. Киченко, О. Івановська, В. Давидюк, С. Гриця, Я. Гарасим та ін.).
8. Науково-фольклористична школа професора Л. Дунаєвської.
9. Сучасна фольклористично-етнографічна періодика: педагогічний потенціал.

Питання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте зміст філологічної та історичної підготовки майбутніх фахівців у класичних університетах України 1910 – 1940-х рр.
2. З якою метою викладачі та студенти університетів ініціювали заснування українознавчих кафедр?
3. Окресліть основні напрями діяльності професора В. Перетца.
4. У чому полягає специфіка університетських викладів професора А. Лободи?
5. Яке значення для поступу філологічних наук мало відкриття першої в Україні кафедри фольклору та етнографії?
6. Охарактеризуйте традиції «Колессівської кафедри» в сучасному фольклористично-освітньому середовищі.
7. Проаналізуйте внесок Ф. Колесси у розвиток університетської фольклористики в Україні.
8. Чому праця Ф. Колесси «Огляд українсько-руської народної поезії» (1905) до сьогодні вважається найкращим підручником з курсу українського фольклору?

9. Визначте напрями діяльності Інституту фольклору АН УРСР з часу його створення (1936).

10. Охарактеризуйте соціально-політичні, культурні фактори розвитку фольклористики у класичних університетах та академічних осередках України протягом 1950 – 1980-х рр.

11. Коли і ким була укладена перша програма з курсу «Усна народна поетична творчість» для філологічних факультетів університетів і педагогічних інститутів?

12. Як Ви розумієте поняття «радянська» фольклористика?

13. Які форми і методи вивчення усної народної творчості використовувались на філологічних факультетах університетів і педагогічних інститутів?

14. Яке значення діяльності, науково-методичного доробку педагогів-фольклористів, літературознавців Київського університету (В. Бойка, М. Гриця, Л. Дунаєвської) для розвитку сучасної фольклористики в умовах класичних університетів?

15. Які чинники сприяли відновленню кафедри фольклористики у Львівському університеті, заснуванню кафедри фольклористики у Київському університеті?

16. Назвіть імена засновників університетських осередків фольклористики у 1990-х рр.

17. Визначте основні напрями української фольклористики, які розвиваються в університетах і академічних закладах.

18. Які ідеї покладені в основу відродження львівського фольклористичного осередку в університеті під керівництвом Т. Комаринця?

Література до теми:

1. Автографи до портрета професора Лідії Дунаєвської (1948 – 2006). – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2011. – 64 с.

2. *Березовский И.П.* Главнейшие аспекты изучения народной поэзии на Украине в послеоктябрьский период / И.П. Березовский. – М.: Издательство «Наука», 1964. – 8 с.

3. *Березовський І.П.* Українська радянська фольклористика. Етапи розвитку і проблематика / І.П. Березовський. – К.: Наук. думка, 1968. – 344 с.

4. *Бисикало С.К., Борщевський Ф.М.* Український фольклор. Критичні матеріали / С.К. Бисикало, Ф.М. Борщевський. – К.: Вища шк., 1978. – 288 с.
5. Бібліографія українського народознавства: У 3-х тт. – Т. 1: Фольклористика. – Кн. 1, 2 / Упоряд. М. Мороз. – Львів: Ін-т народознавства НАН України, 1999. – 1097 с.
6. *Бойко В.Г.* Сучасна народнопоетична творчість на Україні. Основні тенденції розвитку / В.Г. Бойко. – К.: Наук. думка, 1973. – 120 с.
7. *Булашенко І.Г.* Українська народна поетична творчість. Дожовтневий період: учбово-метод. посібн. для студентів-заочників I курсу укр. відділу філол. фак.-тів ун-тів / І.Г. Булашенко. – Харків: Харківський Ордена Трудового Червоного Прапора Державний ун-т ім. О.М. Горького, 1961. – 68 с.
8. *Гнатюк В.* Українська народна словесність (В справі записів українського етнографічного матеріалу) / Володимир Гнатюк. – Відень: Союз визволення України, 1916. – 46 с.
9. *Гринченко Б.* Литература украинского фольклора. 1777 – 1900. Опыт библиографического указателя / Б. Гринченко. – Чернигов, 1901. – 320 с.
10. *Грица С.* Трансмісія фольклорної традиції: етномузикознавчі розвідки / С. Грица. – К.; Тернопіль: АСТОН, 2002. – 234 с.
11. *Грицай М.С.* Давня українська проза. Роль фольклору у формуванні образного мислення українських прозаїків XVI – початку XVIII ст. / М.С. Грицай. – К.: Вища шк., 1975. – 151 с.
12. *Грицай М.С., Бойко В.Г., Дунаєвська Л.Ф.* Українська народнопоетична творчість: підр. для студентів філологічних фак-тів ун-тів / Михайло Семенович Грицай, Володимир Григорович Бойко, Лідія Францівна Дунаєвська. – К.: Вища школа, 1983. – 359 с.
13. *Грицюта М.С.* М. Коцюбинський і народна творчість / М.С. Грицюта. – К., 1958. – 53 с.
14. *Грушевський М.* Справа українських катедр і наші наукові потреби / М. Грушевський // *Alma Mater: Ун-т св. Володимира напередодні та в добу Української революції 1917 – 1920 рр.*: Матеріали, документи, спогади: у 3-х кн. / [Упоряд.

В. Короткий, В. Ульяновський]. – К.: Прайм, 2000. – Кн. 1. – С. 498-518.

15. *Гутнов Д.А.* Довнар-Запольский Митрофан Викторович // Историки России: Биографии / Сост., отв. ред. А.А. Чернобаев. – М.: Российская полит. энциклопедия (РОССПЭН), 2001. – 912 с.

16. *Давидюк В.* Первісна міфологія українського фольклору / Віктор Давидюк. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2005. – 310 с.

17. *Данилюк Н.* Лінгвофольклористичні студії у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. / Н. Данилюк // Народна творчість та етнографія. – 2007. – №3-4. – С. 4-8.

18. *Дей О.І.* Сторінки з історії української фольклористики / О.І. Дей. – К.: Наук. думка, 1975. – 272 с.

19. *Денисюк І.О.* Літературознавчі та фольклористичні праці: У 3-х тт., 4-х кн. / І.О. Денисюк. – Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2005. – Т. 3: Фольклористичні дослідження. – 404 с.

20. *Дмитренко М.К.* Українська фольклористика: історія, теорія, практика / Микола Костянтинівич Дмитренко. – К.: Народознавство, 2001. – 576 с.

21. Енциклопедія Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wiki.univ.kiev.ua/index.php>. – Загол. з екрану. – Мова укр.

22. *Івановська О.П.* Український фольклор як функціонально-образна система суб'єктності: [монографія] / О.П. Івановська. – К.: ЕксОб, 2005. – 228 с.

23. *Кагаров Є.* Завдання та методи етнографії / Євген Кагаров // Етнографічний вісник. – 1927. – С. 3-44: [Електронний ресурс]. –

Режим доступу: http://www.lnu.edu.ua/faculty/Philol/www/laboratory_folk_studies/el_books/Etnografichnyj_visnyk_Knyha_07_Kujiv,1928.pdf. – Загол. з екрану. – Мова укр.

24. *Карпусь Д.* Завершальний етап наукової школи М.В. Довнар-Запольського (1915 – 1919 рр.) / Дмитро Карпусь // Університет. – 2011. – №2. – С. 43-55.

25. *Качкан В.* Іван Хланта. Біобібліографічний покажчик / Володимир Качкан. – Ужгород: Патент, 2008. – 458 с.

26. *Киченко О.* Фольклор як художня система (проблеми теорії) / О. Киченко. – Дрогобич: Каменяр, 2002. – 216 с.

27. *Козлов М.В.* Етнографічно-фольклористична діяльність Філарета Колесси: історіографія: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. істор. наук: 07.00.05 – етнологія / М.В. Козлов; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2011. – 20 с.

28. *Колесса Ф.* Огляд українсько-руської народної поезії (1905) // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. Львів, 2009. Вип. 47. – С. 165-272: [Електронний ресурс]. – Режим

доступу: http://www.lnu.edu.ua/faculty/Philol/www/laboratory_folk_studies/el_books/Kolessa_F_Ohliad_narodnoji_poeziji_Lviv,2009.pdf. – Загол. з екрану. – Мова укр.

29. *Колесса Ф.* Українська усна словесність / Ф. Колесса; вст. ст. М. Мушинки. – Едмонтон: Канадський Ін-т Укр. студій, Альбертський ун-т, 1983. – 645 с.

30. *Колесса Ф.М.* Обнова української етнографії й фольклористики на Західних областях УРСР. Листування Ф. Колесси й М. Азадовського / Упоряд., підготовка тексту, передмова, коментарі, додатки, покажчик Ірини Коваль-Фучило. – К.: Логос, 2011. – 239 с.

31. *Комаринець О.* Спогад спогадів (до 75-річчя від дня народження професора Теофіля Комаринця) / Олександра Комаринець. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2002. – 406 с.

32. *Лавріненко О.А.* Історія педагогічної майстерності: навч. посібн. для студ. пед. ВНЗ, аспірантів, вчителів / Олександр Лавріненко. – К.: Богданова А.М., 2009. – 328 с.

33. *Лановик М.Б., Лановик З.Б.* Українська усна народна творчість: підр. – 3-тє вид., стер. / М.Б. Лановик, З.Б. Лановик. – К.: Знання-Прес, 2005. – 591 с.

34. *Лінтур П.* Літературознавчі та фольклорознавчі праці: матеріали для студентів-філологів, які вивчають курси «Українська усна народна творчість», «Історія української літератури» / [Укладачі: В.В. Барчан, І.М. Сенько]. – Ужгород: Говерла, 2009. – 64 с.

35. *Лобода А.* Сучасний стан та чергові завдання української етнографії / Андрій Лобода // Етнографічний вісник. – 1925. – Кн. 1. – С. 1-13: [Електронний ресурс]. – Режим

доступу:

http://www.lnu.edu.ua/faculty/Philol/www/laboratory_folk_studies/el_books/Etnografichnyj_visnyk_Knyha_01_Kyjiv,1925.pdf. – Загол. з екрану. – Мова укр.

36. *Михальченко С.И.* Довнар-Запольский Митрофан Викторович // Историки России XX века: биобиблиографический словарь / Автор-составитель А.А. Чернобаев / Под ред. В.А. Динеса. – Саратов: Саратовский гос. социально-экономический ун-т, 2005. – Т. 1 (А–Л). – С. 288. – 576 с.

37. *Мурзіна О.* Сучасна українська етномузикологія в міжнародній презентації (за матеріалами 39-ї конференції Всесвітньої організації етномузикологів (ICTM), Відень, 2007 р. / О. Мурзіна // Народна творчість та етнографія. – 2009. – №2. – С. 111-117.

38. *Пасічник В.* Володимир Гошовський на кафедрі української фольклористики / Володимир Пасічник // Вісник Львівського університету. Серія мистецтвознавства. – 2011. – Вип. 10. – С. 21-43 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lnu.edu.ua/faculty/Philol/www/visnyk/10_2010/2010_10_pasicznyk.pdf. – Мова укр. – Загол. з екрану.

39. *Перетц В.Н.* Исследования и материалы по истории старинной литературы XVI – XVIII веков / Предисл., излож. В.П. Адриановой-Перетц. – М. – Ленинград: Изд-во АН СССР, 1962. – 256 с.

40. *Пилипчук С.* Професор із легенди / Святослав Пилипчук // Міфологія і фольклор. – 2010. – №2 (6). – С. 6-8.

41. Родина Колесів у духовному та культурному житті України кінця XIX – XX століття (з нагоди 130-річчя від дня народж. акад. Філарета Колесси та 100-річчя від дня народж. акад. Миколи Колесси): зб. наук. пр. та матеріалів. – Львів, 2005. – 476 с. – (Серія «Українська філологія: школи, постаті, проблеми. – Вип. 5).

42. *Росовецький С.К.* Український фольклор у теоретичному висвітленні: підр. / С.К. Росовецький. – К.: Київський університет, 2008. – 623 с.

43. *Руснак І.Є.* Український фольклор: навч. посібн. / І.Є. Руснак. – К.: Академія, 2010. – 304 с.

44. *Сірополко С.* Історія освіти в Україні / Степан Сірополко. – К.: Наук. думка, 2001. – 912 с.

45. *Сокіл Г.* Українська фольклористика в Галичині кінця ХІХ – першої третини ХХ століття: історико-теоретичний дискурс: [монографія] / Ганна Сокіл. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – 588 с.

46. *Ступарик Б.М.* Національна школа: витoki, становлення: навч.-метод. посібн. / Б.М. Ступарик. – К.: ІЗМН, 1998. – 336 с.

47. *Сухобрус Г.С.* Павло Миколайович Попов // Г.С. Сухобрус // Народна творчість та етнографія. – 1960. – №3. – С. 41-46.

48. *Танцюра Г.* Записки збирача фольклору // Гнат Танцюра. – К.: Державне вид-во образотворчого мистецтва і музичної літератури УРСР, 1958. – 104 с.

49. *Ткаченко Т.І.* Український фольклор: хрестоматія-посібник / Т.І. Ткаченко. – К.: КиМУ, 2010. – 328 с.

50. Українська народнопоетична творчість / Редкол.: М.Т. Рильський (відп. ред.), В.С. Бобкова, А.М. Кінько, Ф.І. Лавров, Г.С. Сухобрус, К.Г. Гуслистий. – К: Рад. школа, 1955. – 339 с.

51. Українська фольклористика: словник-довідник / Уклад., заг. ред. Михайла Чернопиского. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2008. – 448 с.

52. *Федас Й.* Українська фольклористика на зламі тисячоліть / Й. Федас // Україна на межі тисячоліть: етнос, нація, культура: доп. та повідомл. – Кн. 1-2 // НАН України, ІМФЕ ім. М. Рильського, Міжнародна асоціація етнологів. – К.: Асоціація етнологів, 2000. – С. 255-266.

53. *Хай М.Й.* Реформа галузі етномузикознавства – нагальна потреба державотворення / М.Й. Хай // Традиційна культура в умовах глобалізації: родинна субкультура і обрядовість: матеріали Міжнарод. наук.-практ. конф. – Х.: ХОЦНТ, 2009. – С. 212-225.

54. *Шумада Н.* Сучасний стан і завдання української фольклористики / Н. Шумада // Україна на межі тисячоліть: етнос, нація, культура: доп. та повідомл. – Кн. 1-2 // НАН України, ІМФЕ ім. М. Рильського, Міжнародна асоціація етнологів. – К.: Асоціація етнологів, 2000. – С. 292-298.

ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ

1. Українська університетська фольклористика: періодизація становлення і розвитку.
2. Сучасні тенденції вивчення фольклористики у класичних університетах України.
3. Проблеми вивчення фольклористичних дисциплін у вищих навчальних закладах України.
4. Університетські та академічні осередки вивчення фольклористики.
5. Сучасні тлумачення поняття «фольклор».
6. Теоретичне обґрунтування поняття «постфольклор».
7. Напрями розвитку сучасної української фольклористики в умовах університетської освіти.
8. Фольклористична підготовка майбутніх філологів: проблеми і перспективи.
9. Фольклористична компетентність майбутнього філолога.
10. Науково-фольклористичні школи в університетських осередках Російської Федерації.
11. Осередки (напрями) вивчення фольклористики в університетах Польщі.
12. Досвід вивчення фольклору в університетах США і Канади.
13. Освітня практика вивчення фольклорної традиції в університетах Європи.
14. Структурно-функціональний напрям у фольклористиці та антропології Японії.
15. Донауковий етап вивчення народної словесності на українських теренах.
16. Фольклор у вимірах освітньої діяльності навчальних закладів (етнопедагогіка, школи києво-руського періоду, козацькі і братські школи).
17. Практика вивчення фольклору у Києво-Могилянській академії.
18. Університети – центри фольклористичних студій в першій половині XIX ст.
19. М. Максимович – основоположник вивчення фольклористики у класичних університетах України.

20. Значення відкриття кафедри руської словесності у Львівському університеті (1848 р.) для розвитку української фольклористики.

21. Ідейна основа та методологічні орієнтири вивчення народної словесності у працях Я. Головацького.

22. Внесок О. Огоновського в освітню практику викладання дисциплін філологічного циклу.

23. «Слов'янська міфологія» М. Костомарова: лекційні матеріали до викладання історичних дисциплін в Університеті Святого Володимира.

24. Фольклористична концепція професора Харківського університету О. Потебні.

25. Наукові розвідки М. Сумцова у вимірах педагогічної дії.

26. Загальна характеристика змісту, форм і методів вивчення народної словесності у класичних університетах у другій половині ХІХ ст.

27. Зародження традицій фольклорної практики в університетах.

28. Роль академічних установ, товариств у становленні української фольклористики як науково-освітньої галузі (1910 – 1940-і рр.).

29. Рух за заснування українознавчих кафедр при університетах у політичному, науковому та освітянському дискурсі.

30. Перша в Україні кафедра фольклору та етнографії при Львівському університеті (1939).

31. Проект підготовки філологів зі спеціальності «народна словесність» у Київському університеті.

32. Напрями діяльності філологічного семінару професора Київського університету В. Перетца.

33. Педагогічна, видавнича та просвітницька діяльність А. Лободи.

34. Значення наукової і педагогічної діяльності Ф. Колесси у розвитку української фольклористики.

35. Перший підручник з української фольклористики – «Огляд українсько-руської народної поезії» Ф. Колесси (1905).

36. Заснування Інституту фольклору АН УРСР (1936): внесок в освітню практику вивчення фольклору.

37. «Радянська» фольклористика: ідеологічні засади та освітній вимір.

38. Зміст першої програми з курсу «Українська народнопоетична творчість» для філологічних факультетів університетів і педагогічних інститутів (1951).

39. Методи і форми вивчення усної народної творчості в університетській практиці 1950 – 1980-х рр.

40. Організація фольклорної практики в університетах і педагогічних інститутах (1950 – 1980-і рр.).

41. Диференціація навчально-методичного забезпечення курсу «Українська усна народнопоетична творчість» у радянський період.

42. Змістова структура підручника для студентів філологічних факультетів М. Грицяя, В. Бойка, Л. Дунаєвської «Українська народнопоетична творчість» (1983).

43. Науково- та педагогічно-фольклористична діяльність професора П. Попова.

44. Науково-дослідницькі пошуки професора Київського університету В. Бойка.

45. Науково-педагогічна діяльність професора Київського університету М. Грицяя.

46. Зародження науково-фольклористичної школи професора Київського університету Л. Дунаєвської.

47. Викладацька діяльність викладача Ужгородського університету П. Лінтура.

48. «Національна специфіка українського фольклору (матеріали до лекцій)» – фундаментальна фольклористична праця львівського педагога І. Денисюка.

49. Науково-педагогічна діяльність Т. Комаринця у контексті інноваційного поступу університетської фольклористики в Україні.

50. Відкриття та відновлення фольклористичних кафедр у вищих навчальних закладах України на початку 1990-х рр.

51. Система фольклористичної підготовки майбутніх фахівців у провідних класичних університетах України.

52. Інтерпретація поняття «фольклористика» в українському та світовому науковому дискурсі.

53. Сучасні методологічні засади вивчення фольклору у працях викладачів університетів та представників академічних осередків України.

54. Внесок педагогів-фольклористів у розвиток сучасної української фольклористики в умовах університетської освіти.

55. Педагогічний потенціал сучасної фольклористично-етнографічної періодики.

56. Розвиток регіональної фольклористики в сучасних соціокультурних умовах.

57. Історія фольклористики: сучасні тенденції, праці, перспективи вивчення і дослідження в університетській практиці.

58. Інтернет-ресурси з української фольклористики.

59. Організація студентської фольклористичної практики: підходи, принципи, етапи.

60. Перспективи розвитку української фольклористики – в академічному та університетському вимірах – у контексті світових та європейських тенденцій.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Довідкові видання

1. Бібліографія українського народознавства: У 3-х тт. Т. 1; Кн. 1, 2: Фольклористика / [Упоряд. М. Мороз]. – Львів: Інститут народознавства НАН України, 1999. – Т. 1. Кн. 1. – 496 с.; Т. 1. Кн. 2. – 1097 с.
2. Восточнославянский фольклор. Словарь научной и народной терминологии. – Минск: Навука і Тэхніка, 1993. – 479 с.
3. *Гринченко Б.* Литература украинского фольклора. 1777 – 1900. Опыт библиографического указателя / Б. Гринченко. – Чернигов, 1901. – 320 с.
4. *Клименко Т.Є.* Фольклор: наук.-допом. бібліогр. покажч. / Т. Є. Клименко, А. І. Мартинюк. – Житомир, 2011. – 79 с.
5. Мала енциклопедія українського народознавства / за ред. проф. С. Павлюка. – Львів, 2007. – 847 с.
6. Українська фольклористика: словник-довідник / Уклад., заг. ред. Михайла Чернопиского. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2008. – 448 с.

Навчально-методична література

1. *Бисикало С.К., Борщевський Ф.М.* Український фольклор. Критичні матеріали / С.К. Бисикало, Ф.М. Борщевський. – К.: Вища школа, 1978. – 288 с.
2. *Булашенко І.Г.* Українська народна поетична творчість. Дожовтневий період: учбово-метод. посібн. для студ.-заочників І курсу укр. відділу філологічних фак-тів ун-тів / І.Г. Булашенко. – Харків: Харківський Ордена Трудового Червоного Прапора Державний ун-т ім. О.М. Горького, 1961. – 68 с.
3. *Гарасим Я.* Нариси до історії української фольклористики: навч. посібн. / Я. Гарасим. – К.: Знання, 2009. – 301 с.
4. *Грицай М.С., Бойко В.Г., Дунаєвська Л.Ф.* Українська народнопоетична творчість: підруч. для студентів філологічних фак-тів ун-тів / Михайло Семенович Грицай, Володимир Григорович Бойко, Лідія Францівна Дунаєвська. – К.: Вища школа, 1983. – 359 с.

5. *Денисюк І.О.* Літературознавчі та фольклористичні праці: у 3-х тт., 4-х кн. – Т. 3: Фольклористичні дослідження. – Львів: Львівський нац. ун-т імені Івана Франка, 2005. – 404 с.
6. *Зыкова М.Н.* Фольклоротерапия: учебн. пособ. / М.Н. Зыкова. – М.: Московский психол.-социальный ин-т; Воронеж: МОДЭК, 2004. – 160 с.
7. *Іваницький А.І.* Українська музична фольклористика (методологія і методика): навч. посібн. / А.І. Іваницький. – К.: Заповіт, 1997. – 292 с.
8. *Колесса Ф.* Українська усна словесність / Ф. Колесса; вст. ст. М. Мушинки. – Едмонтон: Канадський Ін-т Укр. студій, Альбертський ун-т, 1983. – 645 с.
9. *Лавріненко О.А.* Історія педагогічної майстерності: навч. посіб. для студ. пед. ВНЗ, аспірантів, вчителів / Олександр Лавріненко. – К.: Богданова А.М., 2009. – 328 с.
10. *Лановик М.Б., Лановик З.Б.* Українська усна народна творчість: підр. / М.Б. Лановик, З.Б. Лановик. – 3-тє вид., стер. – К.: Знання-Прес, 2005. – 591 с.
11. *Левківський М.В.* Історія педагогіки: навч.-метод. посібн. – Вид. 3-тє, доп. / М.В. Левківський. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 190 с.
12. *Ликов В.Н.* Етнопедогогіка: навч. посібн. для студ. вищих навч. закладів / В.Н. Ликов. – Кіровоград: РВВ КДПУ, 2003. – 208 с.
13. *Лінтур П.* Літературознавчі та фольклорознавчі праці: матеріали для студентів-філологів, які вивчають курси «Українська усна народна творчість», «Історія української літератури» / [уклад.: В.В. Барчан, І.М. Сенько]. – Ужгород: Говерла, 2009. – 64 с.
14. *Медвідь Л.А.* Історія національної освіти і педагогічної думки в Україні: навч. посібн. / Л.А. Медвідь. – К.: Вікар, 2003. – 335 с.
15. *Підгорна Л.М.* Фольклористичні концепції Миколи Костомарова: тексти лекцій / Л.М. Підгорна. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2008. – 72 с.
16. *Росовецький С.К.* Український фольклор у теоретичному висвітленні: підр. / С.К. Росовецький. – К.: Київський ун-т, 2008. – 623 с.

17. *Руснак І.Є.* Український фольклор: навч. посібн. / І.Є. Руснак. – К.: Академія, 2010. – 304 с.
18. *Семенов О.М., Базиль Л.О., Дятленко Т.І.* Фахова практика вчителя-словесника: навч. посібн. / О.М. Семенов, Л.О. Базиль, Т.І. Дятленко. – Луганськ: Ноулідж, 2011. – 490 с.
19. *Ступарик Б.М.* Національна школа: витоки, становлення: навч.-метод. посібн. / Богдан Михайлович Ступарик. – К.: ІЗМН, 1998. – 336 с.
20. *Супрун В.М.* Усна народна творчість: тематика, образна система, методика вивчення: навч.-метод. реком. для підготовки до практич. занять магістрантів спеціальності 8.010103 «Педагогіка і методика середньої освіти. Українська мова та література». – Вінниця: Вінницький держ. пед. ун-т, 2007. – 16 с.
21. *Сявакко Є.І.* Українська етнопедагогіка: навч.-метод. посібн. / Є.І. Сявакко. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2002. – 159 с.
22. *Таран О.* Фольклор: метод. матеріали для студ. I курсу: кредитно-модульна система / О. Таран. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2006. – 30 с.
23. *Ткаченко Т.І.* Український фольклор: хрестоматія-посібник / Т.І. Ткаченко. – К.: КиМУ, 2010. – 328 с.
24. Український фольклор: програма та метод. поради до курсу для студ. денної та заочної форм навчання (філол. ф-ту) // Упоряд.: Семенов О.М., Сторожук А.І. – Глухів: РВВ ГДПУ, 2001. – 96 с.

Монографії

1. *Азадовский М.К.* История русской фольклористики / М.К. Азадовский / Под общ. ред. Э.В. Померанцевой. – М.: Госуд. учебно-педаг. издательство Министерства просвещения РСФСР, 1958. – 480 с.
2. *Березовський І.П.* Українська радянська фольклористика. Етапи розвитку і проблематика / І.П. Березовський. – К.: Наук. думка, 1968. – 344 с.
3. *Бойко В.Г.* Поетичне слово народу і літературний процес. Проблема фольклорних традицій у становленні української радянської поезії / В.Г. Бойко. – К.: Наук. думка, 1965. – 335 с.

4. *Бойко В.Г.* Сучасна народнопоетична творчість на Україні. Основні тенденції розвитку / В.Г. Бойко. – К.: Наукова думка, 1973. – 120 с.
5. *Гарасим Я.І.* Культурно-історична школа в українській фольклористиці / Я.І. Гарасим. – Львів: ЛДУ ім. Івана Франка, 1999. – 144 с.
6. *Гнатюк В.* Українська народна словесність (В справі записів українського етнографічного матеріалу) / Володимир Гнатюк. – Відень: Союз визволення України, 1916. – 46 с.
7. *Грица С.* Трансмісія фольклорної традиції: етномузикознавчі розвідки / С. Грица. – К.; Тернопіль: АСТОН, 2002. – 234 с.
8. *Грица С.* Українська фольклористика ХІХ – початку ХХ століття і музичний фольклор: нарис / С. Грица. – К.; Тернопіль: АСТОН, 2007. – 152 с.
9. *Грицай М.С.* Давня українська проза. Роль фольклору у формуванні образного мислення українських прозаїків ХVІ – початку ХVІІІ ст. / М.С. Грицай. – К.: Вища шк., 1975. – 151 с.
10. *Грицюта М.С.* М. Коцюбинський і народна творчість / М.С. Грицюта. – К., 1958. – 53 с.
11. *Давидюк В.* Первісна міфологія українського фольклору / Віктор Давидюк. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2005. – 310 с.
12. *Дей О.І.* Сторінки з історії української фольклористики / О.І. Дей. – К.: Наук. думка, 1975. – 272 с.
13. *Дмитренко М.К.* Українська фольклористика другої половини ХІХ століття: школи, постаті, проблеми: [монографія] / М.К. Дмитренко. – К.: Сталь, 2004. – 384 с.
14. *Дмитренко М.* Українська фольклористика: акценти сьогодення / розвідки, статті / М. Дмитренко. – К.: Сталь, 2008. – 236 с.
15. *Дмитренко М.К.* Олександр Потебня як фольклорист: [монографія] / М.К. Дмитренко. – К.: Сталь, 2012. – 536 с.
16. *Дмитренко М.К.* Українська фольклористика: історія, теорія, практика / Микола Костянтинівич Дмитренко. – К.: Народознавство, 2001. – 576 с.
17. Етнографічні писання Костомарова. Зібрані заходом Академічної комісії української історіографії / за ред. М. Грушевського. – Репр. видання (1930) / НАН України,

ІМФЕ імені М. Рильського; відп. за вип. Г.А. Скрипник. – К.: ІМФЕ НАН України, 2006. – 352 с.

18. *Івановська О.П.* Український фольклор як функціонально-образна система суб'єктності: [монографія] / О.П. Івановська. – К.: ЕксОб, 2005. – 228 с.

19. *Кирчів Р.* Етнографічно-фольклористична діяльність «Руської трійці» / Роман Кирчів. – Львів: Ін-т народознавства НАН України, 2011. – 422 с.

20. *Киченко О.* Фольклор як художня система (проблеми теорії) / О. Киченко. – Дрогобич: Каменяр, 2002. – 216 с.

21. *Коккьяра Дж.* История фольклористики в Европе / Джузеппе Коккьяра. – М.: Изд-во иностр. л-ры, 1960. – 692 с.

22. *Комаринець Т.* Ідейно-естетичні основи українського романтизму: проблема національного й інтернаціонального / Т. Комаринець. – Львів: Вища школа, 1983. – 222, [1] с.

23. *Комаринець Т.* Шевченко і народна творчість / Теофіль Комаринець. – К.: Держ. вид-во худож. л-ри, 1963. – 229, [2] с.

24. *Короткий В.А., Біленький С.Г.* Михайло Максимович та освітні практики на Правобережній Україні в першій половині ХІХ століття / В.А. Короткий, С.Г. Біленький. – К.: Київський ун-т, 1999. – 388 с.

25. *Перетц В.Н.* Исследования и материалы по истории старинной литературы XVI – XVIII веков / Предисл., излож. В.П. Адриановой-Перетц. – М. – Ленинград: Изд-во АН СССР, 1962. – 256 с.

26. *Путилов Б.Н.* Фольклор и народная культура / Б.Н. Путилов. – СПб., 2003. – 464 с.

27. *Семенов О.М.* Професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури: [монографія] / Олена Миколаївна Семенов. – Суми: Мрія-1, 2005. – 404 с.

28. *Сірополко С.* Історія освіти в Україні / Степан Сірополко. – К.: Наук. думка, 2001. – 912 с.

29. *Сокіл Г.* Українська фольклористика в Галичині кінця ХІХ – першої третини ХХ століття: історико-теоретичний дискурс: [монографія] / Ганна Сокіл. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – 588 с.

30. *Танцюра Г.* Записки збирача фольклору / Гнат Танцюра. – К.: Держ. вид-во образотворчого мистецтва і музичної літератури УРСР, 1958. – 104 с.

31. Українська народнопоетична творчість / [Ред. кол.: М.Т. Рильський (відп. ред.), В.С. Бобкова, А.М. Кінько, Ф.І. Лавров, Г.С. Сухобрус, К.Г. Гуслистий]. – К: Рад. школа, 1955. – 339 с.

32. *Франко І.* Професор Омелян Огоновський / Іван Франко // Зібрання творів у 50-и тт. – Т. 43: Фольклористичні та літературно-критичні праці. – К.: Наук. думка, 1986. – С. 358-381.

33. *Хижняк З.И.* Киево-Могилянская академия / З.И. Хижняк. – К.: Выща шк., 1988. – 268 с.: илл.

34. *Чистов К.В.* Фольклор. Текст. Традиция: сб. ст. / К.В. Чистов. – М.: ОГИ, 2005. – 272 с. – (Нация и культура: Новые исследования: Фольклор).

Журнали, збірники наукових праць

1. Автографи до портрета професора Лідії Дунаєвської (1948 – 2006). – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2011. – 64 с.

2. *Грица С.* Фольклор у просторі та часі: вибр. статті / С. Грица. – Тернопіль: АСТОН, 2000. – 228 с.

3. *Данилюк Н.* Лінгвофольклористичні студії у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. / Н. Данилюк // Народна творчість та етнографія. – 2007. – №3-4. – С. 4-8.

4. *Дашкевич В.* Видатний науковий центр фольклористики (До 135-річчя Харківського державного університету ім. Горького) / В. Дашкевич // Народна творчість та етнографія. – 1940. – №4. – С. 54-58.

5. *Дмитренко М.К.* Український фольклор і глобалізація / М.К. Дмитренко // Народознавство. – №72-73. – 2006. – С. 3-5.

6. *Карпусь Д.* Завершальний етап наукової школи М.В. Довнар-Запольського (1915 – 1919 рр.) / Дмитро Карпусь // Університет. – 2011. – №2. – С. 43-55.

7. *Кирчів Р.* Донаукові зацікавлення українським фольклором та етнографією (стаття друга) / Р. Кирчів // Народна творчість та етнографія. – 2005. – №2. – С. 50-59.

8. *Кирчів Р.* Донаукові зацікавлення українським фольклором та етнографією (стаття перша) / Р. Кирчів // Народна творчість та етнографія. – 2005. – №1. – С. 40-47.

9. *Кирчів Р.* Початки наукового зацікавлення українським фольклором (збирання і вивчення) / Р. Кирчів // Народна творчість та етнографія. – 2006. – №1. – С. 58-64.

10. *Мурзіна О.* Сучасна українська етномузикологія в міжнародній презентації (за матеріалами 39-ї конференції Всесвітньої організації етномузикологів (ІСТМ)), Відень, 2007 р. / О. Мурзіна // Народна творчість та етнографія. – 2009. – №2. – С. 111-117.

11. *Петров В.* Академік Ф.М. Колесса і його книга «Українська усна словесність» / Віктор Петров // Народна творчість. – 1940. – №6. – С. 17-27.

12. *Пилипчук С.* Професор із легенди / Святослав Пилипчук // Міфологія і фольклор. – 2010. – №2 (6). – С. 6-8.

13. Родина Колессів у духовному та культурному житті України кінця ХІХ – ХХ століття (з нагоди 130-річчя від дня народж. акад. Філарета Колесси та 100-річчя від дня народж. акад. Миколи Колесси): зб. наук. пр. та матеріалів. – Львів, 2005. – 476 с. – (Серія «Українська філологія: школи, постаті, проблеми. – Вип. 5).

14. *Руда Т., Широкова Н.* Етномузикознавча школа Софії Грици / Т. Руда, Н. Широкова // Народна творчість та етнографія. – 2008. – №3. – С. 4-15.

15. *Сухобрус Г.С.* Павло Миколайович Попов / Г.С. Сухобрус // Народна творчість та етнографія. – 1960. – №3. – С. 41-46.

16. *Федас Й.* Українська фольклористика на зламі тисячоліть / Й. Федас // Україна на межі тисячоліть: етнос, нація, культура: доп. та повідомл. / НАН України, ІМФЕ імені М. Рильського, Міжнародна асоціація етнологів. – К.: Асоціація етнологів, 2000. – Кн. 1-2. – С. 255-266.

17. *Хай М.Й.* Реформа галузі етномузикознавства – нагальна потреба державотворення / М.Й. Хай // Традиційна культура в умовах глобалізації: родинна субкультура і обрядовість: матеріали Міжнарод. наук.-практ. конф. – Х.: ХОЦНТ, 2009. – С. 212-225.

18. *Хланта І.* Фольклористична робота на Закарпатті / І.В. Хланта // Народна творчість та етнографія. – 1979. – №5. – С. 104-107.

19. *Шумада Н.* Сучасний стан і завдання української фольклористики / Н. Шумада // Україна на межі тисячоліть: етнос, нація, культура: доп. та повідомл. / НАН України, ІМФЕ імені М. Рильського, Міжнародна асоціація етнологів. – К.: Асоціація етнологів, 2000. – Кн. 1-2. – С. 292-298.

Інтернет-джерела

1. George Mason University: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://folklore.gmu.edu/>. – Загол. з екрану. – Мова англ.

2. Інститут народознавства Національної академії наук України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/institutions/ethno/index.html>. – Загол. з екрану. – Мова укр.

3. Ludwig-Maximilians-Universität (LMU) (Мюнхенський університет Людвіга): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uni-muenchen.de/ueber_die_lmuni/index.html. – Мова нім. – Загол. з екрану.

4. Memorial University (Канада): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mun.ca/folklore/about/>. – Загол. з екрану. – Мова англ.

5. The Folklore Society (FLS): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.folklore-society.com/aboutus/index.asp>. – Загол. з екрану. – Мова англ.

6. The Harvard University: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://web.me.com/folkmyth/Folk_%26_Myth/Courses.html. – Загол. з екрану. – Мова англ.

7. The Hebrew University (Jerusalem): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.folklore.org.il/departme.html>. – Загол. з екрану. – Мова англ.

8. The National Museum of Ethnology (Minpaku): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minpaku.ac.jp/>. – Загол. з екрану. – Мова англ.

9. The University of Aberdeen: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.abdn.ac.uk/>. – Загол. з екрану. – Мова англ.

10. The University of Cambridge: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cam.ac.uk/>. – Загол. з екрану. – Мова англ.

11. The University of Oxford: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ox.ac.uk/>. – Загол. з екрану. – Мова англ.

12. The University of Pennsylvania: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sas.upenn.edu/folklore/>. – Загол. з екрану. – Мова англ.

13. The American Folklore Society: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.afsnet.org/?page=AboutAFS>. – Загол. з екрану. – Мова англ.

14. The University of North Carolina: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://folklore.unc.edu/>. – Загол. з екрану. – Мова англ.

15. Universität zu Köln (Кельнський університет): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://verwaltung.uni-koeln.de/abteilung21/content/studieninformation/faecheruebersicht_grundstaendiges_studium/e/index_ger.html. – Загол. з екрану. – Мова нім.

16. University of Warsaw: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uw.edu.pl/>. – Загол. з екрану. – Мова англ.

17. Відділ мистецтва та народної творчості зарубіжних країн Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАН України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://etno.kyiv.ua.net/>. – Загол. з екрану. – Мова укр.

18. Гарасим Я., Будний В. Сучасне літературознавство у Львівському університеті: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lnu.edu.ua/faculty/Philol/www/history_Harasym_Budnyj_Suczasne%20literaturoznawstwo_2010.pdf. – Загол. з екрану. – Мова укр.

19. Дмитренко М. Перспективи видання фундаментальних фольклористичних праць Інституту ім. М. Рильського: [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://etno.kyiv.uar.net/vyd/nartv/2003/N1_2/Art_6.html. – Загол. з екрану. – Мова укр.

20. *Дмитренко М.* Український фольклор і сучасний світ: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.culturalstudies.in.ua/knigi_7_3.php. – Загол. з екрану. – Мова укр.

21. Електронна навчальна бібліотека української фольклористики при кафедрі української фольклористики імені Філарета Колесси: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lnu.edu.ua/faculty/Philol/www/laboratory_folk_studies/lab_folk_el_library.php. – Загол. з екрану. – Мова укр.

22. Енциклопедія Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wiki.univ.kiev.ua>. – Загол. з екрану. – Мова укр.

23. *Кагаров Є.* Завдання та методи етнографії / Євген Кагаров // Етнографічний вісник. – 1927. – С. 3-44: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lnu.edu.ua/faculty/Philol/www/laboratory_folk_studies/el_books/Etnografichnyj_visnyk_Knyha_07_Kyjiv,1928.pdf. – Загол. з екрану. – Мова укр.

24. Кафедра народного пісенного виконавства та фольклору Київського національного університету культури і мистецтв: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.knukim.edu.ua/inst_arts_folkarts.htm. – Загол. з екрану. – Мова укр.

25. Кафедра української фольклористики імені академіка Філарета Колесси Львівського національного університету імені Івана Франка: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.franko.lviv.ua/faculty/Philol/www/folk.php>. – Загол. з екрану. – Мова укр.

26. Кафедра фольклористики Інституту філології КНУ імені Тараса Шевченка: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.philology.kiev.ua/php/kafkaf.php?id=33&sid=3>. – Загол. з екрану. – Мова укр.

27. *Колесса Ф.* Огляд українсько-руської народної поезії (1905) // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. Львів, 2009. – Вип. 47. – С. 165-272: [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://www.lnu.edu.ua/faculty/Philol/www/laboratory_folk_studies/el_books/Kolessa_F_Ohliad_narodnoji_poeziji_Lviv,2009.pdf. – Загол. з екрану. – Мова укр.

28. *Лобода А.* Сучасний стан та чергові завдання української етнографії / Андрій Лобода // Етнографічний вісник. – 1925. – Кн. 1. – С. 1-13: [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://www.lnu.edu.ua/faculty/Philol/www/laboratory_folk_studies/el_books/Etnografichnyj_visnyk_Knyha_01_Kyjiv,1925.pdf. – Загол. з екрану. – Мова укр.

29. Національна музична академія України ім. П.І. Чайковського. Кафедра музичної фольклористики: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://knmau.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=77&Itemid=98. – Загол. з екрану. – Мова укр.

30. Національний науково-дослідний інститут українознавства та всесвітньої історії Міністерства освіти і науки, молоді і спорту України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nrius.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1190&Itemid=292. – Загол. з екрану. – Мова укр.

31. *Пасічник В.* Володимир Гошовський на кафедрі української фольклористики / В. Пасічник // Вісник Львівського університету. Серія «Мистецтвознавство». – 2011. – Вип. 10. – С. 21-43: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lnu.edu.ua/faculty/Philol/www/visnyk/10_2010/2010_10_pasicznyk.pdf). – Загол. з екрану. – Мова укр.

32. Рекомендації ЮНЕСКО о сохранении фольклора. 1989 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ruplace.ru/kuljtura/rekomendatsii-yunesko-o-sohranenii-foljklora.-1989-g.html>. – Загол. з екрану. – Мова рос.

33. Российский государственный гуманитарный университет: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://magistratura.rggiu.ru/section.html?id=5617>. – Загол. з екрану. – Мова рос.

34. Санкт-Петербургский государственный университет: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.folk.ru/Program/index.php>. – Загол. з екрану. – Мова рос.

35. Фольклористичні зошити. Збірник наукових праць: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/fz/index.html. – Загол. з екрану. – Мова укр.

36. *Щербій Г.* Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського: сторінки історії та сьогодення: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://etno.kyiv.ua.net/vyd/studmyst/2004/N2_6/Art08.htm. – Загол. з екрану. – Мова укр.

Автореферати дисертацій

1. *Вернюк Я.С.* Формування та становлення фольклористики Волині у ХІХ – поч. ХХ ст.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.01.07 – фольклористика / Ярослава Степанівна Вернюк. – К., 2003. – 20 с.

2. *Вовчак А.С.* Українська фольклористика у німецькомовних джерелах кінця ХХ – поч. ХХ ст.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.01.07 – фольклористика / Андрій Степанович Вовчак; Львівський нац. ун-т імені Івана Франка. – Львів, 2001. – 20 с.

3. *Іванова О.В.* Фольклористичні праці М.Ф. Сумцова в контексті української фольклористики другої половини ХІХ – початку ХХІ ст.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.01.07 – фольклористика / О.В. Іванова; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2002. – 19 с.

4. *Козлов М.В.* Етнографічно-фольклористична діяльність Філарета Колесси: історіографія: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук: 07.00.05 – етнологія; / М.В. Козлов; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2011. – 20 с.

5. *Шутак О.С.* Фольклористична думка в Галичині 20-30-х рр. ХХ ст. (К. Сосенко, Ф. Колесса, І. Свенціцький): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.01.07 – фольклористика / Олеся Степанівна Шутак; Львівський нац. ун-т імені Івана Франка. – Львів, 2003. – 20 с.

6. *Юзефчик О.Л.* Діяльність Кабінету музичної етнографії ВУАН у контексті розвитку української фольклористики кінця ХІХ – першої третини ХХ ст.: автореф. дис. на здобуття наук.

ступеня канд. мистецтвознавства: 17.00.03 – музичне мистецтво; О.Л. Юзефчик; Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Рильського НАН України. – К., 2000. – 20 с.

Документальні видання

1. *Alma Mater: Університет Св. Володимира напередодні та в добу Української революції 1917 – 1920 рр.* Матеріали, документи, спогади: У 3-х тт.: Кн. 2: Університет Св. Володимира доби Української Центральної Ради та Гетьманату Павла Скоропадського / Упор. В.А. Короткий, В.І. Ульяновський. – К.: Пройм, 2001. – 704 с.

2. *Alma Mater: Університет Св. Володимира напередодні та в добу Української революції 1917 – 1920 рр.* Матеріали, документи, спогади: У 3-х кн. – Кн. 1: Університет Св. Володимира між двома революціями / Упоряд. В. Короткий, В. Ульяновський. – К.: Прайм, 2000. – 673 с.

3. *Гутнов Д.А. Довнар-Запольский Митрофан Викторович // Историки России: биографии / [Сост., отв. ред. А.А. Чернобаев]. – М.: Российская полит. энциклопедия (РОССПЭН), 2001. – С. 434-440.*

4. *Историко-филологический факультет Харьковского университета за первые сто лет его существования (1805 – 1905) / Под ред. М.Г. Халанского и Д.И. Багалея; вступ. ст. Т.Г. Павловой. – Х.: Изд-во САГА, 2007. – 45, 168, 390, XII с., 15 с. портр., 46 с.*

5. *Комаринець О. Спогад спогадів (до 75-річчя від дня народження професора Теофіля Комаринця) / Олександра Комаринець. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2002. – 406 с.*

6. *Михальченко С.И. Довнар-Запольский Митрофан Викторович // Историки России XX века: биобиблиогр. словарь / Автор-составитель А.А. Чернобаев / Под ред. В.А. Динеса. – Саратов: Саратовский гос. соц.-экон. ун-т, 2005. – Т. 1 (А–Л). – 576 с.*

7. *Назаренко В.Ю. Харьковское историко-филологическое общество. Вопросы литературоведения / Вадим Юрьевич Назаренко. – Харьков, 1999. – 288 с.*

8. *Срезневський Ізмаїл Іванович (до 200-річчя від дня народження): біобібліогр. покажч. / [уклад. О.С. Журавльова, Н.Г. Мацнева, Е.Д. Дроснева, В. Петрович, Б. Ріфл, Д. Шкергет;*

вступ. ст. С.Ю. Страшнюка, Є.Х. Широкоград; наук. ред. С.Ю. Страшнюк; бібліогр. ред. С.Б. Глибицька, Ю.Ю. Полякова]. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2012. – 185 с.: іл.

9. Сторінки історії Волинського державного університету імені Лесі Українки. – Луцьк: Волинський державний ун-т імені Лесі Українки, 1998. – 108 с.

Навчальне видання

ВОВК Мирослава Петрівна

**Фольклористика у класичних університетах України
(друга половина XIX – початок XXI ст.)**

Навчальний посібник

Комп'ютерний набір – М.П. Вовк
Літературне редагування – М.П. Вовк

Підписано до друку 15.07.2014 р.
Формат 60X84/16. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 11,74. Тираж 300 прим.

Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України
04060. м. Київ, вул. Берлинського, 9